תניא
מן המקורות

חלק ליקוטי אמרים
פרקים א' - ד'

תשורה משמחת בר המצווה של
הת' מנחם מענדל שיחי' סילם
יום שני, כ"ה מנחם אב ה'תשפ"ב

חיבר: שאול סילם
ירושלים עיה"ק תובב"א

פתח דבר

אנו מודים להשי"ת על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו לחגוג את שמחת בר המצווה של בננו התמים **מנחם מענדל** שי', עם הכנסו לעול המצוות.

התודה והברכה מובעת בזה לידידינו ולבני משפחתנו אשר באו לקחת חלק בשמחת התמים בר-המצווה, ולברכו בברכת מזל טוב, שיזכה לגדול כחיי"ל נאמן בצבא חיילי בית דוד.

ברגשי גיל וחדווה, אנו שמחים להגיש תשורה לציבור ידידינו, לרגל ארוע חשוב זה **"תניא מן המקורות על לקוטי אמרים פרקים א - ד"**, שזיכנו השי"ת לחבר; וזאת, מיוסד על הנהגתו הקדושה של הרבי הריי"צ נ"ע, שחילק תשורה לרגל נשואי בתו הרבנית חי' מושקא, עם הרבי מה"מ.

כאן המקום **להודות לרבי מה"מ נשיא דורנו**, על הזכות העצומה על כך שהטיל עלינו את המשימה לייסד ולנהל את **מוסדות דעת מנחם שבירושלים עיה"ק**, שכוללים ישיבה, מכון סמיכה, ופעילות רחבה של הפצת הלכה וחסידות בקרב ציבור דוברי הצרפתית ודוברי העברית. כאן גם המקום להודות להרה"ח הר' **יצחק** שי' **איזקוביץ** ולרעייתו מרת **מרים** תחי', על התמיכה במוסדותנו ועל הסיוע הבלתי נדלה בפעולותינו, יהי רצון שה' ימלא את כל משאלות לבם לטובה

ולברכה וישמרם בבריאות איתנה עד ביאת גואל צדק. וכן תודה מיוחדת ניתנת בזה לבתנו היקרה **רבקה תחי'** על עזרתה הרבה להכנת הקובץ לבית הדפוס. ואחרונים חביבים: נאחל **לאבי מורי ר' אליהו שיחי'**, וכן **לחמותי מרת קלרה כהן תחי'**, חיים ארוכים בבריאות איתנה ונהורא מעליא, עד ביאת גואל צדק.

הקונטרס **"תניא מן המקורות"** מסתמך אמנם על ספרי באורי תניא רבים, הן ליקוטים של באורי רבותינו נשיאנו, והן באורים של גדולי המשפיעים, החל מבאור התניא של הרה"ח הרב שמואל גרונם אסתרמן (המכונה הרש"ג בכתבי תלמידיו), המשפיע הראשון בישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש, ועד למשפיעי זמננו; אך לכל לראש, ענינו של חיבור זה הוא להציג עיון במקורות התניא שבתנ"ך, בדברי חז"ל, ובספרי רבותינו הראשונים והאחרונים – הן בנגלה, הן בקבלה; כדי לעמוד כמה שניתן לנו על חידושי אדמו"ר הזקן, שברוב ענוותנותו, הציג את ספרו כהיותו "מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים", על אף החידושים ש"עין לא ראתה אלקים זולתך", מאז בריאת העולם, הטמונים בספר התניא.

ידידיכם ומכבדיכם,

שאול ורותי סילם

ברצוננו לאחל כאן ברכת מזל טוב מזל טוב לידיד נפשי

ר׳ רפאל נתן שיחי׳ בסירי

ולכלתו נעמי פרלה תחי׳

על חתונתם בשעה טובה ומוצלחת בי׳ באלול הקרוב

שיזכו לבנות בית נאמן בישראל, בנין עדי עד, על יסודי התורה והמצוה, כפי שהם מוארים במאור שבתורה, זוהי תורת החסידות.

בברכת מזל טוב מזל טוב!

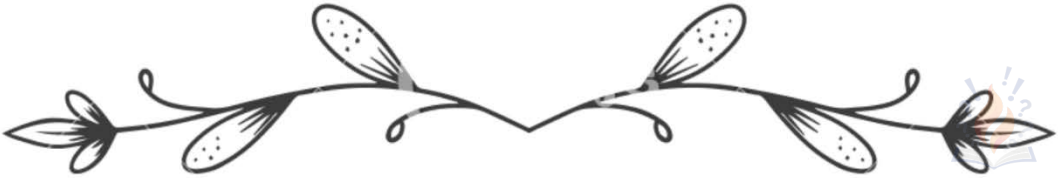

פרק א תניא [בספ"ג דנדה] משביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפי' כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע וצריך להבין דהא תנן [אבות פ"ב] ואל תהי רשע בפני עצמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו ויהיה עצב ולא יוכל לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב ואם לא ירע לבבו כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו. אך הענין כי הנה מצינו בגמרא ה' חלוקות. צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו ובינוני. ופירשו בגמרא צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור וברעיא מהימנא פ' משפטים פי' צדיק ורע לו שהרע שבו בפוף לטוב וכו' ובגמרא ספ"ט דברכות צדיקים יצ"ט שופטן כו' רשעים יצה"ר שופטן בינונים זה וזה שופטן וכו' אמר רבה כגון אנא בינוני א"ל אביי לא שביק מר חי לכל בריה וכו' ולהבין כל זה באר היטב ונם להבין מה שאמר איוב [ב"ב פ"א] רבש"ע בראת צדיקי בראת רשעי כו' והא צדיק ורשע לא קאמר. וגם להבין מהות מדרגת הבינוני שבודאי אינו מחצה וביות ומחצה עונות שא"כ איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני ונודע דלא פסיק פומיה מגירסא עד שאפי' מלאך המות לא היה יכול לשלוט בו ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות ח"ו. ועוד שהרי בשעה שעושה עונות נקרא רשע גמור [ואם אח"כ עשה תשובה נקרא צדיק גמור] ואפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים מקרי רשע כדאיתא בפ"ב דיבמות ובפ"ק דנדה ואפילו מי שיש בידו למחות ולא מיחה נק' רשע [בפ"ו דשבועות] וכ"ש וק"ו במבטל איזו מ"ע שאפשי' לו לקיימה כמו כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק

שעליו דרשו רז"ל כי דבר ה' בזה וגו' הברת תברת וגו' ופשיטא דמקרי רשע טפי מעובר איסור דרבנן וא"כ ע"כ הבינוני אין בו אפי' עון ביטול תורה ומש"ה טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני*

והא דאמרי' בעלמא דמחצ' על מחצה מקרי בינוני ורוב זכיות מקרי צדיק הוא שם המושאל לענין שכר ועונש לפי שנדון אחר רובו ומקרי צדיק בדינו מאחר שזוכה בדין אבל לענין אמיתת שם התואר והמעלה של מעלת ומדרגות חלוקות צדיקים ובינונים ארז"ל צדיקים יצ"ט שופטן שנא' ולבי חלל בקרבי שאין לו יצה"ר כי הרגו בתענית אבל כל מי שלא הגיע למדרגה זו אף שזכיותיו מרובים על עונותיו אינו במעלת ומדרגת צדיק כלל ולכן ארז"ל במדרש ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור וכו' וכמ"ש וצדיק יסוד עולם: אך ביאור הענין על פי מ"ש הרח"ו ז"ל בשער הקדושה [ובע"ח שער ג' פ"ב] דלכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות דכתיב ונשמות אני עשיתי שהן שתי נפשות נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא והיא המתלבשת בדם האדם להחוות הגוף וכדכתיב כי נפש הבשר בדם היא וממנה באות כל המדות רעות מארבע יסודות רעים שבה דהיינו כעס וגאוה מיסוד האש שנגבה למעלה. ותאות התענוגים מיסוד המים כי המים מצמיחים כל מיני תענוג. והיללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים

הגהה

(וס"ש בזוהר ח"ג ד' רל"א כל שממונטין עונותיו וכו' הוא שאלת רב המנונא לאליהו אבל לפי תשובת אליהו שם הפי' צדיק ורע לו הוא כמ"ש בר"ם פרשה משפטים דלעיל ושבעים פנים לתורה)

מיסיד הרוח . ועצלות ועצבות מיסיד העפר . וגם מרות
טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם כמו רחמנות וג"ח
באות ממגה כי בישראל נפש זו דקליפה היא מקליפ'
נוגה שיש בה ג"כ טוב והיא מסיד עץ הדעת טוב ורע :
משא"כ נפשות אומות עובדי גלולים הן משאר קליפות
טמאות שאין בהן טוב כלל כמ"ש בע"ח שער מ"ט פ"ג וכל
טיבו דעבדין האומות עובדי גלולים לגרמייהו עבדין
וכדאיתא בגמרא ע"פ וחסד לאומים חמאת שבל צדקה
וחסד שאומות עובדי גלולים עושין אינן אלא להתיידד כו' :

פרק א

תניא [בסוף פרק ג' דנדה[1]]:

על זה שבחר אדה"ז בגירסה "תניא", במקום הגירסה שלפנינו בגמרא נדה, הנפוצה יותר: דרש רבי שמלאי כו', כתב בספר בית רבי[2]: וע"ד שקרא הספר בשם תניא, שמענו בשם אדמו"ר הצמח צדק נ"ע, שאמר בזה סוד נפלא, שיש קליפה שנקראת בשם תניא ... שהיא עומדת לנגד לימוד רזין דאורייתא, כי בלימוד זה מבטלים אותה. ולזה רמז רבינו, מה שהתחיל ספרו הקדוש בתיבת תניא, וכנה שמו בשם תניא ... והנה אחר כך נדפס ספר אור הגנוז להרה"ק רי"ל כהן נ"ע[3], ונמצא שם בשם האריז"ל כדברים אלו על מה שכתוב באידרא: תניא אמר רבי שמעון לחבריא ... לפי שראה רבי שמעון ע"ה התגברות ב' קליפות גדולות בעולם, וזהו תניא, גימטריא ב' פעמים קליפה, עם הכולל ... ותניא ... קליפה תקועה בלב הלומדים כו' ומניע אותם מלימוד רזין דאורייתא

---

[1] נדה ל, ב, שם הלשון: דרש רבי שמלאי: למה **הולד** דומה **במעי אמו**? לפנקס שמקופל ומונח. ידיו על שתי צדעיו, שתי אציליו על ב' ארכובותיו, וב' עקביו על ב' עגבותיו, וראשו מונח לו בין ברכיו, ופיו סתום וטבורו פתוח, ואוכל ממה שאמו אוכלת, ושותה ממה שאמו שותה, ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו. וכיון שיצא לאויר העולם, נפתח הסתום ונסתם הפתוח, שאלמלא כן, אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת. ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו ... ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים ... ומלמדין אותו כל התורה כולה ... וכיון שבא לאויר העולם, בא מלאך וסטרו על פיו, ומשכחו כל התורה כולה ... **ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו**, ... **ומה היא השבועה שמשביעין אותו? תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע.** והוי יודע שהקב"ה טהור, ומשרתיו טהורים, ונשמה שנתן בך, טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה, מוטב, ואם לאו, הריני נוטלה ממך.

[2] עמ' 160.

[3] רבי יהודה ליב הכהן מאניפאלי, בעל ספר אור הגנוז, נמנה בין גדולי תלמידי המגיד. יחד עם רבי משולם זוסיל מאניפאלי, הוא אחד משני נותני הסכמה על ספר התניא.

דרך גאוה ובוז, לומר: די לכם בפשטי התורה ... ואין ביטולם אלא בלימוד רזין ...

משביעים אותו – לפי הגמרא בנדה שם, משביעים את הולד, כשהוא במעי אמו. אך לגבי מיהו בדיוק הנשבע, האם הנפש האלקית? או דילמא הנפש הבהמית? או שניהם? - עי' בדבריו החשובים של כ"ק אדמו"ר הרש"ב בספרו קונטרס ומעיין, וז"ל[4]: ואת *הנפש האלקית* מלמדין את התורה כולה[5], *ואותה הוא שמשביעין*: תהי צדיק ואל תהי רשע, דלכאורה אינו מובן, מהו ענין השבועה שמשביעין את הנפש האלקית על הנפש הבהמית, דזה שאפשר להיות רשע ח"ו, זהו מצד הנפש הבהמית, שממנה באות כל המדות רעות ... ואם כן מהו השבועה שמשביעין את הנפש האלקית על זה? אך הענין הוא, דשבועה הוא לשון שובע, דהשובע, ענינו הנתינת כח מה שנותנים מלמעלה להאדם, שיוכל לעבוד את עבודתו בלימוד התורה וקיום המצות. כמו בגשמיות, כשהאדם שבע, הנה לבד שהוא חזק בכחו, הנה רוחו טובה עליו, וכמו שכתוב[6]: ונשבע לחם ונהיה טובים, כן הוא ברוחניות ... וזהו גם כן ענין השבועה על פי פשוט, דכאשר אדם נשבע על איזה דבר לעשותו ... לא יועיל שום דבר ומוכרח הוא לעשותו ... וכמו כן הוא ענין השבועה שמשביעין את הנפש האלקית, היינו שיתגלו הכחות הנעלמים שבו מצד שרשו הקדום ... אלא שזה תלוי בבחירת האדם, שאם רצונו באמת לבלי לסור מדרכי ה', הרי הוא מעורר בעצמו את הכח החזק של הנפש האלקית, ואז הרי הוא מתגבר על הנפש הבהמית ... רק בו הדבר תלוי.

---

[4] קונטרס ומעין מאמר י"ד פ"א.
[5] כשהולד במעי אמו.
[6] ירמיה מד, יז.

תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפי' כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע. וצריך להבין, דהא תנן [אבות פרק ב'][7]: ואל תהי רשע בפני עצמך, וגם, אם יהיה בעיניו כרשע, ירע לבבו ויהיה עצב, ולא יוכל לעבו' ה' בשמחה ובטוב לבב; ואם לא ירע לבבו כלל מזה, יכול לבוא לידי קלות ח"ו!

אך הענין, כי הנה מצינו בגמרא[8] ה' חלוקות: צדיק וטוב לו, צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, רשע ורע לו, ובינוני.

ופירשו בגמרא[9]: **צדיק וטוב לו** בגשמיות[10] - סימן הוא זה שהוא **צדיק גמור, צדיק ורע לו** בגשמיות - סימן הוא זה שהוא **צדיק שאינו גמור**, ועל כן רע לו על מיעוט עונותיו, כדי לזכותו בעולם הבא[11].

---

[7] משנה י"ג.

[8] ברכות ז, א (צדיק וטוב לו, צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, רשע ורע לו), ושם סא, ב (צדיק, רשע ובינוני).

[9] ברכות ז, א.

[10] בגמרא, ההקשר הוא בקשת משה רבינו מאת ה' ,שיודיענו את דרכיו. ושם: אמר לפניו: רבונו של עולם, מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו?

[11] חידושי אגדות מהרש"א על ברכות שם. אך בהמשך נראה שאדמו"ר הזקן חולק בתכלית על פירוש זה.

וברעיא מהימנא[12] **פרשת משפטים**[13] **פירש: צדיק ורע לו**[14]**: שהרע שבו כפוף לטוב וכו'.**

ובגמרא סוף פרק ט' דברכות[15]**: צדיקים יצר טוב שופטן כו', רשעים יצר הרע שופטן, בינונים זה וזה שופטן וכו'. אמר רבה: כגון אנא, בינוני. אמר ליה אביי: לא שביק מר חיי לכל בריה וכו'** – אם אתה מן הבינונים, אין לך צדיק גמור בעולם![16] **ולהבין כל זה** היינו: הגדרת כל אחת מן המדרגות שנמנו, וכן להבין את הדיון בין רבה לאביי **באר היטב.**

וגם להבין מה שאמר איוב [בבא בתרא פרק א'[17]**]: רבונו של עולם, בראת צדיקים, בראת רשעים כו'.** ואיך סותמת הגמרא[18] בטענה הנוגדת לכאורה את כל רעיון הבחירה החופשית, שהוא מעקרי התורה[19]; ואכן באמת: **והא צדיק**

---

[12] "הרועה הנאמן" – הוא חלק מספר הזהר, בו מוסר רבי שמעון בן יוחאי סודות ששמע מפי משה רבינו בעצמו.

[13] זהר ח"ב קיז, ב.

[14] בזהר מתווסף פירוש לביטויים "צדיק וטוב לו" ו"צדיק ורע לו": צדיק וטוב לו כולו טוב, כל עוד ולצדיק ורע לו, מעט רע, הכפוף לטוב שבו.

[15] סא, ב.

[16] רש"י שם.

[17] טז, א.

[18] בספר בית רבי (הוצאה ישנה עמ' 161) כתב: הלא ידוע שאיוב לא היה מאמין בידיעה ובחירה כו', ואיך יבנו יסודות על מאמר איוב בזה כו' ... אבל ... קושית רבינו הוא מסתימת לשון הגמרא שהביאה מאמר זה דאיוב ולא דחתה דבריו, לאמר ולא היא כו', מובן שגם חז"ל ס"ל כן. וע' בבית רבי, הוצאת תורת חב"ד לבני הישיבות (מכסלו תשע"ד) עמ' 235 הערה 366, שם הביאו בשם הרבי תירוץ אחר, והוא שאף חבריו של איוב שהשיבו על דבריו, לא חלקו עליהם.

[19] עי' רמב"ם הלכות תשובה פ"ה כולו.

ורשע לא קאמר - לא אומר![20] – והיינו שהמלאך הממונה על ההריון נוטל טפה ומעמידה לפני הקדוש ברוך הוא, ואומר לפניו: רבש"ע, טפה זו מה תהא עליה? גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני? ואילו רשע או צדיק, לא קאמר (איננו אומר), ו"הכל מן השמים, חוץ מיראת שמים"![21].

וגם להבין מהות מדרגת הבינוני, שבודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות, שאם כן, איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני, ונודע דלא פסיק פומיה מגירסא – לא פסק פיו מללמוד, **עד שאפילו מלאך המות לא היה יכול לשלוט בו**[22]. **ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות ח"ו?!** ואין לומר שרבה

---

[20] התשובה לשאלה בסיסית זו, להלן בפרק י"ד (תניא עמ' כ') ובפרק כ"ז (תניא עמ' ל"ד).

[21] כל זה בנדה טז, ב.

[22] מסופר בגמרא בבא מציעא פו, א: קא מיפלגי במתיבתא דרקיעא (נחלקו בישיבה של מעלה): אם בהרת קודמת לשער לבן (בצרעת), טמא, ואם שער לבן קודם לבהרת, טהור. ספק: הקדוש ברוך הוא אומר: טהור, וכולהו מתיבתא דרקיעא אמרי טמא. ואמרי: מאן נוכח (מי יוכיח, היינו מי יכריע במחלוקת זו)? נוכח רבה בר נחמני, דאמר רבה בר נחמני: אני יחיד בנגעים, אני יחיד באהלות. שדרו שליחא בתריה (שלחו שליח אחריו, הוא מלאך המות, שיקח את נשמתו), **לא הוה מצי מלאך המות למקרב ליה, מדלא הוה קא פסיק פומיה מגרסיה** (מלאך המות לא הצליח להתקרב אליו, כי פיו לא הפסיק מלימוד התורה). אדהכי נשב זיקא ואויש ביני קני (בינתיים נשבה רוח, והרעישה בין הקנים), סבר: גונדא דפרשי הוא (סבר רבה בר נחמני שמדובר בקבוצת פרשים), אמר: תינח נפשיה דההוא גברא, ולא ימסר בידא דמלכותא (ואמר: עדיף למות מלהמסר בידי המלכות – מסופר לפני כן שהיה רבה מבוקש על ידי המלכות, על שגזר על "ירחי כלה" בהם ילמדו כל העם, והדבר גרם להפסד מלאכה, ולכן להפסד מיסים למלכות). כי הוה קא ניחא נפשיה (כאשר נחה נפשו, כי מלאך המות כבר הצליח לשלוט בו, מאחר והפסיק מלימודו) אמר: טהור, טהור. יצאת בת קול ואמרה: אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור, ויצאתה נשמתך בטהור. נפל פתקא מרקיעא בפומבדיתא: רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה.

אמר על עצמו שהוא בינוני מצד הענווה שבו, כי צדיק לא יאשים את עצמו שהוא חלילה "מחצה עוונות" מצד ענווה!

ועוד, שהרי בשעה שעושה עונות, נקרא רשע גמור[23] **[ואם אחר כך עשה תשובה, נקרא צדיק גמור**[24]**], ואפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים מקרי רשע, כדאיתא בפרק ב' דיבמות**[25]**,** שם אומרת הגמרא שאיסורי "שניות לעריות" שתקנו חכמים, נקראים איסורי "קדושה", ומפרש אביי הטעם: כי כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש. אך את דבריו דוחה רבא: וכל שאינו מקיים דברי חכמים, קדוש הוא דלא מיקרי, רשע נמי לא מקרי?! (תרגום: רק לא נקרא קדוש? אינו שצריך להיקרא רשע?!), ומפרש רבא שהשם "איסור קדושה" נובע מהמצוה של "קדש עצמו במותר לך".

ובפרק קמא דנדה[26]**,** שם נקראות נשים המקיימות תקנת חכמים מסוימת, בכינוי "צנועות". ואת זה מסביר רבי עמי, בכך שכל המקיים דברי חכמים, נקרא צנוע. אך את דבריו דוחה רבא: ושאינו מקיים דברי חכמים, צנוע הוא דלא מקרי, הא רשע לא מקרי?! (תרגום: רק לא נקרא צנוע? אינו שצריך להיקרא רשע?!) ומפרש באופן אחר, ע"ש.

---

[23] כדלהלן.

[24] אומרת הגמרא בקידושין מט, ב, שהמקדש אישה ,ומתנה שהיא מקודשת לו "על מנת שהוא צדיק", אפילו אם הוא רשע גמור, מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו. ופשוט שלפי מסקנת התניא אודות מדרגת צדיק, כאן מדובר בצדיק בשם המושאל (לדעת הרה"ח הרב שמואל גרונם אסתרמן בפירושו על התניא, וכן לדעת הרה"ח הרב שלמה חיים קסלמן בפירושו, מדובר כאן בבינוני; אך לדעת הרה"ח הרב יקותיאל גרין בספרו תניא לעיון עמ' 64-5, מדובר כאן ברשע וטוב לו).

[25] כ, א.

[26] יב, א.

ואפילו[27] **מי שיש בידו למחות ולא מיחה, נקרא רשע [בפרק ו' דשבועות**[28]**], וכל שכן וקל וחומר במבטל איזו מצות עשה שאפשר לו לקיימה, כמו כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, שעליו דרשו רבותינו ז"ל**[29]**: כִּי דְבַר־ה' בָּזָה וגו'** וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפֵר **הִכָּרֵת תִּכָּרֵת וגו'**[30] הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָהּ: **ופשיטא דמקרי רשע טפי מעובר איסור דרבנן** (תרגום: ופשוט שנקרא רשע יותר מהעובר על איסור דרבנן).

ואם כן, על כרחך, הבינוני אין בו אפילו עון ביטול תורה, ומשום הכי (תרגום: וזו הסיבה ש) **טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני*** התחדש מכל המקורות הנ"ל, שאדם העובר אפילו עבירה אחת נקרא רשע, כל עוד ולא חזר עליה בתשובה, ולכן לבינוני אין אפילו עבירה אחת[31]. על פי זה, מובן איך יכל רבה לטעות בעצמו ולומר שהוא בינוני.

---

[27] התקשו כאן המפרשים בפירוש המילה "ואפילו", כי הרי מדובר לפני כן על איסור דרבנן, כל עוד ומצות תוכחה היא מצוה דאורייתא, הנלמדת מהפסוק: הוכיח תוכיח את עמיתך כו'! ועי' בפירוש הלקח והלבוב לרה"ח הרב אלכסנדר יודאסין ע"ה, שכתב על זה: הכוונה פה גם במי שיש בידו *למחות על איסורי דרבנן*.

[28] לט, ב.

[29] בסנהדרין צט, א, דורשים חז"ל את המילים: כי דבר ה' בזה: זה האומר אין תורה מן השמים ... זה אפיקורוס ... זה המגלה פנים בתורה ... הלומד תורה ולא מלמדה ... כל מי שאינו משגיח על המשנה ... **כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק** ... זה העובד עבודה זרה.

[30] פרשת שלח, במדבר טו, לא.

[31] וההבדל בין דרגות: בינוני, צדיק ורע לו וצדיק וטוב לו, יבואר בהמשך באריכות.

*** הגהה**

(ומה שכתוב בזהר[32] חלק ג' דף רל"א[33]: כל שממועטין עונותיו וכו' היא שאלת רב המנונא לאליהו, אבל לפי תשובת אליהו שם, פי'[34] צדיק ורע לו הוא כמו שכתוב ברעיא מהימנא פרשה משפטים דלעיל, ושבעים פנים לתורה):

בזהר פרשת פנחס (רל"א, א) מובאת שאלת רב המנונא, ששאל את אליהו הנביא ז"ל אם ישנה אפשרות להסביר את סוגיית צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, בכך שצדיק בעל מעט עוונות, מוענש בעולם הזה כדי שיקבל שכר שלם בעולם הבא? ועל פי עצם שאלת רב המנונא, יוצא שישנו צדיק שיש בו עוונות, ולא כפי שהסביר אדמו"ר הזקן עד כה!

ועונה אדה"ז שע"פ תשובת אליהו הנביא ז"ל שם – והיא שצדיק ורע לו לוקה על עוונות הדור, ובזה נרפא העולם - צדיק ורע לו הוא בעל מדרגה גבוהה, וכמו שיוצא מדברי הזהר ברעיא מהימנא המצוטט לעיל. ועל הה"א של רב המנונא, כותב אדה"ז: ושבעים פנים לתורה, והיינו שחשב רב המנונא שעל פי אחד משבעים הפנים שבתורה, יש מקום לסברתו, אך גם זה לא התקבל ע"י אליהו הנביא.

ע"כ ההגהה ובאורה.

---

[32] *תוקן ע"פ לוח התיקון.*

[33] ע"א.

[34] *תוקן ע"פ לוח התיקון.*

והא דאמרינן בעלמא דמחצה על מחצה מקרי בינוני, ורוב זכיות מקרי צדיק מה שאומרים בכל מקום, הן בגמרא[35]: תניא, ב"ש אומרים: ג' כתות הן ליום הדין. אחת של צדיקים גמורין, ואחת של רשעים גמורין, ואחת של בינוניים. ופירש"י: רשעים גמורים: רובם עונות. בינוניים: מחצה על מחצה. והן בתוס' שם ד"ה ונחתמין, איתא: משמע דצדיקים קרי למי שזכויותיו מרובים. והן ברמב"ם[36]: כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכיות ועונות, מי שזכיותיו יתירות על עונותיו צדיק, ומי שעונותיו יתירות על זכיותיו רשע, מחצה על מחצה בינוני, **הוא שם המושאל לענין שכר ועונש, לפי שנדון אחר רובו, ומקרי צדיק בדינו מאחר שזוכה בדין.**

אבל לענין אמיתת שם התואר והמעלה של מעלת ומדרגות חלוקות צדיקים ובינונים, אמרו רבותינו ז"ל[37]: צדיקים, יצר טוב שופטן, שנאמר[38]: כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנֹכִי וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי: ע"כ דברי הגמרא שם. **שאין לו יצר הרע, כי הרגו בתענית**[39].

---

[35] ראש השנה טז, ב.

[36] הלכות תשובה ריש פ"ג.

[37] ברכות סא, ב. וברש"י שם ד"ה ולבי חלל בקרבי: יצר הרע **הרי הוא כמת** בקרבי, שיש בידי לכופו.

[38] תהלים קט, כב.

[39] בירושלמי סוטה פ"ה ה"ה, איתא: אברהם עשה יצר רע, טוב, ומה טעמא? ומצאת את לבבו נאמן לפניך (נחמיה ט, ח) ... אבל דוד לא היה יכול בו, **והרגו בלבבו**. מה טעמא? ולבי חלל בקרבי, ע"כ. יש לציין שרש"י בברכות פירש שלבו "הרי הוא כמת", אך כאן אומר הירושלמי שהרגו, ופירש בקרבן העדה על הירושלמי שם: שהרגו **על ידי תעניות וסיגופים**.

אבל כל מי שלא הגיע למדרגה זו, אף שזכיותיו מרובים על עונותיו, אינו במעלת ומדרגת צדיק כלל[40]**. ולכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה במדרש**[41]**: ראה הקדוש ברוך הוא בצדיקים שהם מועטים, עמד ושתלן בכל דור ודור וכו', וכמו שכתוב**[42]**:** כַּעֲבֹר סוּפָה וְאֵין רָשָׁע וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם**[43]**:**

---

[40] והיינו אפילו לא בינוני.

[41] אף על פי שהוא בגמרא יומא לח, ב, ושבדרך כלל לא מכנים את מאמרי הש"ס בשם מדרש, כאן רצה אדה"ז להדגיש שאין זה ענין הלכתי, כ"צדיק בדינו" הנ"ל, אלא ענין פנימי (ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1236 בהערות).

[42] משלי י, כה.

[43] ביומא לח, ב: אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, שנאמר (קהלת א, ה): וזרח השמש ובא (ביאת השמש היא השקיעה) השמש, עד שלא כבתה שמשו של עלי, זרחה שמשו של שמואל הרמתי. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: **ראה הקדוש ברוך הוא שצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור**, שנאמר (שמואל א, ב, ח): כִּי לַה' מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל: (בפשט הפסוק: מאחר ויסודות הארץ הם לה', הוא שם עליהם את הארץ, כרצונו. ובדרשה כאן: יסודות הארץ, הם הצדיקים, שהם לה', וה' השעין עליהם את הארץ). ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אפילו בשביל צדיק אחד, העולם מתקיים, שנאמר (משלי י, כה): **וצדיק יסוד עולם**. רבי חייא דידיה אמר, מהכא: רגלי חסידיו ישמר. חסידיו, טובא משמע! אמר רב נחמן בר יצחק: חסידו כתיב.

יש לציין כי כבר כאן בפרק בראשון, אדמו"ר הזקן "שותל" את אחד היסודות החשובים ביותר בחסידות חב"ד, והוא ענין צדיק הדור, ה"צדיק יסוד עולם", המכונה גם כן הרועה הנאמן, וכן המשיח שבדור. ענין זה מוזכר גם במסכת סנהדרין ח, א: דבר אחד לדור, ואין שני דברין לדור, ומובא ברש"י פרשת וילך, דברים לא, ז.

אך ביאור הענין[44], על פי מה שכתב הרב חיים ויטל ז"ל בשער הקדושה[45] [ובעץ חיים שער נ' פרק ב'[46]], דלכל איש ישראל, אחד צדיק ואחד רשע, יש שתי נשמות[47],

מקובל, בספרי המחשבה, להתייחס לאדם כאל בעל נפש אחת, הניתן להשפעת שני יצרים, יצר טוב ויצר רע. בתיאור האדם כייצור בעל שתי נפשות, מחולל אדמו"ר הזקן מהפך. אכן כאן, עומדת במבחן (לא סתם נפש תמימה טהורה, הנמשכת ליצר טוב, שימשוך אותה לקיום מצוה, או חלילה ליצר רע, שימשוך אותה לחשוב, לדבר או לפעול בצורה לא נכונה, אלא) עצם מהות האדם, הנדרש להכריע בכל צעד אם מהותו תהיה קומה שלמה (הכוללת מוחין ומידות) של אלקות, או חלילה קומה שלמה של אגו המכחיש את אחדות ה' והנפרד ממנו! בגישה הזו, כל הכרעה נעשית דרמטית הרבה יותר: אין כאן מעשים סתמיים, אלא כל החלטה הרת גורל, כי בפנימיות, השאלה היא האם לבחור להיענות בחיוב לבקשת הבהמה המבטיחה עונג אם רק נשקה ונאכיל אותה (אך אז מתגברים כוחותיה והיא קמה על יוצרה), או לבחור בחיים: ה' ותורתו!

---

[44] להבין מהן מדרגות צדיקים, רשעים ובינונים, יש להקדים בענין שתי הנפשות שבכל אחד ואחד, כדלהלן.

[45] שערי קדושה, תחילת ח"א. יש לציין שלפי המהדורות, נקרא ספר שערי קדושה למהרח"ו: שערי קדושה (והוא השם הנפוץ), שערי הקדושה, או, כמו כאן: שער הקדושה.

[46] שם משתמש מהרח"ו, כאדה"ז להלן פ"ז ואילך, במונח "נפש בהמית", שנמצא כבר בזהר הקדוש.

[47] עי' מאמרו המקיף מאוד של הרב אליהו שיחי' מטוסוב: נפש האלקית שבכל אדם מישראל לאור מקורות הקבלה, בהיכל הבעש"ט ח"מ עמ' כ"א עד מ"א.

וכדכתיב[48-49]: כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצֹף כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטֹף **וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי:**

פירוש הפסוק, על פי הרד"ק: כי לא לעולם אריב: מיום היותם לי לעם, ועד עתה, הייתי במריבה עמהם: הם חוטאים ואני קוצף עליהם, ולא תהיה זאת המריבה והקצף לעולם, כי אסיר לב האבן מהם, ועשיתי אשר בחקי ילכו. כי רוח מלפני יעטוף: הרוח, מלפני הוא, והוא יעטוף וילבש הגוף, ויכבוש אותו ללכת בדרך הטובה, וכפל הענין ואמר: ונשמות אני עשיתי: כמו שאמר מלפני, כי אין בנשמה מטבע הארץ כמו הגוף שהוא מטבע הארץ, לפיכך הוא חוטא והולך אחר תאות הבהמות וימשיך הרוח אחריו, ולא תהיה כן לעולם, אלא יכיר האדם כי הנשמות, מלפני הם, ואני לבדי עשיתי אותם, ואין בהם מטבע הארץ, ומלאו דעה את ה'. וזה מיום שאעלה אותם מהגלות, ואחיה אותם מתמותת הגלות, וי"ת הפסוק על תחית המתים, ארי לא לעלמא וגו' (תרגום יהונתן על הפסוק), ע"כ.

אמנם בפשט, לא מדובר כאן בפסוק על שתי הנשמות שלכל אחד ואחד מישראל, אך מאחר והמילים "רוח מלפני יעטוף" הם לשון יחיד; ישנה כאן אסמכתא לכך שלכל יחיד ויחיד גם כן, שתי נשמות.

---

[48] ישעיה נז, טז.

[49] *תוקן ע"פ לוח התיקון.*

שהן שתי נפשות[50]**. נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא**[51]**,**

הקליפה והסטרא אחרא (הצד האחר) הם הכינוי בקבלה לעולמות הטומאה, שהם המקור לקיום ולחיות הדברים האסורים, כפי שמבואר להלן פ"ו ופ"ז, וענינם לאפשר את הבחירה החופשית, שהיא היסוד לעבודת ה'.

והיא המתלבשת בדם האדם להחיות הגוף, וכדכתיב[52]**: כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא,**

אדמו"ר הזקן מלמדנו כאן עיקר גדול, והוא כי לא רק נטיות לדברים אסורים הן מן הקליפה, וכן לא רק הלהיטות אחרי מותרות ותענוגים; אלא אפילו דברים שענינם להחיות הגוף, מקורם מן הקליפות (!), אם לא שנעשים לשם שמים, וכפי שמרחיב אדה"ז להלן ריש בפרק ז', וז"ל: וכן קיום וחיות כל המעשה דבור ומחשבה בענייני עולם הזה, שאין בהם צד איסור, לא שרש ולא ענף משס"ה מצות לא תעשה וענפיהן דאורייתא ודרבנן, רק שאינן לשם שמים, אלא רצון הגוף וחפצו ותאותו, *ואפילו הוא צורך הגוף וקיומו וחיותו ממש, אלא שכוונתו אינה לשם שמים כדי לעבוד את ה' בגופו* ... והכל כאשר לכל נשפע ונמשך ממדרגה השנית שבקליפות וסטרא אחרא, שהיא קליפה רביעית, הנקראת קליפת נוגה, ע"כ דברי אדה"ז.

---

[50] הערת כ"ק אדמו"ר בשיעורים בספר התניא (הערה 20): שולל שאין הכוונה למדריגת הנשמה שבנרנח"י (נפש רוח **נשמה** חיה יחידה) (שזה אין הכרח בכל אחד ואחד, ופשיטא, לא בנפש הבהמית), כי אם המדריגה ההכרחית – נפש.

[51] בשערי קדושה ח"א שער א', נפש זו נקראת "נפש רעה", והיא כנגד ה"נפש הטהורה".

[52] פרשת אחרי מות, ויקרא יז, יא. שם בפשט הוא נאמר על עופות בהמות וחיות, כטעם לאיסור אכילת דמם.

ולהעיר, שגישה זו נמצאת כבר בספר חובות הלבבות[53], וז"ל[54]: הרי נתברר, שמעשי בני אדם אינם יוצאים מגבול הצווי והאזהרה, ופרוש הדבר, שהעושה מעשה, אם היה מן הצווים, הרי הוא מעשה טוב, ואם הניח מלעשותו, והוא יכול למלא מצותו, הרי זה מחסר ... *ואם היה שלא לשם שמים, הרי זה חיסור ומעשהו רע*.

וממנה באות כל המדות רעות מארבע יסודות רעים שבה.

בהלכות יסודי התורה לרמב"ם פ"ד[55]: ארבעה גופים האלו, שהם: אש ורוח ומים וארץ, הן יסודות כל הנבראים למטה מן הרקיע, וכל שיהיה מאדם ובהמה ועוף ורמש ודג וצמח ומתכת ואבנים טובות ומרגליות ושאר אבני בנין והרים וגושי עפר, הכל, גלמן מחובר מארבעה יסודות האלו. על זה אומר הרבי[56]: ישנם כאלו שאומרים שדעה זו היא דעת חכמי האומות הקדומים, ושהרמב"ם לקח את זה מהם ח"ו, ואילו היום גילה המדע שישנם הרבה יותר מאשר ארבע יסודות. ומובן שגישה זו הפוכה לגמרי מיסודות התורה, והיא המביאה לכל השינויים של הרפורמים וכיוצא בהם, שאומרים שנשתנו העתים וכו'. ועוד ועיקר: עקרון זה של ארבעה יסודות, מבואר גם בחכמת הסוד[57], ומבואר גם שהם כנגד ארבעת האותיות של שם הויה[58], וח"ו ור"ל לומר שהדבר נשאב ממקור בלתי טהור – חכמי אומות העולם!, ע"כ דברי הרבי.

---

[53] שער עבודת ה', פרק רביעי.
[54] לפי תרגום הרב יוסף קאפח.
[55] ה"א.
[56] שיחת מוצאי שבת פרשת חיי שרה תשל"ט, מרשימת השומעים בלבד.
[57] ראה זהר ח"א קכב, ב; תיקוני זהר תיקון סט (מצוין בשיחה הנ"ל).
[58] אש – י', רוח – ה', מים – ו', עפר – ה' אחרונה (גם זה מהשיחה הנ"ל).

ולהעיר: בהלכות יסודי התורה פ"ג[59], כותב הרמב"ם: נמצא למטה מן הרקיע, ארבעה גופין מוחלקין זה למעלה מזה, וכל אחד ואחד מקיף את שלמטה ממנו, מכל רוחותיו, כמו גלגל: הגוף הראשון הסמוך לגלגל הירח הוא גוף האש, למטה ממנו גוף הרוח, למטה ממנו גוף המים, למטה ממנו גוף הארץ, ואין ביניהם מקום פנוי בלא גוף כלל, ע"כ דברי הרמב"ם. ובדרך אפשר, ניתן לומר שארבעת האלמנטים, בכל גוף גשמי, הם שלושת החלקיקים, והריק, שמצבם, במרחב, דומה למתואר כאן ברמב"ם: רחוק מן הגרעין נמצא האלקטרון, מקור החשמל - כנגד האש. בין האלקטרון לגרעין נמצא הריק - כנגד הרוח. ובגרעין נמצאים: הפרוטון – כנגד המים (והרי במולקולות מים, שני אטומי מימן ואטום חמצן אחד, וגרעין המימן נטול ניטרון, והוא מורכב מפרוטון אחד ויחיד), והניטרון - כנגד העפר, בהיותו האלמנט הכבד מבין כולם (והוא קצת יותר כבד מן הפרוטון). וכפי שהעפר, שהוא מקור העצבות והעצלות, "תנועות" בנפש, המבטאות ... חוסר תנועה, כך הניטרון (מעבר להיותו האלמנט הכבד, המזכיר עצבות ועצלות), נטרלי, ואינו מפעיל כלל כח אלקטרומגנטי על חלקיקים אחרים ...

דהיינו:

כעס וגאוה, מיסוד האש, שנגבה למעלה. כך הכעסן והגאוותן מגביהים עצמם למעלה.

ותאות התענוגים, מיסוד המים, כי המים מצמיחים כל מיני תענוג כמו פירות למיניהם.

[59] ה"י.

והוללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים, מיסוד הרוח. התפארות אינה גאווה, אצל המתפאר חסר אפילו סיבה להתגאות, הכל ריק ומנופח.

ועצלות ועצבות מיסוד העפר. שניהם מבטאים כבדות. מבואר בשערי קדושה[60] שהעצבות היא אם, ולה, תולדה אחת והיא העצלות לקיים התורה והמצות.

וגם מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם, כמו רחמנות וגמילות חסדים, באות ממנה. אומרת הגמרא במסכת יבמות[61]: שלשה סימנים יש באומה זו[62]: הרחמנים, והביישנין, וגומלי חסדים ... כל שיש בו שלשה סימנים הללו, ראוי להדבק באומה זו, ע"כ. על פי זה יש לשאול: למה אדה"ז לא הביא כאן את מידת הביישנות? מפרש הרבי[63] שבטבעם, ישראל אינם ביישנים, אלא להיפך, עזים שבאומות[64]. אלא שבעת מתן תורה, התישה התורה את כוחם[65], ונעשו ביישנים. לכן לא נחשבת הביישנות מידה שבטבע כל ישראל בתולדותם.

אך לכאורה, מאחר ומפאת מתן תורה, נעשתה הביישנות טבע אצל בני ישראל, למה לא להחשיב מידה זו כמידה שבטבע כל ישראל? והענין[66]: מאחר

---

[60] ח"א שער ב'.

[61] עט, א.

[62] רש"י: ישראל.

[63] עי' משכיל לאיתן עמ' 95.

[64] ביצה כה, ב.

[65] בביצה שם: תנא משמיה דרבי מאיר: מפני מה נתנה תורה לישראל, מפני שהן עזין. וברש"י שם: ונתנה להם תורה שיעסקו בה, והיא מתשת כחם ומכנעת לבם, ע"כ (ואכן איתא בסנהדרין כו, ב שהתורה מתשת כחו של אדם).

[66] אוצר פירושים על ספר התניא , בשם הרה"ח הרב פינחס קארף.

והביישנות באה מצד מתן תורה, אין זה קשור לנפש הבהמית, שמקורה בקליפת נוגה.

כי בישראל, נפש זו דקליפה היא מקליפת נוגה[67]**, שיש בה גם כן טוב, והיא מסוד עץ הדעת טוב ורע**: יש לציין שהטוב שבנוגה אינו דומה לטוב שבקדושה, וכפי שכותב אדמו"ר הזקן בלקוטי תורה[68]: ואף על פי כן, גם הטוב שבה נקרא קליפת נוגה, והיינו לפי שהוא בבחינת יש, וכמו בשביל שיקראוני רבי[69] כו'. מה שאין כן בקדושה, הוא בחינת ביטול, עכ"ל.

ויש לציין עוד ענין: צד הקדושה דורש ביטול, וביטול דורש עבודה. כל עוד " עבודת ה' " נעשית מצד הטבע, עדיין אין זו עבודה, והדבר נובע מהטוב שבנפש הבהמית. על זה נאמר: אל תבטחו בנדיבים, שהם הדברים הבאים בחינם ובקלות.

---

[67] עי' להלן פ"ו ופ"ז.

[68] פרשת חוקת, ס, ב.

[69] בנדרים סב, א: תניא: לאהבה את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו. שלא יאמר אדם: אקרא, שיקראוני חכם, אשנה, שיקראוני רבי, אשנן, שאהיה זקן ואשב בישיבה, אלא למד מאהבה, וסוף הכבוד לבא.

מה שאין כן נפשות אומות העולם[70], הן משאר קליפות טמאות שאין בהן טוב כלל,

עי' בקיצורים והערות לספר לקוטי אמרים לכ"ק הרבי הצמח צדק[71], שכתב: ואין בהם טוב כלל: ר"ל בעצמותם[72], אבל בבחינת גלות בו, יש חיות אלהות ניצוץ מי"ס דעשיה, שבתוכו י"ס דיצירה, שבתוכו כו'.

ולהעיר שמה שנפשות אומות העולם משאר קליפות שאין בהן טוב כלל, לא נאמר לגבי חסידי אומות העולם, עליהם כותב אדמו"ר הזקן, בסדור עם דא"ח שער חג המצות[73], שיש בהם הארה קצת מעולם המלאכים דעשיה, עד שימצא בהם גם כן הביטול וההתפעלות מפני השגות אלקות[74]. ובלקוטי ביאורים לרה"צ הרב הלל מפאריטש על קונטרס ההתפעלות לאדמו"ר האמצעי[75], כתב: שרש נשמתם (של אומות העולם) משלש קליפות הטמאות, לבד חסידי אומות העולם, שנלקחים מנוגה כו'[76].

---

[70] *תוקן ע"פ לוח התיקון.*

[71] פ"ו.

[72] והיינו: בצורה ניכרת בהם עצמם.

[73] במהדורא החדשה משנת תש"פ הוא בח"ב עמ' תכ"א.

[74] וע"ע שם בשער התקיעות, שאומות העולם מבחינת אדם שבמרכבה דעשיה, וזהו: ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א, י), שהוא בחינת אדם שבבהמה (ובהערות שם מצוין שעל אף שכאן, הוא לגבי אומות העולם, לפעמים מבואר ענין זה דוקא בנוגע לחסידי אומות העולם, ולפעמים מבואר ענין זה בנוגע לנפש הבהמית), כל עוד ולגבי ישראל, הם כנגד אדם דאצילות שעל גבי הכסא, וזהו: ועל [דמות] הכסא, דמות כמראה אדם (יחזקאל א, כו). ושם מוסיף אדה"ז (אחרי שמזכיר שהאדם שבבהמה הוא שורש לאומות העולם): ולזה רמזו רז"ל, באמרם (יבמות סא, א): אתם קרוים אדם, ואין אומות העולם קרוים אדם כו', וד"ל.

[75] מאמרי אדמו"ר האמצעי – קונטרסים, עמ' קמ"ד.

[76] ושם ציין לשער חג המצות בסידור.

כמו שכתוב בעץ חיים שער מ"ט פ"ג[77]: ובזה תדע נפש הבהמית שבאדם מה הוא, והוא יצר טוב ויצר הרע שבאדם, ונשמתן של הגוים הם מג' קליפות: רוח ונען ואש, שכולם רע.

וכל טיבו דעבדין האומות[78] - כל טוב שהם עושים, **לגרמייהו עבדין** – לעצמם עושים, **וכדאיתא בגמרא**[79] **על פסוק**[80]: **וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת:, שכל צדקה וחסד שאומות העולם**[81] **עושין, אינן אלא להתייהר כו'**[82]:

ואף אם מצוי שיהודי יעשה צדקה וחסד אף הוא כדי להתפאר, הרי 1. ליהודי קיימת אפשרות לעשות טוב לשם שמים (מה שאין כן אצל גוי), 2. בפנימיות, רוצה היהודי בעשיית הטוב, ללא שום פניה.

---

[77] שם, עמ' 223.

[78] *תוקן ע"פ לוח התיקון*.

[79] בבא בתרא י, ב.

[80] משלי יד, לד.

[81] *תוקן ע"פ לוח התיקון*.

[82] בבבא בתרא שם, ניתנים כמה פירושים לדברי הפסוק: "וחסד לאומים חטאת". לדעת רבי אליעזר, הפירוש: חטא הוא להן, שאינם עושין אלא להתגדל בו (ועי' בחידושי אגדות מהרש"א שהיא גדולה בשנים, שיאריכו ימים), לדעת רבי יהושע: חטא הוא להן, שאין עושין אלא כדי שתמשך מלכותן, **לדעת רבן גמליאל: חטא הוא להן, שאין עושין אלא להתיהר בו**, לדעת רבי אליעזר המודעי: חטא הוא להן, שאין עושין אלא לחרף אותנו בו, ועע"ש. ועי' בספר מראה-מקומות הגהות והערות קצרות לספר של בינונים לכ"ק הרבי, שכתב (הדברים דלהלן כוללים פענוח דברי הרבי המובא בספר): וצ"ע טעם שהביא (אדה"ז) דרשה זו (של רבן גמליאל) דוקא. ובפרט שמתחלה קאמר: לגרמייהו עבדין, ואם כן, הל"ל: כדי להתגדל בו כו' שתמשך מלכותן, שבזה מודגש יותר טובת עצמם ("לגרמייהו עבדין"). ואולי הוא על פי דברי המהרש"א בחידושי אגדות, **שדברי רבן גמליאל הם תמצית דרשות כולם**.

פרק ב ונפש השניה בישראל היא חלק אלוה ממעל ממש כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ואתה נפחת בי וכמ"ש בזוהר מאן דנפח מתוביה נפח פי' מתוביותו ומפנימיותו שתוביות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפיחתו בכח: כך עד"ט נשמות ישראל עלו במחשבה כדכתיב בני בכורי ישראל בנים אתם לה' אלהיכם פי' כמו שהבן נמשך ממוח האב כך כביכול נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחכמתו ית' דאיהו חכים ולא בהכמה ידיעא אלא הוא וחכמתו א' וכמ"ש הרמב"ם* שהוא המדע והוא היודע כו' ודבר זה אין ביכולת האדם להבינו על בוריו כו' כדכתיב החקר אלוה תמצא וכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' ואף שיש רבבות מיני חלוקי מדרגות בנשמו' גבוה על גבוה לאין

הגהה

והודו לו וחכמי הקבלה כמ"ש בפרדס סהרס"ק וגם לפי קבלת האר"י ז"ל יציבא מילתא בסוד התלבשות אור א"ס ב"ה על ידי צמצומים רבים בכלים דהכ"ד ראצ לו' אך לא לטעלה מהאצילו' וכמ"ש כמ"א שוא"ם ב"ה סרוסם ומחנשא רוממות אין קץ למעלה מעלה ממהות ובחי' חב"ד עד שמהות ובחי' חב"ד נחשבת כעשיה גופניית אצלו ית' כמ"ש כולם בחכמה עשית:

קץ כמו גודל מעלת נשמות האבות ומשה רבינו
ע"ה על נשמות דורותינו אלה דעקבי משיח' שהם
בחי' עקביים ממש לגבי המוח והראש וכן בכל דור
ודור יש ראשי אלפי ישראל שנשמותיהם הם בחי'
ראש ומוח לגבי נשמות ההמון וע"ה וכן נפשות לגבי
נפשות כי כל נפש כלולה מנפש רוח ונשמה מכל
מקום שרש כל הנפש רוח ונשמה כולם מראש כל
המדריגות עד סוף כל דרגין המלובש בגוף עמי הארץ
וקל שבקלים נמשך ממוח העליון שהיא חכמה עילאה
כביכול כמשל הבן הנמשך ממוח האב שאפי' צפרני
רגליו נתהוו מטפה זו ממש ע"י שהייתה תשעה חדשים
בבטן האם וירדה ממדרגה למדרגה להשתנות ולהתהוו'
ממנה צפרנים ועם כל זה עודנה קשורה ומיוחדת ביחוד
נפלא ועצום במהותה ועצמותה הראשון שהותה טפת
מוח האב וגם עכשיו בבן יניקת הצפרנים וחוותם נמשכת
מהמוח שבראש כדאיתא בגמ' [נדה שם] לובן שממנו
גידים ועצמות וצפרנים [וכמ"ש בע"ח שער החשמל
בסוד לבושים של אדם הראשון בגן עדן שהיו צפרנים
מבחי' מוח תבונה] וככה ממש כביכול בשרש כל הנפש
רוח ונשמה של כללות ישראל למעלה בירידתו ממדרגה
למדרגה על ידי השתלשלות העולמות אבי"ע מחכמתו
ית' כדכתיב כולם בחכמה עשית נתהוו ממנו נפש רוח
ונשמה של עמי הארץ ופחותי הערך ועם כל זה עודינה
קשורות ומיוחדות ביחוד נפלא ועצום במהותן ועצמותן
הראשון שהיא המשכת חכמה עילאה כי יניקת וחוו' נפש
רוח ונשמה של עמי הארץ הוא מנפש רוח ונשמה של
הצדיקים והחכמים ראשי בני ישראל שבדורם: ובזה

זכן מאמר רז"ל על פסוק ולדבקה בו שכל הדבק בת"ח
מעלה עליו הכתוב כאלו נדבק בשכינה ממש כי ע"י
דביקה בתלמידי חכמים קשורות נפש רוח ונשמה של
עמי הארץ ומזוהמות במהותן הראשון ושרשם שבתכמה
עילאה שהוא יה' והכמתו א' והוא המוציא כו' [והפושעים
ומורדים בתלמידי חכמים יניקת נפש רוח ונשמה שלהם
מבחי' אחוריים של נפש חוח ונשמת ת"ח] ומ"ש בזוהר
ובזוהר תרש שהעיקר הלוי שיקדש עצמו בשעת השגיש
חזוקא משא"כ בני עמי' הארץ כו' הינו משום שאין
לך נפש רוח ונשמה שאין לה לבוש מנפש דעצמות
אביו ואמו וכל המצות שעושה הבל ע"י אותו הלבוש
כו' ואפי' השפע שנותנים לו מן השמים הבל ע"י
לבוש זה ואם יקדש את עצמו ימשיך לבוש קדוש
לנשמת בנו ואפילו היא נשמה גדולה צריכה לקדוש
אביו כו' אבל הנשמה עצמה הנה לפעמים נשמת
אדם גבוה לאין קץ בא להזות בנו של אדם גבוה
ושפל כו' כמ"ש האריז"ל כל זה בליקוטי תורה
פ' וירא ובמעמי מצות פ' בראשית:

פרק ב

ונפש השנית בישראל - מעבר להבדל שבין ישראל לעמים בטבע נפשם החיונית, הבדל עליו למדנו בסוף הפרק הקודם, מדגיש כאן[83] אדמו"ר הזקן כי בנפש האלוקית מתייחדים בני ישראל בלבד.

היא חלק אלוה ממעל - מקור הביטוי "חלק אלוק ממעל" נלקח מספר איוב, אך שם משמעות הביטוי שונה לגמרי ממשמעותו כאן. הפסוק באיוב[84]: וּמָה־ חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמָּעַל וְנַחֲלַת שַׁדַּי מִמְּרֹמִים:, בא אחר הפסוק: בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל־בְּתוּלָה: ופירש רש"י: ומה חלק - שגמלני כך! ובדומה, במצודת דוד: ומה חלק - קובל ומתרעם לומר: ראו נא מהו החלק הניתן לי מן אלוה ממעל, לתשלום גמול מעשי! עכ"ל.

ממש - מילה זו מדגישה שיש לדרוש את הביטוי "חלק אלוק ממעל" גם כן כמשמעותו המילולית; וכן, שאין זו לשון גוזמא, אלא שאכן הנשמה: חלק אלוק ממעל, וכפי שמאריך הרבי הרש"ב בהמשך יו"ט של ר"ה - תרס"ו[85]: והרי ידוע דנשמות ישראל *מושרשים בפנימיות ועצמות אין סוף ממש* ... משום דפנימיות חכמה הוא בחינת עצמות ממש כו', וכמו שכתוב: בנים אתה לה' אלקיכם, וכמו הבן הנמשך מעצמות מוח האב, הרי כל העצמות של האב נתן אל הבן ... וכמו כן יובן למעלה, דבחינת עצמות החכמה היא בחינת עצמות ממש, ולכן נשמות ישראל, שנמשכים מבחינת חכמה, הרי הן מושרשים בבחינת עצמות א"ס כו',

---

[83] שוב, כי כבר הוזכר בפרק הקודם: "דלכל איש ישראל (דוקא!)... יש שתי נשמות", אם כי בדרך אגב בלבד.

[84] לא, ב.

[85] עמ' צ"ו.

וכמו כן בתורה, שהיא מחכמה, הרי אמרו במדרש רבה, על פסוק ויקחו לי תרומה: אותי אתם לוקחים כו' ... דאורייתא וקוב"ה כולא חד, חד ממש.

ולהעיר: מקור השימוש בביטוי "חלק אלוק ממעל ממש", לתיאור הנפש האלוקית, קדום: ביטוי זה נמצא בין השאר בתחילת הקדמת המקובל רבי שבתי שעפטל בן עקיבא[86] הורוויץ, לספרו שפע טל[87], וז"ל: ידוע שהנשמות של האומה הישראלית הם חלק אלוה ממעל, אשר על זה רמז הפסוק: כי חלק ה' עמו[88], ר"ל חלק ממש, עכ"ל. אך כשמדייקים, מחדש עוד על זה אדמו"ר הזקן כאן, שהנפש האלקית היא חלק ה' ממעל ממש, היינו ממש ממעל, וכנ"ל בדברי הרבי הרש"ב.

להלן מביא אדמו"ר הזקן שתי הוכחות - אסמכתאות, על היות הנשמה חלק אלוק ממעל:

1) **כמו שכתוב**[89]: **וַיִּפַּ֤ח בְּאַפָּיו֙ נִשְׁמַ֣ת חַיִּ֔ים,**

מיד עולה שאלה מתחייבת: אדמו"ר הזקן בא כאן להציג את הנפש האלוקית הייחודית לבני ישראל, ולזאת מתבסס על נפשו של אדם הראשון, המסמל לכאורה את כל האומות כולן, הא כיצד?!

---

[86] ציינו את שם אביו של בעל השפע טל, כי לכמה רבנים מאותה המשפחה, שם זהה, ביניהם: סבם של בעל השפע טל ושל בן דודו רבי ישעיה הורוויץ בעל השל"ה, הנקרא אף הוא בשם הרב שבתי שעפטל הורוויץ; וכן זהו שמו של בנו של השל"ה הקדוש.

[87] לספר שפע טל, הסכמת בעל השל"ה הקדוש.

[88] דברים לב, ט.

[89] בראשית ב, ז.

את התשובה ניתן למצוא בכתבי האריז"ל, שאומר, בפירושו על תהלים שבספרו ליקוטי תורה[90]: והנה, כשברא הקב"ה את אדם הראשון, כל הנשמות שנכללו בו לא היו אלא נשמות ישראל, ואם לא היה חוטא, לא היו האומות יוצאין לעולם, ואחר שחטא, נתערבו בו ניצוצות אומות העולם, וזה "אדם אתם"[91]: ישראל לבד היו כלולין נשמותיהם באדם הראשון.

ואתה נפחת בי[92]

באגרות קודש[93], שואל כ"ק אדמו"ר על השינוי עם המובא בגמרא ובסידור: אתה נפחתה, בה"א. ומבאר שבתניא, רצונו להביא ראיה שהנפש האלקית היא מתוכיות ופנימיות החיות דלמעלה כביכול, ועם הה"א, אפשר היה לפרש שרק *הנתינה* בגוף היא בנפיחה בכח הבאה מפנימיות החיות דלמעלה, ולא שהנפש האלקית עצמה מהתוכיות ופנימיות; מה שאין כן בנוסח: אתה נפחת, שממנו נשמע שהן הנתינה בגוף, והן הנשמה עצמה, הן מתוכיות ופנימיות כו'. אך למסקנה, כותב הרבי שמאחר ואדמו"ר הזקן רוצה להביא כאן ראיה לדבריו ממקום אחר, "קרוב בעיני לודאי" אשר מתחילה היה כתוב נפחת', בקו על התיו, שהקו בא במקום הה"א, ולפעמים רבות עושים כזה כדי שלא לצאת חוץ לשורה, ואחר כך נשמט הקו, על פי טעות או שגיאות הבחור הזעצער.

---

[90] ליקוטי תורה, על תהלים ל"ב, עמ' 254 בהוצאת ווילנא תר"מ.

[91] יחזקאל לד, לא: וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם אֲנִי אֱלֹקֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְקֹוָק (אלקים קרי): **וע"ז דורש רשב"י** ביבמות סא, א: קברי עובדי כוכבים אינן מטמאין באהל, שנא': וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם: **אתם קרויין אדם, ואין העובדי כוכבים קרויין אדם**.

[92] מקורו בגמרא ברכות ס, ב: כי מתער, אומר: אלהי, נשמה שנתת בי טהורה היא. אתה יצרתה בי, **אתה נפחתה בי**, ואתה משמרה בקרבי, ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא כו'. וכן באלקי נשמה שבברכות השחר, הנוסח: אתה נפחתה בי.

[93] אגרת קס"ה, ח"א עמ' שי"ג-ד.

וכמו שכתוב בזהר[94]**: מאן דנפח, מתוכיה נפח**

מאמר זה לא נמצא בגירסת הזהר שלפנינו, אך הוא נמצא *בספר הפליאה*[95], בנוסח קצת שונה: *מי שנופח, משלו הוא נופח.*

ועי' בדברי הרמב"ן על הפסוק ויפח באפיו נשמת חיים[96]: ירמוז לנו הכתוב הזה מעלת הנפש יסודה וסודה, כי הזכיר בה שם מלא, ואמר כי הוא נפח באפיו נשמת חיים, להודיע כי לא באה בו מן היסודות, כאשר רמז בנפש התנועה (לעיל א כ), גם לא בהשתלשלות מן השכלים הנבדלים, אבל היא רוח השם הגדול, מפיו דעת ותבונה, *כי הנופח באפי אחר, מנשמתו יתן בו*. וזהו שנאמר (איוב לב ח): וְנִשְׁמַת שַׁדַּי תְּבִינֵם:

---

94 *תוקן ע"פ לוח התיקון*

95 פכ"ו, ד"ה: שאל משה למט"ט בעשרה מאמרות.

96 בראשית ב, ז.

וכן *בספר עמק המלך*[97] למקובל רבי נפתלי הרץ בכרך, שער ט"ז - הוא שער רישא דזעיר אנפין[98], איתא: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר:

---

[97] להעיר:
הספר עמק המלך למקובל רבי נפתלי הרץ בכרך מפרנקפורט מבוסס על תורת **הרמ"ע מפאנו** (נולד באיטליה ב-1548 למנינם), ועל תורת רבו של הרמ"ע מפאנו, **רבי ישראל סרוג** (נולד במצרים בסביבות שנת 1540 למנינם) **תלמיד האר"י** (על אף שלא מוזכר רבי ישראל סרוג בשער הגלגולים, מבין תלמידי האריז"ל, כבר כתב רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו הזכרונות, שרבי ישראל סרוג למד אצל האר"י לפני בואו לצפת של רבי חיים ויטאל. לאחר מכן נסע רבי ישראל סרוג לאיטליה, ומשם הגיע לפולין, והוא הראשון שהפיץ את תורת האר"י באירופה) אצלם למד רבי נפתלי הרץ בכרך. אך על תורת רבי ישראל סרוג, שנמנה בין תלמידי האר"י שלמדו ממנו לפני בואו של רבי חיים ויטאל לצפת (היינו מכ"ג בתמוז הש"ל, תאריך פטירת הרמ"ק, עת בה התחיל האריז"ל לדרוש ברבים, עד לחודש אדר או אייר השל"א – הכי מאוחר, עת בואו מהרח"ו לצפת – עי' ספר שמות חכמים ח"ג עמ' תקמ"ו הערה 3), ועל תורת תלמידיו, קמו עוררין, מאחר והיא כוללת עניינים, כ"דרוש עולם המלבוש" (הוא הרשימו, עי' עמק המלך שער א' פ"ג) שלימדם האריז"ל, בצפת, לפני בואו של רבי חיים ויטאל, ולא הוכנסו על ידי מהרח"ו לספרי האריז"ל שהוא חיבר.

נעתיק בזה את דבריו של כ"ק אדמו"ר באגרות קודש חי"א עמ' קס"ז, אגרת ג'תקנט: כן מה שכותב, אשר ישנם מקובלים, כשמגיעים לאיזה דבור מהחברים שבפרי עץ חיים, מדלגים, הנה פשיטא שלא כן קבלתנו, והרי **מובא ענינים מהחברים וכו' בדא"ח**, ומהם בלקוטי תורה וכו'. **נוסף על המובא בדא"ח בכמה מקומות - קבלת הרמ"ק וקבלת הר"י סרוג וכו', דלא ככמה ממקובלים הספרדים.** ויש לבאר הענין, אשר האחרונים לא רצו להכנס במקום הספק, מה שאין כן **הבעל שם טוב, הרב המגיד ורבנו הזקן ומ"מ - שהיתה להם בזה קבלה איש מפי איש - והבעש"ט מאחי' השילוני (שהי' ממקבליו אלי' הנביא) - ידעו באיזה ענינים יש לסמוך.** וכידוע גם כן שמפני זה סמכו על מה שכתוב **בעמק המלך** (וראה לקו"ת שה"ש כז, א: ובע"ח לא הוזכר כלל. ובמקומות שנסמנו במפתחות לתו"א, מחלוקת המקובלים וכיו"ב).

עוד כותב כ"ק אדמו"ר, בתורת מנחם התוועדויות תשמ"ב ח"א שיחת שבת פרשת האזינו, י"ב תשרי התשמ"ב, עמ' 109: ואף על פי שלכתחילה, עוררו הספרדים רעש כו' אודות

הספר "עמק המלך" – על יסוד מה שכתב הרח"ו ז"ל, שבנוגע לכתבי האריז"ל, אין לסמוך אלא על כתבי הרח"ו בעצמו, והרי **הספר "עמק המלך" לא נכתב ע"י הרח"ו ז"ל, ומחבר הספר לא היה תלמידו של הרח"ו ז"ל, אלא תלמידו של ר' ישראל סרוג וכו'** – אף על פי כן, **ידוע שהמגיד נתן רשיון מפורש וכו' להסתמך על מה שכתוב ב"עמק המלך".**

אך עי' במאמר ד"ה והחכמה מאין תמצא תשמ"ח, תורת מנחם התוועדויות תשמ"ח ח"ג עמ' 413: ולהעיר, שבדרך כלל, רוב הענינים בחסידות מיוסדים על כתבי הרח"ו, שמונה שערים וע"ח ופע"ח (וביניהם השמונה שערים קודם במעלה, כמ"ש כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע שידוע שהשמונה שערים מוסמך יותר ועליו סומכים), ולא על כתבי שאר גורי האריז"ל, **וכידוע שהיה צריך להיות רשיון מיוחד מהרב המגיד לייסד ענינים בחסידות על מ"ש בעמק המלך. ולכן מובא ממנו רק במקומות מועטים לפי ערך, וכולם מקורם מהערות והגהות אדמו"ר הצ"צ, והנשיאים שלאחריו הוסיפו רק במקומות ספורים** (אף שיש בספר זה ענינים מרובים שלא נמצאו בכתבי הרח"ו). ומכאן תשובה לאלו המחפשים ביאורים דוקא בענינים שמקורם בעמק המלך, שלא זו הדרך, ויש די עמקות בעניני חסידות, כמו המשך תרע"ב, וגם בענינים שבעמק המלך שהובאו בחסידות, **ואין מקום לחדש ללמוד דוקא ענינים חדשים בעמק המלך, ובפרט שיש הרבה ענינים לחדש בחסידות ובקבלה מלבד זה**, וכשיסיימו הכל, אז בטח יבוא משיח צדקנו, ונשאל אותו שאלות אלו וכו', עכ"ל.

לגבי מחלוקת המקובלים ביחס לכתבי תלמיד האר"י רבי ישראל סרוג (1540 - 1610 בערך), מצטיירות כמה אסקולות:

1. תלמידי **מהרח"ו** (1542 - 1620. גדול תלמידי האריז"ל 1534 - 1572), **כרבי חיים הכהן מארם צובא** (1585 – 1655. נולד 13 שנה אחר הסתלקות האריז"ל) בעל המקור חיים (עי' בדברים הקשים שכתב בסוף הקדמת ספרו זה נגד ספר עמק המלך), **ורבי בנימין הלוי** (1590 – 1672. להרבה דעות הוא בעל הספר חמדת ימים), וכן נראית דעת **החיד"א** (1724 – 1806. עי' שם הגדולים מערכת ספרים סוף אות ק', בקונטרס אחרון, ערך קבלה, שכתב: אך האיש הנלבב ישמור עצמו הן שלא ללמוד כי אם בשמונה שערים שסידר מהר"ש ויטאל, וס' דרך עץ חיים, וס' מבוא שערים, וס' אוצרות חיים דווקא, ע"ש עוד) ודעת **הרש"ש** (1720 – 1782), שלא לקבל כלל מקבלה זו.
2. מקובלי אירופה, כהרמ"ע מפאנו (1548 - 1620. בשנת 1574, מינה אותו רבי יוסף קארו לפקח על הדפסת ספרו כסף משנה, בוונציה), **הרמח"ל**, **הגר"א וגדולי החסידות** פרט לחסידות זידיטשוב, שקיבלו את קבלת רבי ישראל סרוג.

ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ ... ממה שנאמר: ויפח באפיו נשמת חיים, ואמרו חז"ל: *כל הנופח, מעצמותו הוא נופח*, לכן מוכרח הוא שילכו כלם מדחי אל דחי, על ידי כור הברזל, עד אשר יתטהר ויתלבן ויקרא צדיק, בסוד שנאמר: "ועמך כולם", סופם להיות "צדיקים לעולם ירשו ארץ" החיים.

פי' מתוכיותו ומפנימיותו, שתוכיות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפיחתו בכח :

הוכחה שניה על היות הנשמה חלק אלוק ממעל:

2) **כך על דרך משל: נשמות ישראל עלו במחשבה**[99]

---

3. **הרב משה זכות** (1625 - 1697. נולד באמשטרדם, עבר לפולין, ומשם הגיע לאיטליה, שם בוניציה זכה ללמוד מהשד"ר רבי בנימין הלוי, בעת שליחותו מצפת לוונציה בשנת תט"ז. נפטר יום ב' דסוכות שנת נח"ת, שנה בה נולד מורנו הבעש"ט (1698)), שרשמית לא קיבל כתבים אלו, אך פה ושם כן מצטט מדברי הרמ"ע מפאנו (בעיקר בנגלה, אך גם לפעמים בנסתר, כל עוד ואין הדברים סותרים דברי מהרח"ו, וכן מביא מושגים שבעמק המלך, כפי שרואים בהגהה ו' שבהגהותיו, על ספר אוצרות חיים, שם מזכיר את הרשימו, מושג שפוגשים לראשונה בעמק המלך); עי' במבוא לאגרות הרמ"ז שבהוצאת ישיבת החיים והשלום, עמ' 71-70.

[98] פרק י'.

[99] במדרש בראשית רבה פ"א, ד: [בראשית ברא אלקים]: ו' דברים קדמו לבריית עולם, יש מהם שנבראו, ויש מהם שעלו במחשבה להבראות, התורה וכסא הכבוד נבראו, התורה דכת': י"י קנני ראשית (משלי ח כב), כסא כבוד דכת': נכון כסאך מאז וגו' (תהלים צג ב), האבות עלו במחשבה להבראות, דכת': כבכורה בתאנה בראשיתה, ראיתי אבותיכם (הושע ט י), **ישראל עלו במחשבה**, דכת': זכור עדתך קנית קדם (תהלים עד ב), בית המקדש עלה במחשבה, דכת': כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (ירמיה יז יב), שם המשיח עלה במחשבה, דכת': לפני שמש ינון שמו (תהלים עב יז), ר' אהבה בר' זעירא אמר: אף התשובה, הה"ד: בטרם הרים וגו' (תהלים צ, ב). (בפסוק ג שם איתא: ותאמר שובו בני אדם) ... ר' הונא ור' ירמיה בשם רבי שמואל בר ר' יצחק אמרו: **מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר** ... אילולי שצפה הקדוש ברוך הוא

כאן לוקח אדה"ז את דברי המדרש אלו כפשוטם, שנשמות ישראל נמשכו *ממקום גבוה שבמחשבתו* ית'. וע' במקור (שבהערה), שלא רק ישראל עלו במחשבה, אלא ג"כ בית המקדש כו', אך "מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר". ובלקוטי תורה[100] ביאר אדמו"ר הזקן: נשמות ישראל שעלו במחשבה, היינו בבחינה העליונה שבמחשבה, כי לכן נאמר: בנים אתם לה' ... מלובש בהטפה מעצמיות ומהות החכמה שבמוח האב כו'. וכך נשמות ישראל, שרשן ומקורן מעצמיות ופנימית חכמה עילאה ממש ... *עלו במחשבה, דהיינו בחינת מחשבה שבמחשבה* ... והם מקור ויסוד התורה, שהיא בחינת נובלות חכמה. ולכן נקראת התורה: תורת משה.

כדכתיב[101] בני בכורי ישראל, בנים אתם לה' אלהיכם[102], פי': כמו שהבן נמשך ממוח האב, כך כביכול נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחכמתו ית',

יש לציין שגם במשל, בו אומר אדה"ז שהבן נמשך ממוח האב, אין הכוונה לטיפה גשמית (ועל אף שהשלב המקדים לתהליך הרבייה הינו תהליך הורמונלי, בו הורמונים מופרשים מן המוח, הרי ההורמונים אינם אותה טיפת הזרע ממנה יתפתח הולד!), אלא, כפי שמפרש אדה"ז בתורה אור[103]: טפת הזרע שנמשכה מן המוח ... לא יתכן לומר

שאחר כ"ו דורות ישראל עתידין לקבל את התורה, לא היה כותב בתורה: **צו את בני ישראל, דבר אל בני ישראל**.

100 על שיר השירים, יט, ב.

101 שמות ד, כב.

102 פרשת ראה, דברים יד, א.

103 פרשת חיי שרה, טז, א.

שגם עודנה במוחו היתה טפת זרע גשמית ... התחלת המשכתה מן המוח הוא *כח רוחני לבד*, אלא שאחר כך, *בהשתלשלות ירידתה דרך חוט השדרה, נשתנית ונעשית טיפה גשמית*, כך על דרך משל הנשמה, עיקר שרשה מבחינת אלקות ממש, רק שנשתלשלה בירידתה, להיות בחינת נברא יש ודבר בפני עצמו כו'.

ובספר ביאור על התניא[104] למשפיע האגדי הרה"ח הרב שמואל גרונם אסתרמן[105] ז"ל, כתב בפרטים יותר: והלא במוח אינו שם טיפה גשמית אלא רוחנית, אלא הכוונה בכח הרצון והתענוג שבנפש, ששם היתה הטפה הרוחנית ... באמת התחלת המשכת הטפה מן המוח הוא רוחניות התענוג שבנפש.

מתברר מדברי אדה"ז בתניא הנ"ל, ומדבריו בפיסקה הנ"ל מלקוטי תורה, שב"עלו במחשבה" כאן, אין הכוונה למחשבה בלבד, אלא למחשבה שבמחשבה, לחכמה שבמחשבה. והרי הוא וחכמתו א', כדלהלן, ומכאן הוכחה שניה שהנשמה היא חלק אלוק ממעל.

דאיהו חכים, ולא בחכמה ידיעא[106], אלא הוא וחכמתו א', וכמ"ש הרמב"ם[107]*

---

[104] הוצאת שנת 5776, עמ' ל"ח.

[105] המכונה רש"ג (תרי"ג - תרפ"א). הרב שמואל גרונם אסתרמן הוא המשפיע הראשון של ישיבת תומכי תמימים, בעיר ליובאוויטש.

[106] בזהר חדש ח"א פרשת יתרו, נח, א: אתמר ביה **דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעא**, מבין ולא בבינה ידיעא, חסיד ולא בחסד ידיעא, גבור ולא בגבורה ידיעא. ובתקוני זהר בהקדמה, דף יז עמוד ב: אנת חכים ולאו בחכמה ידיעא, אנת הוא מבין ולא מבינא ידיעא.

[107] בשנוי לשון קצת למובא כאן ע"י אדמו"ר הזקן (אחרי ההגהה) "שהוא המדע והוא היודע", איתא בהלכות יסודי התורה לרמב"ם פ"ב ה"י: הקדוש ברוך הוא מכיר אמתו ויודע

ולכן שייך לומר שהנפש האלקית היא חלק אלוק ממעל,

*** הגהה**[108]

והודו לו חכמי הקבלה,

דברי אדה"ז אלו באים בתגובה לדברי הגאון המהר"ל מפראג[109] בהקדמתו השניה לספרו גבורות ה'[110], שם הוא חולק על דברי הרמב"ם[111] המייחס חכמה לעצמותו ית', וז"ל המהר"ל: אבל הוא יתברך שקראו רז"ל[112] בשם הקדוש ברוך הוא, ולא נקרא השכל ברוך הוא, כי אמיתת עצמו לא נודע, רק שהוא נבדל מכל גשם וגוף ומכל הנמצאים, ועל זה נאמר קדוש ברוך הוא, שענין קדוש נאמר על מי שהוא נבדל, כי הוא יתברך פשוט בתכלית הפשיטות ... שאין לומר כי הידיעה: עצמותו, ורז"ל, בחכמתם הרמה, הם שהודיעו לנו אמיתת דברים אלו, במה שקראו אותו קדוש ברוך הוא ... *ואם יאמרו* ...

אותה כמו שהיא, ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו, כמו שאנו יודעין, שאין אנו ודעתנו אחד, **אבל הבורא יתברך הוא ודעתו וחייו אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך ייחוד**, שאלמלי היה חי בחיים ויודע בדעה חוץ ממנו היו שם אלוהות הרבה הוא וחייו ודעתו, ואין הדבר כן, אלא אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך ייחוד, נמצאת אתה אומר: **הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה הכל אחד**, ודבר זה אין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו ...

[108] בלימוד הראשון - ניתן (ואולי רצוי) לדלג על לימוד ההגהה.

[109] רבי יהודה ליווא בן בצלאל מפראג, 1512 – 1609.

[110] עמ' ט-י.

[111] עי' לקוטי תורה פרשת ויקרא ד, ב למטה.

[112] בריבוי מקומות, עי' בין השאר במשניות: יומא פ"ח מ"ט, נדרים פ"ג מי"א, סוטה פ"ה מ"ה, סנהדרין פ"ד מ"ה ופ"י מ"ו, מכות פ"ג מט"ז, אבות פ"ג מ"א ועוד.

שהשכל והמשכיל והמושכל דבר אחד, כמו שהאריכו בדברים אלו ... הנה אחר כל אלו הדברים אשר אמרו, הדבר בטל ומבוטל ... ואין אל השם יתברך גדר כלל שיוגדר.

אך עדיין יש להבין איך יסביר המהר"ל את ענין התארים המיוחסים להקב"ה, וכגון: לך ה' הגדולה כו'[113], ואיך ייחס לה' את ידיעתו, אם לא שהידיעה: עצמותו. לזה מתייחס המהר"ל בספרו דרך חיים על פרקי אבות[114], תוך כדי שהוא מזכיר את הביקורת שיצאה על דבריו שבספרו גבורות ה', וז"ל: והנה שמעתי שהיה איש אחד בארץ פולין, כשקרא דברי אשר בספר גבורת השם, אסף עליו רבים ופער פיו ... והיה מרבה הבל וסכלות ... וכל זה הרעיש עלי, שאמרתי כי אין הידיעה עצמותו, והוא מפעולותיו ... רבוי הספירות שבכללם נחשבים החכמה והבינה, הם לפי רבוי הפעולות... ואחרי שמוכיח המהר"ל כי אין לומר כי הידיעה, שהיא החכמה והבינה, היא עצמותו, מסיק: ולפיכך אמרנו שהוא יתברך פשוט בתכלית הפשיטות, עד שלא יוגדר בדבר מה, *והידיעה היא מפעולה* ולא מתחייב מזה שנוי כלל כאשר נשתנה הידיעה ... ומה שהיא[115] יודע דבר זולת, אין זה עצמותו, כי עצם הדבר אינו יוצא מעצמו, ואין בזה שנוי ידיעה.

במילים אחרות, מסביר המהר"ל שמה שנקרא ספירות אצל המקובלים, איננו כלל עצמותו של הקב"ה, אלא ככלי בו משתמש ה' לפעול פעולותיו.

---

[113] ד"ה א' כט, יא.
[114] פ"ה מ"ו, עמ' רל"ד ואילך.
[115] כ"כ שם.

על זה בא כאן אדמו"ר הזקן להצדיק את דברי הרמב"ם, ע"פ דברי המקובלים הרמ"ק והאר"י, אך הוא מסייג את דבריהם, כך שהדברים אינם נוגדים את דברי המהר"ל, וכדלהלן:

כמ"ש בפרדס מהרמ"ק[116]**,**

לפני שפורס רבינו הרמ"ק את משנתו בענין התארים המיוחסים לה', מקדים הוא[117] בשיטת רבי מנחם מראקנטי[118], שקדם בכמאתיים וחמישים שנה למהר"ל בשיטתו הנ"ל; וז"ל הרמ"ק: קשה, אם הספירות הוא עצם אלקות, איך יוצדק היותם פעולות דין ורחמים וצד ימין וצד שמאל, כי כל זה מורה שנוי. שנית כי בבורא יתברך לא יצדק הגבול ... אם כן, איך בספר היכלות אמרו גבול בבורא יתברך, באמרם: מימינו עד שמאלו, ששה עשר רבבות פרסאות, שיעור קומתו רל"ו אלפים רבבות פרסאות, כל זה ודאי יורה גבול ולא יוצדק. ועוד כי בבורא, לא יוצדק מנין, ואם כן איך אנו אומרים עשר ... דע כי באמת, הבורא יתברך אין לו שום שנוי, ולא יצדק בו דבר ממשיגי הגשמות ח"ו ... לא אמרו בבורא ממש אלא בספירות ... אלא הספירות הם כמו כלי אומן שפועל בהם פעולותו, להבדיל כמה פעמים.

---

[116] שער רביעי, הוא שער עצמות וכלים, פ"ד.

[117] שם פ"א.

[118] רבי מנחם ראקנטי, 1250 – 1310, נמנה בין ראשוני המקובלים באיטליה. כתביו מושפעים מאוד מכתבי רבי יהודה החסיד, הרמב"ן והרמב"ם.

ומוסיף שם הרמ"ק שגם רבי יהודה חייט[119], בספרו מנחת יהודה, נמשך אחרי הראקנטי והעתיק את דבריו. ומסיק הרמ"ק שם: ע"כ הגיעו דברי האומר שהספירות הם כלים, בקיצור[120].

לאידך, מביא הרמ"ק[121] את הדעה ההפוכה, היא דעת ספר מגן דוד, לפיו הספירות הם עצם אלקות, והעתיק דבריו: שאין כאן אלא עצם א' בתכלית האחדות והפשיטות, אשר לפי חילוף הבחינות בו בהצטרף אל פעולותיו המתחלפות, יקראו בשמות רבים, ויאמר בו שהוא עשר ספירות. וע"ש עוד שהרמ"ק העתיק את מה שהמגן דוד החשיב כהוכחות לדבריו, מספר הזהר.

אחרי שהביא את שתי הדעות הקיצוניות, מקשה עליהם רבינו הרמ"ק[122]: וז"ל בנוגע לדעת הראקנטי: לפי דעתו שהשכר והעונש נמשך מהמדות, כי באלקות לא יצדק בו לא אור ולא חושך לא דין ולא רחמים וכו', אם כן נמצא לפי זה *שהמדות* הם המשכירות והמענישות מטבעם שהטביע בהם מאצילם ... *אם כן*

---

[119] מקובל איטלקי מסוף המאה ה-15 למנינם, בפירושו מנחת יהודה על ספר מערכת האלקות, המיוחס לרבינו פרץ מבעלי התוספות.

[120] ולהעיר: עי' בספר הערכים חב"ד ח"ד ערך אורות דספירות – פשיטותם וציורם, עמ' קמ"ט, שכתב: היחס דאור אין סוף לנבראים שהוא עצמו מנהיג את העולם ומשפיע בהם כל הפרטים, מובנת יותר לשיטת הפרדס והאריז"ל מלשיטת הרקנטי. והביאור בזה: לשיטת הרקנטי שהספירות הן רק הכלים – עם היות שההשפעה היא (לא מהכלים עצמם, כי אם) מאור אין סוף המלובש בהם, מכל מקום, פרטי ההשפעות אינן מתייחסות כל כך לאור אין סוף; מה שאין כן להשיטה (דהפרדס והאר"י ז"ל) שהספירות הן (גם) בהאורות. וע"ע שם עמ' ק"ב ששיטת הרמ"ק והאריז"ל – שיש ספירות באורות, אלא שהספירות שבהם הוא (לא מצד עצמם, כי אם) מצד הכלים. ועי' שם עוד באריכות, לגבי הבדלים שבין שיטת הרמ"ק לשיטת האריז"ל.

[121] שם פ"ב.

[122] שם פ"ג.

לפי דעה זו ... עזב ה' את הארץ ביד המדות, ואם יחטא איש, *לא תועיל תפלתו* לפני המאציל, להשפיע לו טוב, ושימחול עלבונו אחר שאין תלוי שכרו ועונשו בו, אלא יתפלל לעבד ההוא שמנהו המלך על השכר והעונש ... ודברים אלה וכיוצא בהם הם סתירת האמונה ח"ו, ולא קיומה. וברור לנו כי הר"מ[123] ז"ל, מן השקועים באמונה שלמה! ... אלא ודאי הנכון להאמין כי לא זאת היתה כונתו, כפי הפשט המובן מדבריו ח"ו. לאידך מקשה הרמ"ק[124] גם כן על בעל המגן דוד, וז"ל: ועל המערכת השנית אשר ערך ר' דוד ז"ל ... והיא שהספירות הם עצם האלקות, האמנם אין הרבוי מצדו ית' אלא מצד פעולותיו אלינו ... נמצא לפי זה שבטל ענין הצנורות ומדרגות העולמות וקשורם ויחודם זה עם זה ... כי כולם אדוקים בו ... לפי דעה זו בטלה כל הכונה מהתפלה והמצות, והתאחדות העולמות זה בזה ... כי כונת הפסוק שמע ישראל וכו' הוא ליחד הספירות יחד, ובמלת אחד, ליחד מלכות עם כלם וכלם עם המלכות ...

בהמשך[125] מביא הרמ"ק את דעתו הוא, בה הוא משלב את דעת הראקנטי, עם דעת בעל המגן דוד, וז"ל: וקודם כל דבר לא נכחיש כי האנשים האלה שלמים הם אתנו בראיותיהם, אם עצמות הן הספירות, או הן כלים, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, והלכה כמותם, ולא מטעמם, כאשר יתבאר ... ובו, אין אנו יכולין לדבר ולא לצייר ולא לחייב, לא דין ולא רחמים ולא רוגז ולא כעס לא שנוי ולא גבול ולא שום מדה ... אמנם מה שראוי שנדע הוא, כי בתחלת האצילות, האציל האין סוף מלך מלכי המלכים הקב"ה עשר ספירות, אשר הם מעצמותו מתיחדות בו, והוא והם הכל אחדות שלימה. והספירות האלה הם נשמה,

---

[123] הרב מנחם ראקנטי.

[124] שם.

[125] שם פ"ד.

ומתלבשות בעשר ספירות הנקובות בשמות, שהם כלים, כאלו נאמר שעשר ספירות שהם עצמות, הם מוח ונשמה לעשר ספירות שהם כלים ... ונוכל להמשיל משל נאה כדי שיתקבל דבר הזה בדעת המשכיל. המשל אל המים אשר מתחלקים אל הכלים, והכלים משונים בגוונם, זה לבן וזה אדום וזה ירוק, וכן כלם. הנה, כאשר יתפשט המים אל הכלים ההם, עם היות המים פשוטים מכל גוון, הנה יתראו בגווני הכלים ההם וישתנו אל גוונם. והנה, לפי האמת, אין שינוי הגוון ההוא קנוי במים, אבל על ידי הכלים המשונים, ישתנו אל הגוון ההוא במקרה, לא בעצם ... *כי האור המתלבש בעשר ספירות, שהם הכלים, הוא העצמות* ... ונוכל להמשילו משל נאה ואמיתי המודיע כל פרטי הדרוש הזה, והוא המשל אל הנשמה המתפשטת בגוף ופועלת על ידו. וידוע כי אבר היד אין פעולות היד תלוים בו, כי כמה וכמה יש להם ידות ואין להם כח פעולתם, מפני שאין החיות והנשמה מתפשטות ביד ההוא. אם כן נמצא עקר הפעולה תלוי בנשמה המאירה ביד ההוא. והנה באמיתית נאמר שאין שינוי בנפש היד מנפש העין, ועם כל זה אין פעולתם שוות, שזו, פעולתה ראייה, וזו, פעולתה המישוש. אבל הפעולה תלויה באמיתית הנפש הפנימית, ומשתנית על ידי האבר החיצון כמראה הפעולה, ושינוי הפעולה אינו בנפש, אלא או ביד או ברגל בשיתוף הנפש עם האבר ההוא העושה הפעולה ההיא. *הנשמה הוא העצמות המתפשט בספירות, ונותן בהם כח לפעול*.

ועי' ג"כ בכ"ז בדרך מצותיך לרבינו הצמח צדק, מצות האמנת אלקות[126], שהביא בקיצור את דברי הרמ"ק.

[126] פ"ד עמ' נ'.

יוצא לפי דברי הרמ"ק שהקב"ה מתייחד לגמרי עם הספירות, וזהו מה שנאמר בהקדמה לתיקוני הזהר[127] דעשר ספירות דאצילות, מלכא בהון[128], *איהו וגרמיה חד בהון, איהו וחייו חד בהון*, מה דלאו הכי בעשר ספירות דבריאה. ומבאר אדמו"ר הזקן באגרת הקודש[129]: "איהו וחיוהי חד, איהו וגרמוהי חד בהון (פירוש: עשר ספירות דאצילות, חיוהי, הן האורות, וגרמוהי, הן הכלים, שכולן אלקות[130], מה שאין כן בבי"ע)"[131].

וגם לפי קבלת האר"י ז"ל, שהפליג ברוממות הקב"ה הרבה יותר מהרמ"ק ומשאר המקובלים שקדמוהו, על ידי השימוש במושג הצמצום והמקום הפנוי[132], **יציבא מילתא,** נכון הדבר (שאמר הרמב"ם),

---

[127] ג, ב.

[128] בפירוש מתוק מדבש פירש: כי עשר ספירות של עולם האצילות, המלך, שהוא האין סוף ב"ה, מתלבש בהם.

[129] ריש סי' כ'.

[130] והיינו שבעולם האצילות, הן האורות, והן הכלים (גרמוהי: "העצמות", והיינו הכלים) חד עם האין סוף. ועי' בשיעורים בספר התניא על אגרת הקודש שם, שביאר מילולית את דברי תקוני הזהר: איהו וחיוהי חד – הוא ועניני החיות הבאים ממנו (האורות, שהם ענין של נשמה וחיות לכלים של "הספירות") הם דבר אחד (כלומר, האורות של ה"ספירות" הם לא רק מיוחדים אתו (עם אין סוף) אלא הם דבר אחד עם אין סוף, איהו וגרמוהי חד בהון – הוא והכלים הבאים ממנו (שהם הכלים לאורות של הספירות, וכמו גופים לנשמות) הם דבר אחד בהן (בספירות).

[131] עי' תורת מנחם התוועדויות חי"ב עמ' 11: מחלק לב' פתגמים, ואומר: איהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד, ואינו אומר ביחד: איהו וחיוהי וגרמוהי חד, לפי שיחוד הכלים אינו דומה ליחוד האורות, דכלים הם בחינת יש, והאור הוא בחינת אין.

[132] ע"פ הרה"ג הרב יואל כהן. הסבר הענין: לפי הרמ"ק שלא השתמש כלל במושג צמצום (מושג זה חודש על ידי האריז"ל), אלא לפיו, כל ירידה היא בדרך עילה ועלול, הפלגת הקב"ה פחותה מהפלגתו לפי שיטת האריז"ל, כי הרי מושג המקום הפנוי משאיר הבנה של

בסוד התלבשות אור א"ס ב"ה, על ידי צמצומים רבים

כאן - (לא מדובר בצמצום הראשון שהשאיר את החלל הפנוי, וגם לא באור הקו הנמשך מאור אין סוף לתוך החלל הפנוי, ממנו נאצלו אדם קדמון, שממנו עולם האצילות וכו'[133], אלא) מדובר בצמצומים של אור אין סוף היורד להתלבש **בכלים דחב"ד דאצילות**, ולזה כוון הרמב"ם באומרו ש"הוא המדע והוא היודע כו'",

יש להעיר מדברי רבינו הצמח צדק בהערותיו[134] על ספר לקוטי תורה פרשת ויקרא[135]: והנה, הגם שבתניא נתבאר שהנשמה נמשכה מבחינת חכמה, שהוא המדע כו', כמו שהבן נמשך ממוח האב, והחכמה היא בחינת כלי כנ"ל, אך יש לומר כי אף על פי שהחכמה היא בחינת כלי, מכל מקום שורה בה על כל פנים א"ס ב"ה עצמו שלמעלה מהחכמה, וכמו שכתוב בספר של בינונים פרק ל"ה בהג"ה, ולכן גם בהנשמה הנמשכת מכלי חכמה עילאה, מלובש גם כן הארה מבחינת האור המלובש בכלי החכמה עילאה, דאיהו וחיוהי חד. וכמו שכתוב באגרת הקודש משל גשמי לזה, כמו בהטפה נמשך בה גם ממהות הנפש ועצמותה המלובשת במוחין, ולכן מולידה בדומה לה ממש עכ"ל, וזהו שנזכר לעיל שעצמיות ומהות הנשמה הוא למעלה מהשכל כו', והשכל אינו רק בחינת כלי לבד להנשמה עצמה. אך באמת, בחינת יחידה היא נמשכה מלמעלה ממש מהחכמה ... שהיחידה שרשה מא"ק, והוא למעלה מעלה מן החכמה.

חוסר מוחלט של יחס בין הקב"ה לבין הבריאה (לולא המשכת אור האין-סוף בכלים של אצילות, כדלהלן).

[133] כמבואר בפרטים בתחילת אוצרות חיים, ע"ש.

[134] עי' ספר היום יום - ט"ו בשבט.

[135] ד, ג, בסוגריים.

אך לא למעלה מהאצילות, ולזה כוון המהר"ל מפראג, **וכמ"ש במקום אחר**[136] **שא"ס ב"ה מרומם ומתנשא רוממות אין קץ, למעלה מעלה ממהות ובחי' חב"ד, עד שמהות ובחי' חב"ד נחשבת כעשייה גופניית אצלו ית', כמ"ש: כולם בחכמה עשית:**

ע"כ ההגהה ובאורה.

שהוא המדע והוא היודע כו' ודבר זה אין ביכולת האדם להבינו על בוריו כו'[137] **כדכתיב**[138]**: הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא אִם עַד־תַּכְלִית שַׁדַּי תִּמְצָא: וכתיב**[139]**: כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וגו'**[140].

ואף שיש רבבות מיני חלוקי מדרגות בנשמות, גבוה מעל[141] **גבוה לאין קץ, כמו גודל מעלת נשמות האבות ומשה רבינו ע"ה, על נשמות דורותינו אלה דעקבי משיחא, שהם בחינת עקביים ממש לגבי המוח והראש** – ואם כל הנשמות הן "חלק אלוק ממעל", מניין הבדלי המדרגות בין הנשמות?

וכן בכל דור ודור, יש ראשי אלפי ישראל שנשמותיהם הם בחי' ראש ומוח, לגבי נשמות ההמון ועמי הארץ, וכן נפשות לגבי נפשות, כי כל נפש

---

[136] עי' שער היחוד והאמונה ריש פ"ט: אבל לגבי הקדוש ברוך הוא, מדרגת החכמה, שהוא תחלת מחשבה וראשיתה, היא סוף מעשה אצלו, דהיינו שנחשבת כאילו היא בחינת ומדרגת עשיה לגבי הקדוש ברוך הוא, כדכתיב: כולם בחכמה עשית כו', ע"ש באריכות.

[137] לשון הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ה ה"ה: הוא יתברך שמו ודעתו אחד, ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בריו ... הוא שהנביא (ישעיה נה, ח) אומר: כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי.

[138] איוב יא, ז.

[139] ישעיה נה, ח.

[140] המשך הפסוק: וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם ה':

[141] *תוקן ע"פ לוח התיקון.*

כלולה מנפש רוח ונשמה, ועי' בעץ חיים[142] שהנפש שורה בכבד ... ורוח שורה בלב ... והמוח, שורה בו הנשמה, עכ"ל. יוצא כי חילוקי המדרגות בין בני אדם, גבוה מעל גבוה, מתבטאים הן בשכל, הן במידות והן במעשה.

מכל מקום שרש כל הנפש רוח ונשמה כולם, מראש כל המדריגות עד סוף כל דרגין לשון תרגום, על פי הידוע שהוא אחוריים של לשון הקודש, מדגיש את העובדה שמדובר בדרגות הנמוכות ביותר[143] **המלובש בגוף עמי הארץ וקל שבקלים, נמשך ממוח העליון שהיא חכמה עילאה כביכול,**

כמשל הבן הנמשך ממוח האב, המשל דלהלן מבהיר שלושה ענינים:

1. **שאפילו צפרני רגליו נתהוו מטפה זו ממש, על ידי שהייתה תשעה חדשים בבטן האם, וירדה** הטיפה[144] **ממדרגה למדרגה להשתנות ולהתהוות ממנה צפרנים,**

כאן מתחילה תשובת אדמו"ר הזקן לשאלה הנ"ל אודות הבדלי המדרגות שבין הנפשות: כפי שאברי הגוף השונים, מן המוח ועד הצפרניים, כולם מקורם במוח האב, והבדלי המדרגות שביניהם לא שם מקורם, אלא מתהליך המתרחש במעי האם במשך תשעה חודשי הלידה; כך לגבי הנשמות: כולן מקורן מחכמה

---

142 שער כ' פ"ה, ועי' ג"כ שם שער מ' דרוש י"ב. ובשער מ"ט פ"א, איתא: וכבר ידעת כי המוח כלי לנשמה, והלב לרוח, והכבד לנפש. והנשמה מתפשט בכל הגוף, מן המוח עד הרגלים ... ואחר כך רוח מתפשט בלב, ומשם ולמטה בכל הגוף ... ומלביש על הנשמה ועל המוח ומכסהו, על כן אין הנשמה נכרת אלא במוח, כי בגוף, נעלמה, ואחר כך הנפש מתפשט תוך הכבד, ומשם ולמטה מלבשת על הרוח והלב, ולכן אין הרוח ניכר אלא בלב.

143 עי' לקוטי שיחות חי"א עמ' 76 הערה 25.

144 עי' לעיל שהבאנו מדברי אדה"ז בתורה אור, פרשת חיי שרה, טז, א, שבמקור, לא מדובר בטיפה גשמית, אלא בטיפה רוחנית.

עילאה, ולא שם מקור הבדלי המדרגות שביניהם, אלא מתהליך הירידה דרך העולמות, וכפי שמבואר להלן.

2. **ועם כל זה עודנה** לשון יחיד, קאי על הטיפה (ולא על הצפרניים), שאף כמו שנשתנתה להיות צפורן[145], עודנה **קשורה ומיוחדת ביחוד נפלא ועצום במהותה ועצמותה הראשון, שהיתה טפת מוח האב,**

והוא הדין בנמשל, שנשמות ההמון ועמי הארץ אף הן חלק אלוק ממעל ממש,

3. **וגם עכשיו, בבן, יניקת הצפרנים וחיותם נמשכת מהמוח שבראש** הבן, **כדאיתא בגמ' [נדה שם[146]]: לובן, שממנו גידים ועצמות וצפרנים**

בנדה שם: תנו רבנן: שלשה שותפין יש באדם, הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו. *אביו מזריע הלובן, שממנו עצמות וגידים וצפרנים, ומוח שבראשו, ולובן שבעין.* אמו מזרעת אודם, שממנו עור ובשר ושערות, ושחור שבעין. והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים, וראיית העין, ושמיעת האוזן, ודבור פה, והלוך רגלים, ובינה והשכל. וכיון שהגיע זמנו להפטר מן העולם, הקדוש ברוך הוא נוטל חלקו, וחלק אביו ואמו מניח לפניהם.

עי' במ"מ הגהות והערות קצרות לכ"ק אדמו"ר, שדן בראיה מהגמרא, שלכאורה מתאימה יותר למה שמובא לפני כן "שאפילו צפרני רגליו נתהוו מטפה זו", ולא כל כך למה ש"גם עכשיו, בבן, יניקת הצפרנים וחיותם נמשכת מהמוח שבראש".

---

145 מ"מ הגהות והערות קצרות לכ"ק אדמו"ר.

146 לא, א.

ובדרך אפשר[147], אולי יש לומר שכוונת "אביו מזריע הלובן, שממנו עצמות וגידים וצפרניים", היא, שבכל רגע, נמשכת התפתחות וחיות האברים, כולל הצפרניים, מהלובן שבראש. והרי רק בתקופה האחרונה מתחיל המדע לחקור לעומק את תפקידו של ה"חומר הלבן", המרכיב כמעט חצי מן המוח, שבמשך שנים ראו בו חומר משני, יחסית לחומר האפור.

נעיר כאן הערה חשובה - כותב כ"ק אדמו"ר באגרות קודש[148]: בנמשל: נפש רוח נשמה דעמי הארץ, על ידי דבקות בתלמידי חכמים, מיוחדות במהותן הראשון, בשכינה ממש. ואם כן במשל, היה צריך להיות צפרני הבן, על ידי יניקתם ממוח שבראש הבן, מיוחדים *בטפת מוח האב*. ואולי יש לומר דאמת כן הוא, כי במוח שבראש הבן, שנעשה גם כן מהלובן (גמרא שם), דהיינו טפת מוח האב, ואם כן, אינו נהפך למהות אחר, נשאר ומלובש בו תמיד ממהות טפת מוח האב. והצפרנים, ביניקתם מהמוח, במילא מתקשרים על ידי זה גם בהמלובש בו, שהוא ממהות טפת מוח האב.

[וכמו שכתוב בעץ חיים שער החשמל[149], בסוד לבושים של אדם הראשון בגן עדן, שהיו צפרנים, מבחינת מוח תבונה]

[147] הבא להלן אינו מכ"ק אדמו"ר, אלא הוא הצעת כותב שורות אלו, בדרך אפשר.
[148] ח"ב עמ' ש, אגרת של"א.
[149] עץ חיים שער מ"א פ"א.

אומר המדרש בפרקי דרבי אליעזר[150]: מה היה לבושו של אדם הראשון? עור של צפורן וענן כבוד מכוסה עליו. כיון שאכל מפירות האילן, נפשט עור צפורן מעליו, וראה עצמו ערום, ונסתלק ענן הכבוד מעליו. ובעץ חיים[151], אחרי שמביא, בדומה, שלבושו של אדם הראשון נעשה מצפורן, כותב: וכשחטא אדם הראשון, נסתלק ממנו המוחין ... ואז גם החשמ"ל: עור דתבונה, נסתלק, ונשארו הוא ואשתו ערומים.

יוצא שלבושו של אדם הראשון לפני החטא היה מצפורן, ושצפורן זו: "עור דתבונה", והיינו מבחינת מוח תבונה. ומכאן עוד ראיה לשייכות הצפרניים למוח.

וככה ממש כביכול בשרש היינו: לגבי השרש, של **כל הנפש רוח ונשמה של כללות ישראל למעלה** בחכמתו ית', **בירידתו ממדרגה למדרגה על ידי השתלשלות העולמות אבי"ע מחכמתו ית', כדכתיב**[152]: **כולם בחכמה עשית,**

כמאמר מוסגר, מביא כאן אדמו"ר הזקן שעולמות אבי"ע – אצילות בריאה יצירה עשיה, השתלשלו עצמם מחכמתו ית' (ואגב אם נשאל: אם כן, מה מיוחד בנשמות ישראל, שמקורן מחכמה עילאה? לגבי זה, כבר ראינו שנשמות ישראל באות מנפיחת ה', והיינו: מפנימיות החכמה, כל עוד והבריאה נבראה הרי

---

150 פי"ד.

151 שם.

152 תהלים קד, כד.

מדיבורו של הקב"ה – חיצוניות החכמה), ומחכמתו ית' גם כן, דרך העולמות אבי"ע, יורדות כל נפש רוח ונשמה של בני ישראל.

נתהוו ממנו נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ופחותי הערך,

ההבדל בין הנשמות נובע מדרך ירידתן למטה, דרך כל העולמות. ואף על פי שכל הנשמות יורדות דרך כל מדרגות אבי"ע עד שמגיעות לעולם הזה התחתון, הרי שלפי אופן הירידה בעולם ספציפי: אם בדרך מעבר לבד[153], או בדרך התלבשות[154], יקבע שנשמה זו היא נשמה דאצילות, או דבריאה כו'.

ועם כל זה עודינה הנפש רוח ונשמה של עמי הארץ ופחותי הערך **קשורות ומיוחדות ביחוד נפלא ועצום במהותן ועצמותן הראשון, שהיא המשכת חכמה עילאה, כי יניקת וחיות**

בביאורי ר' שלמה חיים[155] כותב: אין הכוונה כאן לחיות גשמית, שהרי אותה מקבל כל אחד מנפשו הבהמית המחיה אותו, אלא הכוונה לחיות רוחנית מנפשו האלקית, שאותה הוא יונק מהצדיק ... הרבי הוא הראש הכולל את החיות של כל הנשמות, וממנו נמשכת החיות לכל אחד בפרט.

---

[153] בדוגמת כתיבת דבר שכל על ידי אצבעות היד, שאין האצבע משנה השכל, והשכל עובר דרך האצבעות רק דרך מעבר לבד (לקוטי שיחות חי"ט שיחת דברים ב' הערה 25).

[154] "דרך התלבשות" היא השפעה המתלבשת והמתאחדת עם המקשר, כהתלבשות השכל במוח או במדות, ואז נעשים שנויים בהשפעה (לקוטי שיחות שם).

[155] ביאורי תניא מאת המשפיע הרה"ח הר' שלמה חיים קסלמן ע"ה, עמ' פג.

נפש רוח ונשמה של עמי הארץ, הוא מנפש רוח ונשמה של הצדיקים והחכמים ראשי בני ישראל שבדורם שהם בעצמם בדביקות עם ה' יתברך, כמו שיתבאר להלן:

המשפיע הרה"ח ר' מענדל פוטרפאס היה תמיד מקשה: מדוע נאמר: ראשי בלשון רבים, והרי יש רק ראש אחד. והסביר: הרבי מעביר את הקשר שלו לעם דרך השלוחים שלו, כמו הראש שמעביר לכל איבר את החיות במרכזו של האיבר, ומרכז זה של האיבר, תפקידו לקשר את כל פרטי האיבר, עם הראש[156].

ובדרך אפשר[157], נראה שלא רצה אדמו"ר הזקן להרחיק את המתקרבים לתורת החסידות, ולכן העדיף לדבר כאן בכללות על הצדיקים, והעדיף להרחיב בנידון להלן בפרק מ"ב...

נעתיק להלן אגרת מכ"ק אדמו"ר[158], מ"לפני הנשיאות", שכתב בג' בתמוז התש"י, חודשים מספר לאחר הסתלקות הרבי הריי"צ:

ב"ה,

רבים המחפשים ומבארים מעלות וגדולת נשיאי חב"ד בכלל, ונשיא דורנו, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, בפרט בענינים שונים: איש המסירות-נפש, גאון, בעל מדות, צדיק, בעל רוח הקודש, מלומד בנסים ועוד ועוד. וגדלו ביותר שבחים אלו, על פי ההגדרה בתורת החסידות, מהו מסירות נפש, מהו גאון וכו.' ובכל זה - העיקר חסר כאן. ונוסף על זה, שהוא עיקר בעצם, חשוב הוא ביחוד משום

---

156 מתוך נהרות איתן – תניא לרה"ח הרב יוסף יצחק כ"ץ ח"א עמ' 165.

157 הבא להלן: דברי כותב שורות אלו.

158 אגרות-קודש אדמו"ר ח"ג, אגרת תרלה, עמ' שלא.

שנוגע ביותר, וביחוד לנו, קהל חסידיו ומקושריו. וזהו - מה שהוא הוא הנשיא, ונשיא חב"ד. כי - נשיא בכלל, נקרא ראש אלפי ישראל, הוא בחינת ראש ומוח לגביהם, וממנו היא יניקה וחיות שלהם. ועל ידי הדביקה בו קשורים ומיוחדים הם בשרשם למעלה מעלה .והנה כמה סוגים בנשיאים : אלו אשר השפעתם בבחינת פנימיות, ואלו אשר השפעתם בבחינת מקיף. ובזה גופא חילוקים: אם השפיעו בתורת הנגלה או הנסתר או בשניהם יחדיו, לימדו דרכי העבודה והחסידות, המשיכו השפעות גשמיות וכו' וכו'. וישנם כאלו, שהי' בהם כמה מבחינות הנ"ל, או גם כולם. וזה הי' מאז ועד עתה ענין הנהגת נשיאי חב"ד, מן כ"ק אדמו"ר הזקן ועד כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ ועד בכלל, אשר כללו כל הסוגים והחילוקים: השפיעו בפנימיות ובמקיף, בתורה עבודה וגמ"ח, ברוחניות ובגשמיות. ובמילא היתה התקשרותם עם השייכים אליהם בכל תרי"ג אברי נפש וגוף המקושרים. ועל כל אחד ואחת מאתנו כולנו לדעת, היינו להעמיק דעתו ולתקוע מחשבתו בזה, אשר הוא הוא הנשיא והראש, ממנו ועל ידו הם כל ההשפעות בגשמיות וברוחניות, ועל ידי ההתקשרות אליו (וכבר הורה במכתביו איך ובמה מתקשרים) קשורים, ומיוחדים בשרש ושרש השרש עד למעלה מעלה כו'.

ג' תמוז, השי"ת,

ברוקלין, נ.י.

נשלים את התמונה בהעתקת דברי הרבי מאותה תקופה[159]: כשם שבהשפעת החיות מהראש להאברים, לא שייך לחלק ולומר שיש ענינים שהאבר מקבל חיות מהראש, ויש ענינים שיש בו חיות מעצמו, אלא כל חיות האבר היא

[159] תורת מנחם התוועדויות ח"א עמ' 9-128, התוועדות י"ב תמוז התש"י.

מהראש, כן הוא גם בנוגע להשפעת החיות מהנשיא, לכל הדור, שבכל הענינים כולם, מקבלים חיות והשפעה מהנשיא. וכפי שמצינו בדורו של משה, שכאשר אמר "מאין לי בשר", שמצד גודל מעלתו לא הי' יכול לצמצם את עצמו בהשפעת בשר (אפילו לדור המדבר שהיו דור דעה), אמר לו הקב"ה "אספה לי שבעים איש גו' ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם " - דלכאורה, מהו ההכרח שגם השפעת הבשר שלמטה ממדרגתו של משה תהי' על ידו דוקא – כי, כל השפעה באיזה ענין שיהי' אינה יכולה להיות אלא ע"י משה, כשם שהשפעת החיות לכל האברים אינה אלא ע"י הראש. וכן הוא בכל דור ודור – שהרי "אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא", ויתירה מזה, "אין דור שאין בו כמשה", ובפרט בדרא דמשיחא, כדאיתא בתקו"ז שאז יהי' משה בעצמו – שהשפעת החיות בכל הענינים כולם היא ע"י הנשיא דוקא. ולא עוד, אלא שי"ל שנס שנעשה לנשיא נעלה הוא (גם בנוגע לאנשי דורו) גם מנס שנעשה לעצמו .. (ע"ש עוד).

וע"ע בתורת מנחם התוועדויות[160], שם אומר כ"ק אדמו"ר: לפני ימים אחדים, נכנס אלי אברך, וסיפר, מתוך התפעלות, שפעם אמר לו כ"ק מו"ח אדמו"ר שעל ידי זה שיהיה מקושר אליו, יהיה מקושר (על ידו) אל מי שהוא (הרבי עצמו) מקושר. בהיותו בהתפעלות, לא רציתי לקררו, אבל, לאמיתו של דבר, אין זה נוגע לנו (למי הוא – הרבי – מקושר), אנו מקושרים אליו, ובשבילנו אין למעלה מזה, עכ"ל.

פשוט, כי דברים אלו של הרבי, מטרתם להדגיש את מרכזיות ההתקשרות לנשיא הדור, צדיק יסוד עולם. ויש לומר, בדרך אפשר, שמסיבה זו סיים כאן אדמו"ר הזקן את הפסקה, בלי להוסיף שביניקת נפש רוח ונשמה של עמי הארץ

[160] שם ח"א עמ' 40, התוועדות ליל ב' אייר התש"י.

מנפש רוח ונשמה של הצדיקים כו', מתקשרים עם ה' יתברך, ואפילו סימן שתי נקודות(!), ורק בבא להלן מבאר את ענין הדבקות בה' ית' דרך תלמידי החכמים.

ובזה יובן מאמר רז"ל[161] **על פסוק**[162]: לְאַהֲבָה אֶת־ה' אֱלֹקיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם:, **שכל הדבק בת"ח מעלה עליו הכתוב כאלו נדבק בשכינה ממש, כי על ידי דביקה בתלמידי חכמים,**

בנוגע להגדרת תלמיד חכם במשנת אדמו"ר הזקן (שאיננו רק מי שבעל ידיעות רבות...!), ראוי לצטט את דבריו שבלקוטי תורה פרשת ברכה[163]: שתלמידי חכמים הם המקבלים מבחינת חכמה, *שרואין את הנולד*[164] *מאין ליש*, ורואין שכל השתלשלות של בחינת יש הוא היפוך מבחינת אין, לזאת תכלה נפשם בבחינת חולת אהבה, להשתפך נפשם ממש.

קשורות נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ומיוחדות במהותן הראשון, ושרשם שבחכמה עילאה, שהוא יתברך וחכמתו א' והוא המדע כו'

עי' מה שהבאנו לעיל מאגרות קודש אדמו"ר[165]: ועל ידי ההתקשרות אליו ... קשורים, ומיוחדים בשרש ושרש השרש עד למעלה מעלה כו'.

---

[161] בכתובות קיא, ב, איתא: לאהבה את ה' אלקיך ולדבקה בו. וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה? אלא, כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה.

[162] פרשת נצבים, דברים ל, כ.

[163] **צז**, ב.

[164] על פי דברי חז"ל (תמיד לב, א): איזה חכם? הרואה את הנולד.

[165] ח"ג אגרת תרלה, עמ' שלא.

[והפושעים ומורדים בתלמידי חכמים, יניקת נפש רוח ונשמה שלהם מבחינת אחוריים של נפש רוח ונשמת ת"ח]

גבי פושעים ומורדים בתלמידי חכמים, נקט רבינו רק לשון "יניקתם", ולא "חיותם" (שהיא הארה חיצונית בלבד), הרי זה רק "יניקה" ולא "חיות"[166].

את הביאור של השפעה מבחינת פנים והשפעה מבחינת אחוריים נלמד מדברי התניא עצמו, להלן[167], לגבי השפעת הקב"ה: ופי' אחוריים: כאדם הנותן דבר לשונאו שלא ברצונו, שמשליכו לו כלאחר כתפו, כי מחזיר פניו ממנו משנאתו אותו, כך למעלה, בחי' פנים הוא פנימית הרצון העליון וחפצו האמיתי אשר חפץ ה' להשפיע חיות לכל הקרוב אליו מסטרא דקדושה, אבל הס"א והטומאה, היא תועבת ה' אשר שנא, ואינו משפיע לה חיות מפנימית הרצון וחפצו האמיתי אשר חפץ בה ח"ו, כ"א כמאן דשדי בתר כתפוי לשונאו, שלא ברצונו.

ומה שכתוב בזהר[168]: אמר רב יהודה אמר רב: צריך אדם לקדש עצמו בשעת תשמיש, ונפקי מיניה בני קדישי (ויוצאים ממנו בנים קדושים), בני מעלי (בנים טובים) דלא מסתפו מיצר הרע (שאינם צריכים לחשוש מהיצר הרע), שנאמר[169]: וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים, **ובזהר חדש**[170]: וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים, מלמד שצריך אדם לקדש עצמו בשעת תשמיש ... וכל הבועל לשם מצוה ומקדש עצמו ומכוין לבו לשמים, הוו ליה בנין דמעלי, צדיקים וחסידים יראי שמים קדישין כו'. **שהעיקר תלוי שיקדש עצמו בשעת תשמיש דווקא, מה שאין כן בני עמי**

---

166 פירוש התניא של חסידות מבוארת, ח"א עמ' קי"א.

167 לקוטי אמרים פכ"ב.

168 ח"א, פרשת וירא, קיב, א.

169 פרשת קדושים, ויקרא כ, ז.

170 יא, א.

הארץ כו', היינו משום שאין לך נפש רוח ונשמה שאין לה לבוש מנפש דעצמות אביו ואמו, וכל המצות שעושה, הכל ע"י אותו הלבוש כו', ואפי' השפע שנותנים לו מן השמים, הכל על ידי לבוש זה.

וע' בספר קיצורים והערות לספר לקוטי אמרים, לרבינו הצמח צדק, שכתב, לגבי הלבוש מנפש דעצמות אביו ואמו: ואפ"ל לבוש זה *היינו נפש השכלית*.

במאמר הרבי הריי"צ ד"ה אם בחקותי, שבספר המאמרים הש"ת[171], מבואר באריכות ענינה של הנפש השכלית, וז"ל שם: וביאור הענין, הנה כתיב ונשמות אני עשיתי, שיש ב' נפשות. נפש האלקית ונפש הבהמית. נפש האלקית נקראת נר ה', כמ"ש: נר ה' נשמת אדם[172], והוא רוח האדם העולה היא למעלה, ונפש הבהמית היא רוח הבהמה היורדת היא למטה. *ויש עוד נפש שלישית, והיא נפש השכלית, שהיא הממוצע בין נפש האלקית לנפש הבהמית*. דלהיות שהנפש האלוקית ונפש הבהמית הפכים זה מזה בתכלית, צריך להיות ממוצע ביניהם. דכשם שבין הנפש ובין הגוף יש ממוצע, והוא כי הדם הוא הנפש, שהוא מהאדים העולים מהדם, שבהם נאחז חיות הנפש להחיות את הגוף, הנה כן בין הנפש האלוקית לנפש הבהמית יש ממוצע, והוא הנפש השכלית. דהנה הנפש האלוקית, חפצה ורצונה בטבעה להכלל במקור חוצבה באלקים חיים, כי היא חלק אלוק ממעל ממש, ונמשכת לשרשה ומקורה . . והנשמה אינה צריכה לזה שום שכל והשגה באיזה התבוננות, כי כן הוא בטבע הנשמה . . והנפש הבהמית היא היפך זה לגמרי, שבטבעה היא נמשכת אחר החומריות. והגם דהנפש הבהמית אינה רע בעצם, כי אם כח המתאוה, מכל מקום, להיותה מקליפת נוגה,

---

[171] עמ' 88 ואילך.

[172] משלי כ, כז.

וגם ממדריגות התחתונות שבנוגה, הרי היא נמשכת בטבעה אחר החומריות והגופניות .

ובמאמר ד"ה חביב אדם הת"ש, כותב עוד הרבי הריי"צ: שהנפש הבהמית בעצם מהותו הוא כח המתאווה . . ולהיותו ממדריגות התחתונות דנוגה, הנה הכח שלו מלובש בעביות, ומשום זה הנה חפצו ורצונו הוא רק בצרכי גופו, ומשוקע בזה במאד. וכאשר היצר הרע מלביש את הכח המתאווה של הנפש הבהמית, הנה אז הוא יורד ר"ל מדחי אל דחי, שנעשה חומרי לגמרי, ואין לו שום מושג והמשכה אל ענין שכלי, ולהיות שהכוונה העליונה היא שהנפש הבהמית יתברר ויזדכך, והיינו שהכח המתאווה שבנפש הבהמית ישתמש בו לעבודת ה' בלימוד התורה בקיום המצות ובעבודה שבלב בתפלה ... והבירור וזיכוך יהיה על ידי הנפש האלוקית, והנפש האלוקית והנפש הבהמית הפכים זה מזה, בהכרח שיהיה ממוצע בין הנפש האלוקית והנפש הבהמית, והממוצע ביניהם הוא נפש השכלית . . הנה בזה הוא ממוצע ... אם כן הרי הנפש האלוקית והנפש הבהמית רחוקים זה מזה לגמרי, וצריך להיות ממוצע ביניהם. והכוונה היא שהנפש האלוקית יברר ויזכך את הנפש הבהמית, שהם ב' ענינים: שיהיה בירור הנפש הבהמית, ולא רק דחיית ושבירת הנפש הבהמית, שאז אינו מתברר על ידי זה, כי אם נדחה, והכוונה היתה שיהיה בירור הנפש הבהמית. והב' אשר הבירור יהיה על ידי עבודה של הנפש האלוקית. *וזה בא על ידי הנפש השלישית שהיא נפש השכלית, שהיא הממוצע בין הנפש האלקית והנפש הבהמית. דנפש השכלית היא מה שיש בכח האדם להבין ולהשיג השגות בגדולת ה' בשכל אנושי, ולהתפעל במוחו, ואחר כך בלבו, על ההשגות ההם, והוא על ידי התלבשות דשכל ומדות דנפש האלוקית, שמתלבשים בנפש השכלית.* דהנה נפש השכלית היא גם כן מנוגה, רק שהיא ממדריגות עליונות דנוגה, ועל כן היא שכל, דהנפש הבהמית היא מדות. ולא מדות רעות, דמדות רעות היא היצר הרע, והנפש

הבהמית אינו רע, אבל הוא מדות, והנפש השכלית, להיותה ממדריגות העליונות דנוגה, הרי היא שכל, ויכול להיות בו התלבשות דשכל ומדות דנפש האלקית.

ואם יקדש את עצמו,

לא מדובר כאן על פרישות, שהיא מופרכת לאנשים כמונו[173], אלא, כפי שכותב הרבי המהר"ש[174]: בענין קדש עצמך במותר לך, העיקר הולך אחר הכוונה, אם מכוון בכדי שיוכל ללמוד ולהתפלל; ובספר היום יום[175]: צריך להכניס קדושה בדברים המותרים, שיהיה בהם תכלית של תורה ומצות יראת שמים ומדות טובות. וע"ע בכ"ז בספר שיקדש עצמו[176].

ימשיך לבוש קדוש לנשמת בנו.

ואפילו היא נשמה גדולה, צריכה לקידוש אביו כו'. אבל הנשמה עצמה, הנה לפעמים נשמת אדם גבוה לאין קץ, בא להיות בנו של אדם נבזה ושפל כו', כמ"ש האר"י ז"ל, כל זה בליקוטי תורה פ' וירא, ובטעמי מצות, פ' בראשית[177]:

בטעמי מצות, פרשת בראשית, מצות פריה ורביה[178], כותב מהרח"ו: ואף על פי שהיא נשמה גדולה, צריכה אל קידוש אביו ואמו בשעת תשמיש, להמציא

---

173 עי' תורת מנחם ח"ו סי' נ"ו.
174 תורת שמואל תר"ל עמ' רטו.
175 בתאריך כ"ז ניסן.
176 לרה"ח הרב יהודה ליב נחמנסון.
177 מצות פו"ר.
178 דפוס ווילנא תר"מ, טו, ד.

לו לבוש מעולה, ולא יהיה לבוש זה סיבה לחטא דוגמת יצר הרע, נמצא שאם יחטא הבן, העונות נחשבים אל האב.

פרק ג והנה כל בח' ומדרגה משלש אלו נפש
רוח ונשמה כלולה מעשר בח'
כנגד עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן התחלקות
לשתים שהן שלש אמות ושבע כפולות פי' חכמה
בינה ודעת ושבעת ימי הבנין חסד גבורה תפארת
כו' וכך בנפש האדם שנתחלקת לשתים שכל ומדות.
השכל כולל חכמה בינה ודעת. והמדות הן אהבת ה'
ויראתו ולפארו כו' וחב"ד נקראו אמות ומקור
למדות כי המדות הן תולדות חב"ד: וביאור הענין כי

הנה השכל שבנפש המשכל׳ שהוא המשכיל כל דבר
נקרא בשם חכמה כ״ח מ״ה וכשמציא כח אל הפעל
שמתבונן בשכלו להבין דבר לאשורו ולעמקו מתוך איזה
דבר וחכמה המושכל בשכלו נקרא בינה והן הם אב ואם
המולידות אהבת ה׳ ויראתו ופחדו כי השכל שבנפש
המישבלת כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה׳ איך
הוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין ובולא קמיה
כלא חשיב נולדה ונתעוררה מדת יראת החכמות במוחו
ומחשבתו לירא ולהתבושש מגדולתו ית׳ שאין לה
סוף והבלית ופחד ה׳ בלבו ושב יתלהב לבו באהבה
עזה כרשפי אש בחשקה ותפיצה והשקה ונפש שוקקה
לגדולת אין סוף ב״ה והיא כלות הנפש כדכתיב נכספה
ואם כלתה נפשי וגו׳ וכתיב צמאה נפשי לאלהים וגו׳
וכתיב צמאה לך נפשי וגו׳ והנסיון הוא ביסוד האיש
שבנפש האלהות וכמ״ש המבעיים וכ״ה בע״ח ששרש
האש הוא בלב ומקור הדמים והלידות מהמוח וכמ״ש
בע״ח שער נ׳ שהוא בחי׳ הכמה שנקרא מים שבנפש
האלהית ושאר המדות כולן הן ענפי הזרעה והאהבה
ותולדותיהן כמ״ש במקום אחר. והדעת הוא מלשון
והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות
שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאד ותקע מחשבתו
בחזוק בגדולת אין סוף ב״ה ואינו משיח דעתו כי אף מי
שהוא חכם ונבון בגדולת א״ס ב״ה הנה אם לא יקשר
דעתו ויתקע מחשבתו בחזוק ובהתמדה לא יוליד בנפש
יראה ואהבה אמיתית כי אם דמיונות שוא ועל כן הדעת
הוא קיום המדות וחזוקן והוא כולל חסד וגבורה פי׳ אהבה
ויענפה ויראה ויענפה:

פרק ג

והנה, כל בחינה ומדרגה משלש אלו: נפש רוח ונשמה, כלולה מעשר בחינות, כנגד עשר ספירות עליונות

מושג העשר ספירות מופיע לראשונה בספר יצירה, המיוחס לאברהם אבינו[179] ע"ה, וז"ל[180]: עשר ספירות בלי מה[181] ... עשר ולא תשע, עשר ולא אחת עשרה[182]; וכן מושג זה מופיע במקומות רבים בזהר הקדוש[183]. על מנת שנקבל הבנה בסיסית מהספירות וענינם, נצטט את דברי הרבי הרש"ב בהמשך תרע"ב[184], וז"ל: דהנה, ידוע דכללות ענין האצילות הוא *בכדי שיהיה גלוי אלקות בעולמות, וכמו שכתוב בזהר*[185] *דכללות ענין העשר ספירות דאצילות הוא בגין דישתמודעון ביה כו'*[186], דהרי מההתהוות לבד, לא היינו יודעין אלקות[187] (דבכח ויכולת האין סוף הוא שתהיה התהוות גם שלא על ידי אמצעית האצילות, אך מזה לא היינו יודעין אלקות כו'), לפי שההתהוות היא בבחינת

---

179 עי' בין השאר: שם הגדולים לחיד"א, מערכת ספרים, ערך: ספרא דאדם קדמאה, בשם זהר חדש פרשת יתרו; הקדמת רס"ג לפירושו על ספר יצירה; פרדס רימונים לרמ"ק בתחילתו.

180 פ"א מ"ב.

181 בפירוש הרמב"ן על ספר יצירה: בלי מה: לפי שהם פתח אין סוף, שאין לא-ל חקר, אין לו מהות והוא בלימה, נקראות בלימה.

182 ספר יצירה פ"א מ"ד.

183 בעיקר ברעיא מהימנא, בתקוני הזהר ובזהר חדש.

184 פרק צ"ה.

185 ח"ב דמ"ב ע"ב (ההפניה בגוף דברי הרבי הרש"ב שם), הוא בזהר פרשת בא, רעיא מהימנא - בזהר עם פירוש מתוק מדבש: עמ' תס עד תסו.

186 כדי שיכירו אותו.

187 לולא הספירות.

העלם והסתר הבורא מהנברא, דלולא זאת[188], הרי לא היתה התהוות היש ... והגם שמההתהוות מוכרח שיש מהווה, שהרי אי אפשר לומר שהדבר נתהווה מעצמו[189] ... הנה לבד זאת דכל ענין ההשגה הזאת היא על ידי אמצעית העשר ספירות דאצילות, שעל ידי זה הוא ענין ההשגה באדם, ושישיג השגה אלקית ... הרי גם הידיעה שהיו יודעים מההתהוות[190], הרי היא ידיעה כללית: שיש אלוק, הבורא ומהווה, אבל לא היה שום ידיעה פרטית באופן האור והחיות האלקי כו', וגם לא היה כלל בחינת אור וחיות המתלבש, מאחר שההתהוות היא מעצמות אור אין סוף שלא על ידי התלבשות כנ"ל, אם כן הרי אינו שייך כלל אור וחיות המתלבש כו'. ועצמות אור אין סוף הרי הוא סתום ונעלם לגמרי, שאינו בגדר גילוי כלל, כמאמר אנת הוא עילאה על כל עילאין, סתימא דכל סתימין כו', שסתום ונעלם בעצם כו', וגם הארה מן העצמות, אין העולמות יכולים לקבל כו' ... וכמו שאומרים[191]: אתה קדוש ושמך קדוש, דגם בחינת שמו, קדוש ומובדל, עכ"ל.

יוצא כי ללא הספירות, לא היתה לנו אפשרות להכיר את אלוקותו ית', והכרה זו היא ענינם.

שנשתלשלו מהן,

היינו שעשר הבחינות שבנפש, עשר הבחינות שברוח כו', נשתלשלו מהספירות עצמן, וכפי שמבאר אדמו"ר הזקן במקום אחר בתניא[192]: גם בנשמת האדם

---

188 לולא העלם והסתר הבורא מהנברא.

189 ולכן מעצם ההתהוות היינו מכירים את ה', גם ללא הספירות.

190 ללא הספירות.

191 בתפילה.

192 אגרת הקדש סי' טו.

מאיר אור אין סוף ב"ה, מלובש וגנוז באור החכמה שבה, להחיות את האדם, וממנה יוכל האדם להבין קצת בספירות העליונות, *שכולן מאירות בנשמתו הכלולה מהן ... כללות הי"ס שבנשמת האדם ...*

הנחלקות לשתים, שהן שלש אמות ושבע כפולות.

גם ביטוים אלו מקורם בספר יצירה[193]: עשר ספירות בלי מה, ועשרים ושתים אותיות יסוד: שלש אמות, ושבע כפולות, ושתים עשרה פשוטות. ובהמשך מבואר ש-

שלש אמות[194]: אמ"ש,

שבע כפולות[195]: בג"ד כפר"ת (מתנהגות בשתי לשונות), יסודן חיים ושלום וחכמה ועושר חן וזרע וממשלה, ומתנהגות בשתי לשונות ב"ב, ג"ג, ד"ד, כ"כ, פ"פ, ר"ר, ת"ת – תבנית רך וקשה, תבנית גבור וחלש. כפולות: שהן תמורות: תמורת חיים: מות, תמורת חכמה: אולת, תמורת עושר: עוני, תמורת חן: כיעור, תמורת זרע: שממה, תמורת ממשלה: עבדות.

שתים עשרה פשוטות[196]: ה"ו ז"ח ט"י ל"נ ס"ע צ"ק.

פי' חכמה בינה ודעת, הנקראות אמות כי מולידות את המדות, כדלהלן, **ושבעת ימי הבנין: חסד גבורה תפארת כו'.**

---

193 פ"א מ"ב.
194 פ"ב מ"א (וכן בפ"ג).
195 פ"ד מ"א (ובהמשך הפרק).
196 פ"ה מ"א (ובהמשך הפרק).

המידות[197] נקראות כפולות, שיש בהם דגש ורפה[198], היינו *המדות בקטנות נקראות דגש וחוזק, והמדות דגדלות נקראות רפה כו'*[199]. עוד מצאנו, באופן אחר[200]: הסיבה לכינוי המידות בתואר "כפולות" היא, מפני שדוקא המידות קיימות *הן בצד הקדושה והן בלעומת זה*, ואילו בחינת המוחין (חב"ד) אינה קיימת בלעומת זה[201]. ולהעיר ג"כ מספר המאמרים תש"ג[202]לכ"ק הרבי הריי"צ, וז"ל: ובספר יצירה נקראות הז' מדות: כפולות בג"ד כפר"ת, *שמקבלים דגש ורפה, והן תבנית רך ותבנית קשה, והענין הוא דאת זה לעומת זה עשה האלקים, וכשם שיש ז' מדות בקדושה, כמו כן יש ז' מדות דלעומת זה.*

לגבי כינוי המדות: "שבעת ימי הבנין", אומר כ"ק אדמו"ר[203]: שבעת ימי הבנין הם כנגד שבעת המדות, דביום ראשון מאיר ספירת החסד (שלכן היתה בו התהוות האור), ביום שני ספירת הגבורה (שלכן היתה בו התהוות הרקיע, שהוא ענין המחלוקת), ביום שלישי ספירת התפארת וכו', עד יום השביעי שבו מאיר ספירת המלכות[204].

---

197 חסד גבורה תפארת כו'.

198 ע"פ ספר יצירה המובא לעיל.

199 מתוך ביאור התניא לרה"ח הרב חיים שאול ברוק ע"ה, בספר זכרון להרב ברוק (עמ' 42).

200 בביאורי ר' שלמה חיים, למשפיע הרה"ח הרב שלמה חיים קסלמן ע"ה, עמ' פח.

201 ובהערה 35 שם: הכוונה לשכל *המנגד לקדושה* (שהרי גם השכלות האפיקורסים שנגד צד הקדושה הן שקר, ואין השכלה *אמיתית* המנגדת לקדושה), אבל שכל בעניני העולם, מובן שישנו גם בלעומת זה.

202 עמ' 2-181.

203 תורת מנחם התוועדויות ח"ח - תשי"ג חלק שני, עמ' 121, מאמר ד"ה ויהי ביום השמיני.

204 וכן עי' שער היחוד והאמונה סוף פ"י.

וכך בנפש האדם, שנחלקת לשתים, שכל ומדות. השכל כולל חכמה בינה ודעת. שענינם יבואר בהמשך הפרק, **והמדות הן אהבת ה' ופחדו ויראתו**

הקדים פחד, שהוא בלב, ליראה, שהיא במוח (אף שהסדר הוא שהיראה שבמוח קודמת ומביאה לפחד שבלב), כי אין מדובר בגלוי המדות בלב, ולא בסדר הולדת המדות מהשכל, שבזה מדבר לקמן, ושם כתב "יראתו ופחדו"[205].

ולפארו כו' מדות האהבה ו(הפחד ו) היראה, הן פנימיות מדות החסד והגבורה הנמנות לעיל, והיינו שהאדם פועל פעולה של חסד בגלל אהבתו הפנימית וכו', וכפי שמבאר אדמו"ר הזקן בעצמו במקום אחר בתניא[206]: והנה, מדות אלו[207] הן בחינת חיצוניות שבנפש, ובתוכן מלובשות מדות פנימיות, שהן בחינת אהבה ויראה כו', דהיינו על דרך משל באב המשפיע לבנו *מחמת אהבתו*, ומונע השפעתו *מפחדו ויראתו*, שלא יבא לידי מכשול ח"ו. **וחב"ד נקראו אמות ומקור למדות, כי המדות הן תולדות חב"ד** :

אין כוונתו שעיקר התהוות השבע מדות הוא מחב"ד, כי ידוע שהעשר ספירות מקורם מעצמיות המאציל ... כמו שחב"ד מקורם בעצמיות המאציל, כמו כן גם השבע מדות מקורם משם, ואיך נקרא חב"ד מקור למדות, רק כוונתו הוא, שאף שהמדות יש להם מקור בעצמות כמו חב"ד, אף על פי כן, עיקר גילוי המדות

---

[205] דברי כ"ק אדמו"ר עם פענוח, מתוך מראה-מקומות, הגהות והערות קצרות לספר של בינונים.

[206] אגרת הקדש סי' ט"ו, עמ' קכג.

[207] מדת החסד ומדת הגבורה, ע"ש עמ' קכב.

הוא על ידי חב"ד, לכן נקרא חב"ד בשם אמות, כמו הולד הנולד מהאם, עיקר התהוותו הוא ממוח האב, רק התגלותו לאוויר העולם הוא על ידי האם[208].

וביאור הענין, כי הנה: השכל שבנפש המשכלת, שהוא המשכיל כל דבר, נקרא בשם חכמה: כ"ח מ"ה[209],

מצאנו בתורת החסידות ביאורים שונים על מהות החכמה, בין השאר: 1. עצם החכמה, ה"כח המשכיל", שהוא השכל שיש לאדם גם כשאיננו עוסק במושכלות. אין החכמה בשלב זה מתייחסת לענין פרטי. 2. ה"ברק המבריק"[210], היא הנקודה הראשונה הנקלטת במוחו של אדם בענין פרטי[211].

כאן במילים: "השכל שבנפש המשכלת, שהוא המשכיל כל דבר, נקרא בשם חכמה: כ"ח מ"ה", מתייחס אדמו"ר הזקן לכח המשכיל, לא לברק המבריק, כי מכיוון שמדובר על "המשכיל כל דבר", הרי שמדובר בכח ההיולי על כל מיני השכלות, הנקרא כ"ח מ"ה, על שם שאינו מושג מהותו.

לגבי הכ"ח מ"ה, כותב אדמו"ר הזקן להלן[212]: וזה לשון חכמה, כ"ח מ"ה, שהוא מה שאינו מושג ומובן, ואינו נתפס בהשגה עדיין, ע"כ. במילים אחרות: החכמה

---

208 מביאור תניא לרה"ח הרב יעקב מקיידאן, מגדולי החסידים של כ"ק אדמו"ר האמצעי וכ"ק אדמו"ר הצמח צדק. להעיר כי דברים אלו של הר"י מקיידאן מוסבים על דברי אדמו"ר הזקן לעיל לגבי הספירות, אך הם גם רלוונטים במקום זה; וכפי שמעירים כל המפרשים כאן (נעתיק כאן למשל את דברי המשכיל לאיתן): השכל אינו *יוצר* את המדות, אלא בהתבוננות הוא *מגלה* אותן משרשן.

209 הביטוי חכמה - כ"ח מ"ה, מופיע בזהר הקדוש, בתיקוני הזהר ובזהר חדש פעמים מספר.

210 ראה תורה אור ו, ג, ד"ה ועתה.

211 על פי משכיל לאיתן עמ' 143.

212 פרק י"ח.

היא הכח לקלוט דבר שעדיין איננו נתפס כלל, וזהו: וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא[213] - האין החיצוני, וכפירוש הרמב"ן על אתר: וגם אין אדם יודע מאין תבוא, אם מצפון, או מדרום, אם מן השמים, או מן הארץ, ע"כ. וכן: וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא [214] - החכמה שנביעתה מהאין הפנימי של האדם, ושתהווה, כשתפרוץ, מעין מעבר בין העל-מודע לבין המודע, חכמה הכלולה והכלואה באין הפנימי, לפני שמתגלית.

אך כשמדבר להלן על הבינה הנובעת "מתוך איזה דבר חכמה המושכל בשכלו", דבר החכמה כאן הוא ה"ברק המבריק", והוא נקרא בלשון הקבלה: יסוד אבא[215]:

וכשמוציא כחו אל הפועל, שמתבונן בשכלו להבין דבר לאשורו והיינו לאורכו ולרוחבו. לאורך: על ידי הורדת ההשכלה על ידי משלים, ולרוחב: הבנת הענין בירידה לפרטיו, ולא באופן כללי בלבד, **ולעמקו** היינו על ידי העמקה בנקודה העיקרית של הנושא, נקודת התמצית[216], **מתוך איזה דבר חכמה המושכל בשכלו, נקרא בינה.**

על הבינה, מצדה, אומרת הגמרא בחגיגה[217]: ונבון – זה המבין דבר מתוך דבר. ונאמר בהקדמה לתיקוני הזהר: בינה לבא, ובה הלב מבין. למילה לב, משמעות כפולה: איבר הלב, ו"תוך" – והיינו כאן: תוכיות האדם, פנימיותו. יוצא כי אם החכמה היא הכח לקלוט ענין שהוא מחוץ לאדם, ולכל הפחות מחוץ לתודעתו,

---

213 איוב כח, כ.
214 איוב כח, יב.
215 כ"ז ע"פ ביאור הר"ש גרונם אסתרמן על התניא עמ' מב.
216 על פי משכיל לאיתן עמ' 144.
217 יד, א.

הרי שהבינה היא כח ההפנמה. הבינה מתחשבת באוצר הפנימי של האדם, ואחד מעניניה: לעשות מקום למושכל החדש, המותאם למסגרת הקיימת בפנים האדם. כאשר החכמה מראה תופעה חדשה ומהפכנית המתנגדת לתפיסת האדם, אזי הבינה בונה מחדש מערכת מושגים שתאפשר קליטת המושכל החדש.

והן הם החכמה והבינה **אב ואם** כי הרי החכמה מרוכזת בנקודה, וכעין זרע האב, כל עוד והבינה פועלת התפרטות והתרחבות, בדוגמת התפתחות הולד במעי האם בט' ירחי הלידה, **המולידות אהבת ה' ויראתו ופחדו.**

כי השכל שבנפש המשכלת, כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה'

כותב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה[218]: *והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו?* בשעה *שיתבונן* האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, *ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ*, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד: צמאה נפשי לאלהים לאל חי, וכשמחשב בדברים האלו עצמן, מיד הוא נרתע לאחוריו, ע"ש עוד, מובא להלן.

ומעיר על זה כ"ק אדמו"ר[219]: וידוע דיוק המוחלטי של הרמב"ם בדבריו בספרו האמור, ובפרט כשהמדובר ביסודי התורה, שמזה מובן שלשונו "היאך היא הדרך", שוללת האפשריות לבוא לאהבת ה' ויראתו בדרך אחרת.

ובדומה כותב כאן אדמו"ר הזקן שיש להתבונן **איך הוא ממלא כל עלמין** - ממלא כל עלמין הוא האור האלקי הנמשך בעשרה מאמרות להחיות את העולמות והנבראים, שעל זה נאמר: המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, חיות זו מתלבשת בתוך העולמות, ובפנימיותו של כל אחד ואחד

---

[218] פ"ב ה"ב.

[219] עי' לקוטי שיחות ח"י עמ' 235.

מפרטי הנבראים. החיות של אור אין סוף ברוך הוא שממלא כל עלמין להחיותם, מתחלק לפי מזגי הכלים ונמשך לכל אחד ואחד לפום שיעורא דיליה[220]. **וסובב כל עלמין**[221] - הוא החיות האלקית שאינה מתלבשת בנבראים באופן פנימי, אלא שורה על הכלים בלבד. הסובב נמשל לכח הרצון שבנפש האדם. בעוד שהממלא מתלבש בכלי לפי מזגו ותכונתו, השכל במוח, כח התנועה ברגל, הרי שכח הרצון מושל על כל הרמ"ח אברים בהשואה אחת, לכן נקרא הרצון גם בשם אור מקיף (זו גם הסיבה שהרגל אינה מרגישה את התפשטות הרצון בה. אבל כן מרגישה את כח ההילוך המלובש בה, שזה אור מקיף וזה אור פנימי), **וכולא קמיה כלא חשיב**[222] - הממלא והסובב שניהם בעצם רק הארה ממנו יתברך להחיות העולמות והנבראים. אבל מהותו ועצמותו יתברך אינו בגדר עלמין כלל, הוא למעלה מסדר ההשתלשלות לגמרי. ולכן כלפי מהותו ועצמותו יתברך, הרי "כולא קמיה" – גם הממלא וגם הסובב, "כלא חשיב".

במילים אחרות[223]: בדרגת ממלא כל עלמין, ניכרת השייכות של הקב"ה לברואים, שכל הוויתם אינה אלא הכח האלקי המהווה ומחיה אותם. בדרגת סובב כל עלמין, אין שייכות מיוחדת לנברא זה או אחר עם האור, אלא הוא ית' נמצא בכולם בשווה; אך עדיין ישנה כאן לפחות "שייכות שלילית" בין ה' לבין הנברא, בכך שניתן לומר שאיננו מתלבש בו כביכול. בדרגת כולא קמיה כלא חשיב, גם את זה לא ניתן לומר, וכולם לגביו חשובים כאילו אינם.

---

220 כאן והבא להלן: ממשכיל לאיתן עמ' 7-146.

221 שני הביטוים: ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין, מזהר ח"ג, רכה, א.

222 בזהר ח"א יא, ב: כלא, קמיה, כלא חשיבין.

223 הבא להלן ע"פ פניני התניא עמ' 101-100.

ואז: **נולדה ונתעוררה מדת יראת הרוממות במוחו ומחשבתו,**

מאחר והיראה באה בעקבות התבוננות, היא קודמת לפחד, שמקומה בלב. ומה שפותח כאן אדמו"ר הזקן ביראת הרוממות, שהיא דרגה נעלית ביותר ביראה עילאה, הוא מפני שמתוארת כאן, לפני כן, התבוננות בממלא כל עלמין, בסובב כל עלמין, ועד ל"כולא קמיה כלא חשיב". מה גם שמדובר כאן ביראת הרוממות שבמוחו ומחשבתו, ולא בהרגשה בלב כרגש של "ביטול במציאות" של הצדיקים הגדולים[224].

לירא ולהתבושש מגדולתו יתברך, שאין לה סוף ותכלית, ופחד ה' בלבו.

וכן הוא בהמשך דברי הרמב"ם[225] המובאים לעיל: וכשמחשב בדברים האלו, *מיד הוא נרתע לאחוריו, ויירא ויפחד* וידע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה כו'.

ושוב יתלהב לבו באהבה עזה כרשפי אש[226]**,**

את הצורך להקדים את היראה לאהבה, מוצאים במספר מקומות:

בפירוש האור החיים על הפסוק[227]: וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְקֹוָק אֱלֹקֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם־לְיִרְאָה אֶת־ה' אֱלֹקֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־ דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ:, מפרש: כונת הכתוב היא על זה הדרך: לפי שיש שתי הדרגות שחפץ ה' מישראל עשות, והם זו למעלה מזו. אחד היא היראה, ולמעלה ממנה האהבה. ואמר להם שאינו מבקש מהם כי אם היראה.

---

224 על פי פרקי תניא על פרשת דרכים, לרה"ח הרב יחזקאל סופר שיחי'.

225 הלכות יסודי התורה פ"ב ה"ב.

226 עי' שיר השירים ח, ו: שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָהּ: ובפירוש האבן עזרא: רשפיה: גחליה.

227 פרשת עקב, דברים י, יב.

וטעם הדבר הוא, לפי שהיראה תסובב אתכם ללכת בכל דרכיו, כי הירא לא יחדל מיראתו אפילו באחת מאלף שעליו לעשות. ולא זו בלבד מגיעתו, אלא עוד לו ולאהבה אותו, *הרי שהיראה היא פתח לכנס לשער האהבה.*

בספר קיצור של"ה[228], איתא: *ומן היראה זו הפנימית, יבוא האדם לאהבה הפנימית.*

וכן עי' בדברי אדמו"ר הזקן עצמו בסדור, סדר תיקון חצות[229], וז"ל: והנה, זאת היא תורת האדם בעולם הזה, ראשית עבודתו לקבל עליו עול מלכותו ית', להמשיך עליו פחד ואימת המלך הקב"ה, איש איש כפי שכלו ודעתו והתבוננותו בעומק תבונתו ... אזי ממילא יעלה ויבא ויגיע לבחינת ומדרגת אהבה רבה הבאה מלמעלה מאליה, ע"ש.

בספר ביאורי ר' שלמה חיים[230], מעיר גם כן:

משמעות הדברים היא, שהאהבה באה דוקא לאחר היראה. ושני טעמים בזה:

א. על דרך הידוע, שבמעבר מיש ליש צריך להיות אין באמצע (כריקבון הגרעין באדמה, המביא לצמיחת העץ, וכהפיכת הביצה לעפר, כשבוקע ממנה אפרוח[231]), כמו כן, כשהאדם הולך בדרכי העבודה ורוצה להפוך את ליבו מאהבת עולם הזה לאהבת ה', צריך תחילה להיות אין באמצע – הוא הביטול ויראת ה'.

---

228 לרב יחיאל מיכל בן הרב אברהם עפשטיין, שער היראה, ה, א בדפוס לעמבערג.

229 סדור תורה אור עמ' צט.

230 ביאורי תניא מאת הרה"ח הרב שלמה חיים קסלמן ע"ה.

231 תמורה לא, א.

ב. הליכת האדם בעבודת ה' היא ממדריגה למדריגה, מלמטה למעלה, והסדר בזה הוא כסדר הספירות – קבלת עול (מלכות), נצח הוד יסוד, תפארת, יראה (גבורה) ולבסוף אהבה (חסד).

בחשיקה וחפיצה ותשוקה ונפש שוקקה לגדולת אין סוף ב"ה,

הד' בחינות אלו כולם נלקחו מיסוד האש שבנפש האלקית, והוא דוגמא לאור האש שיש בו ד' גווני (בשם רב הלל מפאריטש, איך ומה לא ידוע)[232].

והיא כלות הנפש, כדכתיב[233]: **נִכְסְפָה וְגַם־כָּלְתָה נַפְשִׁי** לְחַצְרוֹת ה' לִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ אֶל אֵל־חָי: **וגו', וכתיב**[234]: **צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים** לְאֵל חָי מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹקים: **וגו', וכתיב**[235]: אֱלֹקים אֵלִי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָּ **צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי** כָּמַה לְךָ בְשָׂרִי בְּאֶרֶץ־צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי־מָיִם: **וגו'**.

הפסוק הראשון הוא כנגד בחינת האור הממלא כל עלמין, לכן נזכר בהמשך הפסוק "לחצרות ה'", רק חצר, המרמזת לחיצוניות, כשם שהחצר היא מבחוץ, הפסוק השני כנגד בחינת האור הסובב כל עלמין, כהמשך הפסוק: מתי אבוא

---

[232] ספר ביאור לתניא מאת הרב הגאון החסיד ר' אברהם אלי' ז"ל פלאטקין. ועי' זהר ויקהל רטז, א לגבי ד' הגוונים שבאש.

[233] תהלים פד, ג.

[234] תהלים מב, ג.

[235] תהלים סג, ב.

וארא פני אלקים[236]. הפסוק השלישי בו מוזכר "לך", מכוון כנגד עצמותו ית', בחינת כולא קמיה כלא חשיב[237].

והצמאון הוא מיסוד האש שבנפש האלהית, באותה מידה שהנפש הבהמית מורכבת מד' יסודות, כפי שראינו לעיל בפרק א', כך הנפש האלקית[238], **וכמ"ש הטבעיים** היינו חכמי הטבע[239]**, וכן הוא בעץ חיים שיסוד האש הוא בלב** - הלשון שם[240]: ולכן הלב הוא אש שורף, **ומקור המים והליחות מהמוח** הדבר מוזכר כאן בהקשר להתבוננות המעוררת את יראת הרוממות במוחו, כנזכר לעיל[241]. וכנראה בחוש דמי שהוא בעל מוחין גדולים ורחבים, הוא מיושב בטבעו בלי שום התפעלות בגילוי כו' דכך הוא ענין המוחין שהן קר ולח כו' ... מה שאין כן המדות מצד עצמן, הרי באיזה ענין שבאה המדה בפרט היא בבחינת

---

[236] בספר נר למשיחי לידידי הגה"ח הרב טוביה שיחי' בלוי, מביא בשם מורי ורבי הרה"צ הרב משה וובר זצ"ל, שלשון הפסוק צמאה נפשי לאלקים לא-ל חי, מתאים לאור הסובב הנקרא חי (עי' בין השאר ספר המאמרים מלוקט ח"ד עמ' לט), בשונה מאור הממלא הנקרא חי העולמים, אך לא חי בעצם.

[237] ע"פ פניני התניא עמ' 104.

[238] בלקוטי תורה פרשת אמור, סוף לב, ב ואילך: כמו שהגוף האדם מורכב מד' יסודות גשמיים, וכן הנפש הבהמית מורכבת מד' יסודות רוחניים דנוגה, כך גם הנפש האלהית כלולה ומורכבת מד' יסודות רוחניים דקדושה האלקית (כמ"ש בספר של בינונים ח"א פ"ג). ומשכן יסוד המים הוא במוח, ויסוד האש הוא בלב.

[239] הרי פשוט שחכמי הטבע לא מתייחסים לאש שבנפש האלקית. לכן פירש בקונטרס ציונים לתניא לרה"ח הרב אלטער שימחאוויטש ז"ל, עמ' ט: נראה: מהטבעים מביא על הגוף וגם הנפש הבהמית, מהעץ חיים: על הנפש האלקית.

[240] שער ה' (הוא שער טנת"א) פ"ה, כג, ג.

[241] ע"פ בקונטרס ציונים לתניא לרה"ח הרב אלטער שימחאוויטש ז"ל שם.

התפעלות בגילוי, והוא מפני התגברות יסוד האש שבלב[242]. **וכמ"ש בעץ חיים שער נ', שהיא** המים והליחות, ברוחניות, **בחינת חכמה שנקרא מים, שבנפש האלהית.**

ושאר המדות כולן הן ענפי היראה והאהבה ותולדותיהן, כמ"ש במקום אחר.

בקיצור נמרץ: התפארת היא מדה ממוצעת בין גבורה לחסד[243]. לגבי נצח והוד, פעולתן החיצוניות זהה לפעולתן של חסד וגבורה[244]: עשיית חסד, לגבי הנצח, והימנעות מעשיית מעשים מופרכים, לגבי ההוד; אלא שחסר בהם את המימד של התפעלות פנימית, והפעלתן מבוססת על הסכם והחלטה להמשיך את פעולת החסד והגבורה, יהיה מה שיהיה, גם בזמנים בהם ההתפעלות חסרה. מידת היסוד מבטאת את ההתקשרות למושפע שהוא קרוב, ומאפשרת את ההשפעה אליו, בעוד שהמלכות מבטאת את הביטול הנצרך כדי להשפיע לגורם שהוא רחוק.

והדעת הוא מלשון[245]: **וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה** אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־ה'. **והוא לשון התקשרות והתחברות, שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאוד, ויתקע מחשבתו בחוזק בגדולת אין סוף ב"ה, ואינו מסיח דעתו,**

---

[242] ספר המאמרים תרנ"ה ע' ר, מובא בקונטרס ציונים לתניא לרה"ח הרב אלטער שימחאוויטש ז"ל שם.

[243] עי' אגרת הקדש סי' ט"ו, עמ' קכב.

[244] עי' ספר הפרדס, שער ח' פרק כ"ד.

[245] בראשית ד, א.

הדעת היא התקשרות מתוך הזדהות. כשהשכלת מושכל מושתתת על חכמה ובינה ללא הדעת, קיים חיץ בין האדם לבין המושכל. על ידי הדעת, האדם עצמו נכנס לנושא, ואז הענין מחייב, נולד רגש אחריות כלפי הענין. זאת הסיבה שקטן אינו מחויב במצות, כי אלו דורשות אחריות, החסרה לקטן.

כי אף מי שהוא חכם ונבון בגדולת א"ס ב"ה, הנה אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחוזק ובהתמדה, לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית, כי אם דמיונות שוא. ועל כן הדעת הוא קיום המדות וחיותן,

ביאור הענין: ביכולתן של החכמה והבינה להוליד אהבה ויראה, כפי שרואים בפועל שלימוד מעורר התפעלות מדות. אך כאשר אין הזדהות עם הדבר עליו מתבוננים, הרי שההתפעלות היא שטחית ורגעית, ואז היראה והאהבה נחשבים ל"דמיונות שוא", מאחר ואמת היא נצחית, ומה שאיננו נצחי, סימן שהוא שקר ודמיון שוא, וכלשון הפסוק[246]: שְׂפַת־אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד וְעַד־אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר:

והוא כולל חסד וגבורה, פירוש: אהבה וענפיה ויראה וענפיה:

הדברים יתבארו על פי דברי אדמו"ר הזקן באגרת הקדש[247]: לפי שכל האדם, כך הן מדותיו, כנראה בחוש, שהקטן שהחב"ד שלו הן בבחינת קטנות, כך כל מדותיו הן בדברים קטני הערך, וגם בגדולים, לְפִי־שֶׂכְלוֹ יְהֵלַל־אִישׁ[248], כי לפי רוב חכמתו כך הוא רוב אהבתו וחסדו וכן שאר מדותיו, פנימיות וחיצוניות, מקורן הוא מחב"ד שבו, והעיקר הוא הדעת שבו הנמשך מבחינת החכמה ובינה

---

246 משלי יב, יט.

247 תניא אגרת הקדש סי' טו, קכג, א.

248 משלי יב, ח.

שבו, כנראה בחוש, כי לפי שינוי דעות בני אדם זה מזה, כך הוא שינוי מדותיהם, עכ"ל.

ובשורש, הענין נובע מכך שהדעת נחלקת לחסד וגבורה, וכפי שמובא בסדור עם דא"ח[249]: בחינת מוח הדעת שבז"א, הכולל חסד וגבורה, וידוע דפרשת קדש והיה כי יביאך הן חכמה ובינה, ופרשת שמע והיה אם שמוע הן חסד וגבורה, מפני שהדעת הוא המחלק להחו"ג, ונעשים ד' מוחין.

[249] לאדמו"ר הזקן, שער התפילין ז, א ואילך.

פרק ד ועוד יש לכל נפש אלהית שלשה לבושים שהם מחשבה דבור ומעשה של תרי"ג מצות התורה שכשהאדם מקיים במעשה כל מצות מעשיות ובדבור הוא עוסק בפירוש כל תרי"ג מצות והלכותיהן ובמחשבה הוא משיג כל מה שאפשר לו להשיג בפרד"ס התורה הרי כללות תרי"ג אברי נפשו מלובשים בתרי"ג מצות התורה ובפרטות בחי' הב"ד שבנפשו מלובשות בהשגת התורה שהוא משיג בפרד"ס כפי יכולת השגתו ושרש נפשו למעלה. והמדות שהן יראה ואהבה וענפיהן ותולדותיהן מלובשות בקיום המצות במעשה ובדבור שהוא ת"ת שכנגד כולן כי האהבה היא שרש כל רמ"ח מ"ע וממנה הן נמשכות ובלעדה אין להן קיום אמיתי כי המקיימן באמת הוא האוהב את שם ה' וחפץ לדבקה בו באמת ואי אפשר לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פקודין שהם רמ"ח אברין דמלכא כביכול כמ"ש במקום אחר והיראה היא שרש לשס"ה לא תעשה כי ירא למחוד במלך מלכי המלכים הקב"ה. או יראה פנימית מזו שמתבושש מגדולתו למדות עיני כבודו ולעשות הרע בעיניו כל תועבת ה' אשר שנא הם הקליפות וסטרא אחרא אשר יניקתם מהאדם התחתון ואחיזתם בו הוא בשס"ה מצות לא תעשה. והנה שלשה לבושים אלו מהתורה ומצותיה אף שנקראים לבושים לנפש רוח ונשמה עם כל זה גבהה וגדלה מעלתם לאין קץ וסוף על מעלת נפש רוח ונשמה עצמן כמ"ש בזהר דאורייתא וקב"ה כולא חד פי' דאורייתא היא חכמתו ורצונו של הקב"ה והקב"ה בכבודו ובעצמו כולא חד כי הוא הוודע והוא המדע

וכו' כמ"ש לעיל בשם הרמב"ם. ואף דהקב"ה נקרא
אין סוף ולגדולתו אין חקר ולית מחשבה תפיסא ביה
כלל וכן ברצונו וחכמתו כדכתיב אין חקר לתבונתו
וכתי' התחקר אלוה המצא וכתיב כי לא מחשבותי
מחשבותיכם הנה על זה אמרו במקום שאתה מוצא
גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו וצמצם
הקב"ה רצונו וחכמתו בתרי"ג מצות התורה ובהלכותיהן
ובצופי אותיות תג"ך ודרשותיהן שבאגדות ומדרש
הכמינו ז"ל בברי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף
האדם תובל להשיגן ברעתה ולקיימן כל מה שאפשר
לקיים מהן במעשה דבור ומחשבה וע"י זה תתלבש
בכל עשר בחינותיה בשלשה לבושים אלו. ולכן
נמשלה התורה למים מה מים יורדים ממקום גבוה
למקום נמוך כך התורה ירדה ממקום כבודה שהוא
רצונו וחכמתו יתברך ואורייתא וקודשא בריך הוא
כולא חד ולית מחשבה תפיסא ביה כלל. ומשם נסעה
וירדה בסתר המדרגות ממדרגה למדרגה בהשתלשלות
העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניני עולם
הזה שהן רוב מצות התורה כבולם והלכותיהן ובצופי
אותיות גשמיות בריו על הספר עשרים וארבעה
ספרים שבתורה נביאים וכתובים כדי שתהא כל
מחשבה תפיסא בהן ואפי' בחי' דבור ומעשה שלמטה
ממדרגת מחשבה תפיסא בהן ומתלבשת בהן ומאחר
שהתורה ומצותיה מלבושים כל עשר בחי' הנפש וכל
תרי"ג אבריה מראשה ועד רגלה הרי כולה צורה
בצורך החיים את ה' ממש ואור ה' ממש מקיפה
ומלבישה מראשה ועד רגלה כמ"ש צורי אחסה בו

וכתיב בצנה רצון תעטרנו שהוא רצונו וחבמתו יתברך
המלובשים בתורתו ומצותיה. ולכן אמרו יפה שעה
אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי
עולם הבא כי עולם הבא הוא שנהנין מזיו השכינה
שהוא תענוג ההשגה ואי אפשר לשום נברא אפי'
מהעליונים להשיג כי אם איזו הארה מאור ה' ולכן
נקרא בשם זיו השכינה אבל הקב"ה בכבודו ובעצמו
לית מחשבה תפיסא ביה כלל כי אם כאשר תפיסא
ומתלבשת בתורה ומצותיה אזי היא תפיסא בהן *)
ומתלבשת בהקב"ה ממש דאורייתא וקב"ה כולא חד.
ואף שהתורה נתלבשה בדברים תחתונים גשמיים הרי זה
במחבק את המלך ד"מ שאין הפרש במעלת התקרבותו
ודביקותו במלך בין מחבק כשהוא לבוש לבוש אחד בין
שהוא לבוש כמה לבושים מאחר שגוף המלך בתוכם.
וכן אם המלך מחבק בזרועו גם שהוא מלובשת תך
מלבושו כמ"ש וימינו תחבקני שהיא התורה שנתנה
מימין שהוא בחי' חסד ומים:

פרק ד

פרק זה מהווה המשך לפרקים שלפניו. בפרקים הקודמים, נעשתה היכרות ראשונית עם הפן הפנימי של האדם, קרי: נפשו האלוקית (המורכבת מנפש רוח ונשמה) וכוחותיה (הכוללים שכל ומדות); וכן אחר שהודגש שלא רק ה"צדיק וטוב לו", אלא גם הצדיק ורע לו ואפילו הבינוני, נקיים מחטא כלשהו, כך שההבדלים שבין הדרגות הנ"ל אכן נמצאים ברבדים עמוקים שמעבר לפן המעשי - היה עלול להתקבל רושם מוטעה, כאילו גורסת החסידות שהכוונה הפנימית חשובה מן המעשה החיצוני. ואכן, האשמה מסוג זה הושמעה על ידי ה"מתנגדים", בדורות הראשונים של החסידות, והיא היוותה אחד היסודות של ההתנגדות לחסידות[250]. הפרק שלנו מהווה אבן יסוד בהבנת הכלל: המעשה הוא העיקר[251], ו"עושה סדר" בסולם הערכים[252].

ועוד יש לכל נפש אלהית שלשה לבושים, שהם מחשבה דבור ומעשה

שלא ככוחות הנפש, המאוחדים עם הנפש, לבושי הנשמה מתחלפים, בדרך בה מתחלפים הלבושים שהאדם לובש; והמשמעות כאן: שניתן בין רגע לעבור ממעשה למעשה אחר, מדיבור לדיבור אחר, או ממחשבה למחשבה אחרת.

---

[250] עי' בין השאר בהוספות לספרו נפש החיים של תלמיד הגאון מוילנא, רבי חיים מוולאז'ין, פ"ד; וכן בספרו של הסופר ר' מרדכי טייטלבוים: הרב מלאדי ומפלגת חב"ד, ח"א פרק ד' עמ' 29.

[251] את ביטוי זה פוגשים בתיקוני הזהר במספר מקומות, וכן במדרש הגדול פרשת ואתחנן, וכן עי' אבות פ"א מי"ז: לא המדרש עיקר, אלא המעשה.

[252] וכפי שכותב ידידי הרה"ח הרב חיים לוי יצחק גינזבורג ז"ל בפניני התניא ח"א עמ' 114, בהקדמה לפירושו לפ"ד: מתברר שדוקא תורת החסידות, שכל כך מדגישה את התוך והפנימיות, את הרוחניות והאלוקות שבתורה ובמצות, דוקא היא דוגלת ומדגישה כי "המעשה הוא העיקר".

הלבושים משרתים את האדם שלובשם, והם מהווים בין השאר כלי ביטוי, עבור הזולת, לתהליכים[253] המתרחשים בפנים האדם. באופן פרטי יותר: המחשבה, הדיבור והמעשה משמשים ככלי ביטוי, עבור הזולת, לכוחות הנפש. אלא שלגבי לבוש המחשבה, ה"זולת" הוא ... האדם בעצמו[254], שמגלה, על ידי התבוננות, את המתחולל בשכלו ואת המתרחש במידותיו.

חשוב לציין שהכוחות השכלים והמחשבה, הם דברים שונים. הכוחות השכלים קיימים גם ללא התבוננות, וגם כשהם פועלים, עדיין אין הכרח שנוצרו מילים. ולאידך: אדם יכול לחשוב על מילים שאיננו יודע את פירושם. קיים מושג של "אותיות המחשבה", מחשבה מורכבת ממילים.

של תרי"ג מצות התורה.

לא שיש לנפש האלקית לבושים אחרים דנפש החיונית, אלא הן הן אותן הלבושים בעצמן, אך אם מחשב בהן עניני העולם הזה וכדומה, הרי הן אז לבושים להנפש הבהמית, אמנם אם מחשב מחשבות מתורה ומצות, אזי הם לבושים להנפש האלקית[255].

---

[253] כתבנו לתהליכים המתרחשים בפנים האדם, ולא את פנים האדם, כי מחשבה דיבור ומעשה אינם מגלים בהכרח את הרבדים ההכי עמוקים של האדם.

[254] עי' בין השאר ביאורי הרנ"ג על התניא, לרה"ח הרב נחום גולדשמיד ז"ל, עמ' צח, ופשוט.

[255] ביאור הרה"ח הרב שמואל גרונם אסתרמן על התניא. ועי' בהמשך, על דברי אדמו"ר הזקן: "ועל ידי זה, תתלבש בכל עשר בחינותיה בשלשה לבושים אלו", שם הבאנו את הביאור המפורט והחשוב של הרש"ג אסתרמן ז"ל בענין.

שכשהאדם מקיים במעשה כל מצות מעשיות, ובדבור הוא עוסק בכל המצות שבדיבור[256], כולל **בפירוש כל תרי"ג מצות והלכותיהן,**

יש לציין את דברי אדמו"ר הזקן בהלכות תלמוד תורה[257] בהקשר זה: וכל אדם צריך ליזהר להוציא בשפתיו ולהשמיע לאזניו כל מה שלומד, בין במקרא משנה ותלמוד, אלא אם כן בשעת עיון להבין דבר מתוך דבר. וכל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו, אינו יוצא בלימוד זה ידי חובת מצות ולמדתם אותם.

ובמחשבה הוא עוסק בכל המצות שבמחשבה, וחושב בפירוש כל תרי"ג מצות והלכותיהן, וכן[258] **הוא משיג כל מה שאפשר לו להשיג בפרד"ס** פשט רמז דרש סוד, ארבעת דרגות **התורה,**

הרי כללות לכאורה צ"ל בכללות[259]: **תרי"ג אברי נפשו**

על אף שהנפש כלולה מעשר כוחות (חכמה בינה ודעת, וז' המדות) כפי שראינו בפרק הקודם, הרי בפרטיות יותר, כלולה הנפש מתרי"ג אברים. ענין זה מבואר באריכות בתחילת ספר שערי קדושה[260] לרבי חיים ויטאל, וז"ל: וכמו שלבוש גוף האדם יעשהו האמן בתבנית אברי הגוף, כן עשה הוא יתברך את הגוף,

---

256 ע"פ מראה מקומות הגהות והערות קצרות לספר של בינונים לכ"ק אדמו"ר, שם ביאר שאדמו"ר הזקן הביא רק את מה שמתחדש לעומת מה שהוא כתב לגבי המעשה, ושהוא הדין להלן לגבי המחשבה.

257 פ"ב הי"ב.

258 עי' הערה לעיל לגבי המצות שבדבור.

259 כמו שאיתא בהמשך: ובפרטות. מראה מקומות, הגהות והערות קצרות לספר של בינונים, לכ"ק אדמו"ר.

260 ח"א שער א'.

שהוא לבוש הנפש, בתבנית דיוקן הנפש, ברמ"ח אברים ולהם שס"ה גידים המקשרים את האברים ולהמשיך על ידם הדם והחיות מאבר אל אבר כדמיון צנורות. ואחר יצירת הגוף, נפח בו נפש חיה, כלולה מרמ"ח איברים רוחניים ושס"ה גידים, ויתלבשו תוך רמ"ח איברים ושס"ה גידים של הגוף. ואז פועלים איברי הנפש פעולתן על ידי הכלים, שהם איברי הגוף, כגרזן ביד החוצב בו. והראיה לזה, כי לא יפעלו איברי הגוף פעולתם, אלא בעוד הנפש בהם, עין רואה ואזן שמעת וכו' ... ועל דרך זה שס"ה גידים רוחניים של הנפש מתלבשין תוך שס"ה גידים שבגוף, וממשיכין מזון הגופני, שהוא הדם, אל רמ"ח איברי הגוף, עם מזון הרוחני פנימי בתוכו, לפרנס רמ"ח איברי הנפש.

בהמשך, מבאר בשערי קדושה[261] איך מתקשרים זה בזה שתי הנפשות (הנפש האלקית, הנקראת שם נפש הטהורה, והנפש הבהמית, שם: נפש הרעה) והגוף, וז"ל: והנה, נפש הטהורה, שהיא הפרי, כלולה מתרי"ג איברים וגידים, מתלבשת תוך תרי"ג איברים וגידין של נפש הטמאה, הנקראת קליפת הפרי. ושתיהן יחד מתלבשות בתרי"ג איברים וגידים של הגוף.

פוגשים במושג תרי"ג כחות הנפש האלוקית, המחיים את תרי"ג אברי וגידי הגוף, על ידי התלבשות הנפש האלקית בתרי"ג אבריה וגידיה של הנפש הבהמית - גם כן במקום אחר בתניא[262], וז"ל אדמו"ר הזקן שם: מהותה ועצמותה[263] אינה בגדר ובחי' מקום וגבול גשמי, רק שתרי"ג מיני כחות וחיות כלולים בה במהותה ועצמותה לצאת אל הפועל והגילוי מההעלם להחיות רמ"ח

---

[261] שם.

[262] לקוטי אמרים פרק נ"א (עמ' 142). ועי' ג"כ המשך באתי לגני לרבי הריי"צ, אות ד'.

[263] של הנפש האלוקית.

אברין ושס"ה גידין שבגוף, על ידי התלבשותם בנפש החיונית, שיש לה גם כן רמ"ח ושס"ה כחות וחיות הללו.

מלובשים בתרי"ג מצות התורה,

בשערי קדושה[264], מבואר כי האיברים הרוחניים, ועל ידם, האיברים הגשמיים, *ניזונים מקיום המצות* (אך לא מבואר שם ענין התלבשות הנפש בתרי"ג מצות התורה), וז"ל: ואמנם מזון הרוחני של הנפש הקדושה, נמשך אליה על ידי קיום התורה הכלולה מתרי"ג מצות כדמיון תרי"ג איברי הנפש גם הם, ונקרא לחם ... וכל איבר מן הרמ"ח איברים, נזון ממצוה פרטית המתיחסת לאותו איבר.

ובלקוטי תורה[265] לאדמו"ר הזקן מודגש עד כמה קיום תרי"ג המצות לא מזין בלבד את איברי הנפש, אלא גם מאפשר את עצם קיומם, וז"ל: והנה כתיב: *תמים תהיה עם ה' אלהיך*. פירוש: כשיהיה הוי' נמשך להיות אלקיך, דהיינו *על ידי המצות, אז תהיה תמים ושלם בכל אברי הנפש*, מה שאין כן אם חיסר מצוה א' או פגם בה, הרי נעשה *מחוסר אבר*, כי שלמות אברי הנפש תלוי בהמשכת אברין דמלכא שהן *המצות, שהן הן חיות אברי הנפש, ובלעדן אין להם קיום וחיות*, עכ"ל.

וכל זה, כנ"ל, כשאיברי הנפש מלובשים בתרי"ג מצות התורה,

ובפרטות: **בחי' חב"ד** - חכמה בינה דעת **שבנפשו, מלובשות בהשגת התורה; שהוא משיג בפרד"ס** - פשט רמז דרש סוד **כפי יכולת השגתו ושרש נפשו**

---

[264] שם, בהמשך.

[265] פרשת נצבים, מה, ג. הרבי, בשיחה הנ"ל מפנה לפסקה זו.

למעלה. והיינו שכשאדם מבין בתורה עד כמה ששכלו יכול להשיג, מלובשות אז החב"ד שבנפשו ב"מחשבה" והשגה של תורה[266].

והמדות, שהן יראה ואהבה וענפיהן ותולדותיהן, מלובשות בקיום המצות במעשה ובדבור, שהוא תלמוד תורה שכנגד כולן[267].

לכאורה קל להבין את הקשר בין כוחות השכל לבין לבוש המחשבה, אך במה המדות יראה ואהבה וכו' קשורות ללבושי המעשה והדיבור? על זה אומר אדמו"ר הזקן:

כי האהבה היא שרש כל רמ"ח מצות עשה, וממנה הן נמשכות - והיינו שהאהבה היא המניעה את קיום מצות עשה, כפי שיבואר להלן, ולכן טבעי שדוקא האהבה מתלבשת בקיום מצות אלו. ובנוסף: **ובלעדה אין להן קיום אמיתי כי המקיימן באמת הוא האוהב את שם ה' וחפץ לדבקה בו באמת** הרי מצוה מצריכה מקיים המצוה, וכאן קשה לייחס את המצוה לעושה המצוה כאשר הוא "מקיים" אותה כ"מצות אנשים מלומדה" ללא חיות, בלי שיכניס את כל כוחותיו בקיומה. ולכן מעבר לכך שטבעי שדוקא האהבה תתלבש בקיום מצות עשה, הרי ישנו *הכרח* שהאהבה תלווה את קיום מצות אלו. ולכן אמר אדמו"ר הזקן ש"כשהאדם מקיים במעשה כל מצות מעשיות ... המדות (בהכרח) מלובשות בקיום המצות" (אחרת אין הדבר באמת נקרא קיום מצוה), האהבה ברמ"ח מצות עשה והיראה, בשס"ה מצות לא תעשה, כפי שיבואר להלן.

---

266 שיעורים בספר התניא עמ' קצ"א.

267 פאה פ"א מ"א.

ואם נשאל: מה מיוחד במצוה, שאהבת ה' גורמת לרצון לקיים את המצות דוקא, עונה אדמו"ר הזקן:

ואי אפשר לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פקודין, שהם רמ"ח אברין דמלכא כביכול

מתחדש כאן שהמצות הם כביכול אברי המלך הקב"ה, מושג שיבואר להלן; וכן שרק במצות ניתן לפגוש את הקב"ה. על פי זה מובן שהיוצא פועל של אהבת ה' ושל הרצון להידבק בו ית' הוא דוקא בקיום מצותיו!

כמ"ש במקום אחר

מקור הענין בתקוני הזהר[268]: רמ"ח פקודין, איהי מצות ה', בכל אבר ואבר דמלכא איהי מצוה. בספר תורה אור[269] לאדמו"ר הזקן, מבואר: אך הנה נודע ענין המצות, דרמ"ח פקודין אינון רמ"ח אברין דמלכא. ולכאורה אינו מובן לשון אברין, והלא אין לו דמות הגוף וכו'! אך יובן על פי מה שכתוב בזהר, דכל מעשה המצות הן לאתקנא רזא דשמיה: שמצוה זו ממשיך שם זה[270], ובמצוה זו ממשיך שם זה. והענין, כי שמותיו של הקב"ה, הם שבעה שמותיו שאינן נמחקין[271], והם הם התפשטות החיות והשפעה להתהוות מדותיו ית' ...

---

[268] תיקון ל, דף עד, סוף ע"א.

[269] תורה אור פרשת יתרו, סז, ד.

[270] והרי המשכת שמותיו של הקב"ה בספירות חכמה, חסד כו' להתהוות מדותיו ית' (כמבואר בהמשך), על ידי קיום המצות; היא הגורם להמשכת אלקות בעולם, שזהו הענין של "לעשות לה' ית' דירה בתחתונים", תכלית הבריאה.

[271] עי' רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ו ה"ב: ושבעה שמות הם 1. השם הנכתב **יו"ד ה"א - וא"ו ה"א**, והוא השם המפורש, או הנכתב **אד-ני**, 2. **וא-ל**, 3. **אלוה**, 4. **ואלהים** 5. **ואהיה**, 6. **ושדי**, 7. **וצבאות**, כל המוחק אפילו אות אחת משבעה אלו לוקה. ועי' בכסף משנה

שעל ידי מצוה שהיא בחכמה, ממשיך אור אין סוף בחכמה, ועל ידי מצוה שבחסד, ממשיך אור אין סוף בחסד. והן הן המשכת שמותיו ית' והתלבשותו בחכמה וחסד ... ולכן נקראו המצות בשם אברין דמלכא, דכמו שמלובש חיות הנפש באברין על דרך משל, עד שמתאחדת עמהם, כך מלובש אור אין סוף ב"ה, המשכת בחינת שמותיו ית', בבחינת חכמה וחסד שבמעשה המצות, עד שמתאחדת ממש באור אין סוף ב"ה הנמשך בהם.

והיראה היא שרש לשס"ה לא תעשה, כי ירא למרוד במלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא

ברור כי לא מדובר כאן ביראת העונש[272], בה הרי האדם חושש לעצמו, ולא לה', וכדברי הרבי הרש"ב נ"ע[273]: "יראת העונש הוא לגרמי' (לעצמו), שירא מפני איבוד הישות שלו ... מקליפת נוגה, מכל מקום מהטוב שבנוגה, והטוב שבנוגה גם כן אינו טוב דקדושה כלל וכלל, מכל מקום הוא יותר טוב מהרע גמור ..."[274].

שביאר שיש למנות את שני השמות הראשונים כאן (יו"ד ה"א וא"ו - ה"א, ואד-ני) כשם אחד, כי שניהם נקראים באותו אופן. ועי' ג"כ שו"ע יו"ד סי' רע"ו ס"ט.

[272] עליה אומר הבעש"ט בכתר שם טוב ח"ב, תיג (סא, א) שאין צורך לצוות עליה, כי אדם ירא מעצמו מעונש ומיסורין ר"ל.

[273] ספר המאמרים - תרנ"ט, מאמר ד"ה שובה ישראל, יט, א.

[274] וממשיך שם: ועוד דמיני' ובי' לישדא בי' נרגא, ובכדי להתגבר על הרע שמצד הקליפה והסטרא אחרא, צריך להיות על ידי יראת העונש שמקליפת נוגה", עכ"ל. מקור הביטוי מיניה וביה כו', במסכת סנהדרין לט, ב: "אמרי אינשי: מיניה וביה אבא, ליזיל ביה נרגא", והיינו: אנשים אומרים: מעצמו של היער (אבא, עם א' בחיריק, היינו: יער) נכנס בו (העץ) להיות בית (יד) לגרזן, שם לומדת הגמרא שדוקא הנביא עובדיה, שבא מעשיו, מתנבא על מפלת עשיו, כמו שבית היד של הגרזן, שבא לקצץ את היער, בא עצמו מן היער.

לכן פשוט שמדובר כאן ביראת החטא, שהיא היראה ליפרד מהקב"ה, ולא ביראת העונש.

איתא בזהר הקדוש[275]: ותרין אתוון אתערין לבר נש לתורה ולמצוה (שתי אותיות מעוררות את האדם לתורה ולמצות): י - *יראה*, ודא היא על רישיה דבר נש (י - יראה, וזו היא שורה על ראשו של אדם) ... ולנטרא גרמיה, *דלא יעבר על פקודין דלא תעשה* (לשומרו שלא יעבור על מצות לא תעשה). ה - *אהבה*, על רישיה דבר נש (ה - אהבה, על ראשו של אדם), ומניה עאל רחימו דקודשא בריך הוא על רמ"ח אברין דיליה (וממנה נכנסת אהבת הקב"ה על רמ"ח אברים שלו) *לקיימא בהון פקודין דעשה* (כדי לקיים בהם מצות עשה), ע"כ.

מכאן מפורש ששמירה על שס"ה לא תעשה מצריכה יראה, וקיום רמ"ח עשה מצריך אהבה.

וכן, על דברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה[276]: הא-ל הנכבד והנורא הזה, מצוה לאהבו וליראה ממנו, שנאמר[277]: ואהבת את י"י אלהיך, ונאמר[278]: את י"י אלהיך תירא; כותב הפירוש: *והיראה יש לה תועלת גדולה במצות לא תעשה, והאהבה יש לה תועלת גדולה במצות עשה.*

ובהלכות תלמוד תורה לאדמו"ר הזקן[279]: כי *תכלית היראה* היא *לירא להתבושש* מגדולתו למרות עיני כבודו ח"ו, *לעשות הרע בעיניו* לעבור על אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה, *בין לא תעשה של תורה, בין של דברי סופרים*

---

275 ח"ג קכב, ב, פרשת נשא – רעיא מהימנא.
276 פ"ב ה"א.
277 פרשת ואתחנן, דברים ו, ה.
278 שם, ו, יג.
279 פ"ד ה"ו.

חס ושלום. ותכלית האהבה היא העבודה *לעבדו מאהבה ובשמחה*, לעשות נחת רוח לפניו, שאמר ונעשה רצונו *בקיום מצות עשה של תורה או של דברי סופרים*.

או יראה פנימית מזו, שמתבוששש מגדולתו לַמְרוֹת עֵינֵי כְּבוֹדוֹ:[280] היינו, על פי פירוש רש"י בישעיה: להקניט לפני כבודו. יוצא שכאן, היראה שמונעת ממנו לחטוא היא רגש של בושה כלפי ה', מעצם מעשה החטא, **ולעשות הרע בעיניו, כל תועבת ה' אשר שנא, הם הקליפות וסטרא אחרא, אשר יניקתם מהאדם התחתון ואחיזתם בו הוא בשס"ה מצות לא תעשה** - היראה כאן היא יראה המושתתת על הבושה לחזק את הקליפה המתנגדת לאלוקות.

נתבאר במבוא לפרק זה, כי הוא מהווה אבן יסוד בהבנת הכלל: המעשה הוא העיקר, ואכן כבר לעיל ביאר אדמו"ר הזקן שהאפשרות היחידה להידבק בה' היא דרך קיום המצוות, בהיות "רמ"ח הפיקודין", הם רמ"ח המצוות: "רמ"ח אברין דמלכא", "האברים" דרכם מתגלה הקב"ה כביכול. במילים אחרות: הקב"ה בכבודו ובעצמו מתלבש במצוות. להלן משלים אדמו"ר הזקן את התמונה: הרי כאשר הלבושים: מחשבה דיבור ומעשה, עסוקים בתורה ובמצוות, נמצאים הם מחוברים לאלוקות, ונמצאת מעלתם גבוהה מנשמת היהודי בעצמה (!), וכדלהלן:

---

[280] הבטוי נלקח מישעיה ג, ח: כִּי כָשְׁלָה יְרוּשָׁלַ͏ִם וִיהוּדָה נָפָל כִּי־לְשׁוֹנָם וּמַעַלְלֵיהֶם אֶל־ה' לַמְרוֹת עֵינֵי כְּבוֹדוֹ: ופירש רש"י: כי כשלה ירושלים - כולם חסירים ונפולים, ואין עוזר זה לזה. ולמה? כי מאנו לשמוע, ועתה, כולם מכעיסי': כי לשונם ומעלליהם אל ה' - לנגדו להכעיסו: למרות עיני כבודו - להקניט לפני כבודו ד"א עניני כבודו:

והנה, שלשה לבושים אלו מהתורה ומצותיה, אף שנקראים לבושים לנפש רוח ונשמה, עם כל זה, גבהה וגדלה מעלתם לאין קץ וסוף, על מעלת נפש רוח ונשמה עצמן

יש לציין כי החידוש כאן עצום, ובן רגע מתהפכת כל התפיסה: אם עד עכשיו התייחסנו לנפש האלקית ולכוחותיה - שכל ומידות - כאל האלקות שבאדם, ול"לבושים" (מחשבה דיבור ומעשה): כאל אמצעי ביטוי גרידא, המופנה לזולת; מתחדש כאן כי מעלת הלבושים גבהה ממעלת הנשמה עצמה! מחידוש זה משתלשל חידוש שני: אם הסתכלנו עד עכשיו על הלבושים כעל כלי תקשורת חד-כווני, המופנה מהאדם אל העולם החיצון; נמצאנו למדים כי יש בכח הלבושים להשפיע על האדם, וכאשר הוא מקיים תורה ומצוות על ידי לבושי נשמתו - מעבר לעובדה שהוא מייפה אז את המצוות על ידי כוונותיו, יוצא הוא מושפע ומבושם על ידם, וכפי שיתבאר בהמשך.

כמו שכתוב בזהר, דאורייתא וקב"ה כולא חד

ביטוי זה, שמובא גם ב"הקדמת המלקט" שבראש הספר, לא נמצא בצורה זו בכל הזהר הקדוש. בהקדמת המלקט, אחר שכתב: ואורייתא וקב"ה כולא חד, הוסיף אדמו"ר הזקן: וכל ששים רבוא כללות ישראל ופרטיהם, עד ניצוץ קל שבקלים ופחותי הערך שבעמינו בית ישראל, כולהו מתקשראן באורייתא, ואורייתא היא המקשרת אותן להקב"ה, כנודע בזהר הקדוש. ונראה שמאמר שני זה הוא הביאור למאמר הראשון ד"כולא חד". למאמר זה השני מציין

הרבי[281] מקור, בזהר פרשת אחרי מות[282] - וז"ל הזהר שם: דתנינן: תלת דרגין אינון מתקשרן דא בדא: קודשא בריך הוא, אורייתא וישראל.

ולהעיר מלקוטי שיחות[283], שם מביא הרבי את הגרסה המובאת בחסידות: תלת *קשרין* מתקשראין דא בדא, ישראל מתקשראן באורייתא, ואורייתא בקוב"ה, וכתב על זה שלכאורה הרי ישנם כאן רק שני קשרים (בין ישראל לתורה ובין התורה להקב"ה), ותירץ שבנוסף להתקשרות שעל ידי התורה, יש קשר המקשר את ישראל להקב"ה בלי שום ממוצע, מצד בחירתו ית', ולכן ישנם שלושה קשרים (בדוגמת טבעת[284]).

פירוש: **דאורייתא, היא חכמתו ורצונו של הקדוש ברוך הוא** חכמתו היא התורה עצמה, ורצונו הן המצוות, **והקב"ה בכבודו ובעצמו; כולא חד. כי הוא היודע והוא המדע וכו', כמ"ש לעיל** פ"ב, שם מובא: הוא וחכמתו אחד, וכמ"ש הרמב"ם שהוא המדע והוא היודע כו' (וכאן מתווסף ענין רצונו, נוסף על חכמתו) **בשם הרמב"ם**. לעיל בפ"ב, ההקשר היה ההוכחה שהנפש האלוקית היא חלק אלוק ממעל ממש, והמהלך היה: מאחר שבני ישראל קרויים בנים לה', שבנוסף, הבן בא הרי מחכמתו של האב, ושאצל הקב"ה: הוא וחכמתו אחד - אזי אכן הנפש האלוקית היא חלק אלוק ממעל ממש. כאן, הענין אינו הוכחה *שהיהודי* אכן אלוקי, אלא הוכחה *שהתורה* (חכמתו של הקב"ה) *והמצוות*

---

[281] במראי מקומות, הגהות והערות קצרות לתניא.

[282] זהר ח"ג, עג, א.

[283] חי"ח פרשת מסעי שיחה ב', עמ' 440 בהוצאה המתורגמת לעברית. וכן בדומה בלקוטי שיחות חכ"ו פרשת תרומה שיחה ב', עמ' 212 בהוצאה המתורגמת לעברית. ועי' ג"כ ספר המאמרים ש"ת במאמרי קיץ ה'ש"ת שבסוף הספר, עמ' 61 בהערות.

[284] גם זה מדברי הרבי שם.

(רצונו של הקב"ה) אלוקית. ומאחר שהתורה היא חכמתו של ה', ושהוא וחכמתו אחד, אזי אכן חכמת התורה - אלוקית.

להלן בפרקנו, מסביר אדמו"ר הזקן כי לאור מה שראינו ש"חכמתו ... של הקב"ה והקב"ה בכבוד ובעצמו, כולא חד"; הרי שבמחשבה של תורה, "תופסים" את הקב"ה. לכן כאן מקדים אדמו"ר הזקן בקושיא: איך אפשר לדבר על "לתפוס" את ה', לאור הפסוקים הרבים (כדלהלן) לפיהם הדבר מופרך לחלוטין ?!

ואף דהקב"ה נקרא אין סוף

הקב"ה נקרא אין סוף במקומות רבים מאוד בספר הזהר הקדוש; עי' בין השאר בזהר ח"ב, מב, ב (פרשת בא, רעיא מהימנא): הכי עילת העילות עביד עשר ספירות, וקרא לכתר: מקור, וביה, לית סוף לנביעו דנהוריה, ובגין דא, *קרא לגרמיה: אין סוף* (כך, עילת העילות עשה עשר ספירות, וקרא לכתר: מקור כי הוא המקור לכל ההשפעות, ובו, בכתר, אין סוף וגבול לנביעות ולהשפעות אורו, ולכך קרא לבחינת עצמותו המתפשט , בשם אין סוף - ע"פ פירוש מתוק מדבש). וכן הוא במקומות רבים בספר מגיד מישרים, בספר השל"ה, ובעוד ספרי קדמונים רבים.

וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר:[285]**, ולית מחשבה תפיסא ביה כלל**[286]**, וכן ברצונו וחכמתו** והיינו שמה שאין תופסים את הקב"ה איננו רק בעצמותו, אלא אפילו

---

[285] תהלים קמה, ג.

[286] בתיקוני זהר הקדמה, יז, א: פתח אליהו ואמר - רבון עלמין, דאנת הוא חד ולא בחושבן, אנת הוא עלאה על כל עלאין, סתימא על כל סתימין, **לית מחשבה תפיסא בך כלל**. אנת הוא דאפיקת עשר תקונין, וקרינן להון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין ועלמין דאתגליין, ובהון אתכסיאת מבני נשא וכו'.

ברצונו, ואפילו בחכמתו, אין לנו תפיסה כלל, **כדכתיב**[287]: **אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ: וכתיב**[288]: **הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא, וכתיב**[289]: **כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם;**

ואם כך, שוב, איך אפשר לדבר על "לתפוס" את הקב"ה על ידי זה שמקיימים את המצות ולומדים את התורה, הרי הקב"ה (וכן רצונו – המצות, וחכמתו – התורה שלומדים) אין סוף!

הנה על זה אמרו[290]: **במקום שאתה מוצא גדולתו של הקדוש ברוך הוא, שם אתה מוצא ענותנותו**

בפשט מאמר זה, כותב בעל הכלי יקר, בפירושו[291]: צירף הקדוש ברוך הוא בשמו הגדול יתברך, ארבע אותיות של מספר מועט יותר מכל האותיות שבאלפ"א בית"א, כשתכתוב יו"ד ה"א וי"ו ה"א, הסתכל בכל האותיות, כשתכתבם במלואם, לא תמצא שום אות שיעלה למספר מועט כמו אלו. וכן אמרו חז"ל[292]: אמר ר' יוחנן - כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקדוש ברוך

---

287 ישעיה מ, כח.

288 איוב יא, ז.

289 ישעיה נה, ח.

290 מגילה לא, א. שם הגרסה: **כל** מקום שאתה מוצא **גבורתו** של הקדוש ברוך הוא, אתה מוצא ענוותנותו. והפשט, שבכל מקום בתנ"ך בו מוזכרת גבורתו של הקב"ה, שם מוזכר גם כן ענוותנותו. ולמשל: בפרשת עקב, דברים י, יז, איתא: כִּי ה' אֱלֹקֵיכֶם הוּא אֱלֹקי הָאֱלֹקים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵ-ל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־ יִשָּׂא פָּנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד: ושם בפסוק יח: איתא: עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: הגרסה **"גדולתו"** המובאת בפנים היא על פי מדרש לקח טוב פרשת עקב; ילקוט שמעוני תהלים רמז תשצד; פירוש המשניות לרמב"ם על אבות פ"ד מ"ד; אברבנאל על ישעיה נז, ועוד הרבה מקומות.

291 פרשת מקץ, בראשית מא, א.

292 מגילה לא, א.

הוא, שם אתה מוצא ענותנותו וכו', עכ"ל הכלי יקר. וכן עי' באברבנאל על ישעיה[293], שפירש את המאמר: שעם כל רוממותו (של ה' ית'), לא תסתלק השגחתו מהתחתונים, עכ"ל. והיינו שהקב"ה עניו, על אף גדולתו ורוממותו. ויותר מכך, ניתן לומר שענותנותו הינה אפילו ביטוי של גדולתו. ועי' בלקוטי שיחות, שם מבאר הרבי שהקב"ה עניו בעצם[294].

בהקשר לנאמר לפני כן בתניא, משמעות המאמר היא, שדוקא האין סוף, שאיננו מוגבל; איננו מוגבל אף לא בהיותו אינסופי, ולכן דוקא מצד גדולתו, מצמצם הקב"ה את רצונו ואת חכמתו, כך שנבראים יוכלו לקיים את רצונו ולהשיג את חכמתו, כדלהלן:

וצמצם הקדוש ברוך הוא רצונו וחכמתו בתרי"ג מצות התורה ובהלכותיהן ובצרופי אותיות תנ"ך ודרשותיהן שבאגדות ומדרשי חכמינו ז"ל – וכל אלה הרי מוגבלים בפרטים מסוימים לפי גדרי העולם: מקום וזמן; וכל זה: **בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף האדם, תוכל להשיגן בדעתה, ולקיימן כל מה שאפשר לקיים מהן במעשה דבור ומחשבה**, שהם לבושי הנפש.

חשוב להעיר כאן ענין חשוב: אם מושג הצמצום מבטא בדרך כלל סילוק אור[295], מושג הצמצום כאן, לגבי התורה, מבטא ענין אחר לחלוטין, וכפי שכותב האדמו"ר הרש"ב נ"ע בספר המאמרים תרנ"ז[296]: וזהו גם כן ענין אותיות התורה, שהן אותיות עצמיים שמגלים את העצם ... שהאותיות

---

293 פרק נ"ז.

294 עי' לקוטי שיחות חי"ג עמ' 36, אות ט'.

295 עי' אוצרות חיים למורנו הרב חיים ויטאל, בתחילתו: וכשעלה ברצונו הפשוט להאציל הנאצלים ... ואז צמצם עצמו אל הצדדין והסביבות.

296 עמ' קנ"ו-ז, מאמר ד"ה והוא כחתן, פ"ו.

והלבושים דתורה הם לבושי אור *שאינם מעלימים כלל*, אדרבה הם *מגלים את העצם* כו' ... כל העוסק בתורה עולה, כאלו הקריב עולה, גם שאינו בבית המקדש, ולא בזמן ההקרבה כו'. וכן מה שמקום הארון אינו מן המדה, אף שהיה במדה וגבול, מכל מקום לא היה מן המדה כו'. ... והיינו לפי שהמדידה אינה להגביל את האור, כי אם אדרבה לגלות כו'. *ושרש הענין הוא דהרצון לעולמות, לפי שהוא בחינת הארה לבד, לזאת המדידה שבו הוא שמעלים על האור ומגביל אותו בבחינת גבול ממש כו', אבל הרצון דתורה, שהוא בחינה עצמית, לכן המדידה שבו אינה להעלים, כי אם לגלות, והיינו שהעצם מתגלה באופן מדידה זו, ולכן אין המדידה בחינת גבול כלל, שגם לאחר המדה, הוא בחינת בלי גבול כו'*. וזהו שכתוב בתורה[297]: אֲרֻכָּה מֵאָרֶץ מִדָּהּ[298] כו'. שגם שיש לה מדה, אבל היא ארוכה מארץ ... וזהו[299]: כי באור פניך נתת לנו תורת חיים, דגם כמו שנתת לנו התורה, התורה למטה היא בחינת *אור פניך ממש*, בבחינת *פנימיות ועצמות אין סוף*, כמו בשרשה הראשון כו'. ואין כמו בהרצון דעולמות שכל מה שמשתלשל ויורד למטה, הרי האור מתעלם יותר ... דכללות הרצון דעולמות הוא בחינת חיצוניות, בחינת הארה לבד, לכן בא במדה מוגבלת כו'. מה שאין כן הרצון דתורה ומצות, הוא בחינת עצמות, לכן גם המדידה הוא בלתי מוגבלת כלל כו'.

ועל ידי זה שהנשמה תלמד את התורה ותקיים את המצות, היא **תתלבש בכל עשר בחינותיה**: שכל ומידות, **בשלשה לבושים אלו.** כאן מחדש אדמו"ר הזקן חידוש עצום. אם עד עכשיו ראינו את לבושי הנשמה: מחשבה דיבור ומעשה,

---

297 והיינו: לגבי התורה, והא באיוב יא, ט, שם לפני כן מדובר על תעלומות חכמה ועל חקר אלוק.

298 והיינו: המידה שלה.

299 בתפילת העמידה, ברכת שים שלום.

כאמצעיים ללימוד התורה ולקיום המצות, כאשר התלבשות הנשמה בלבושים היותה את הדרך, האמצעי, והלימוד וקיום המצות: המטרה; מתחדש כאן פן הפכי, אם כי לא סותר, לפיו היינו אומרים שהנשמה בבחינת "בא ללמד ונמצא למד", פן לפיו, מבחינה מסוימת, הלימוד וקיום המצות מהווים האמצעי, או ליתר דיוק: המניע, הגורם להתלבשות הנשמה לתוך לבושיה, וכאשר היהודי לומד או מקיים מצות, מתגלה כי אותם הלבושים אינם אלא ... הקב"ה בכבודו ובעצמו!

ראוי לציין את דברי רבי חיים ויטאל[300] המזכירים את דברי אדמו"ר הזקן אלו (אם כי לא מוזכר בהם מושג לבושי הנפש), וז"ל: הנה, האיש אשר נדבה רוחו אותו להיותו בא ליטהר ולהתקדש לקבל עליו עול מלכות שמים על אמיתתה, יכין עצמו בכל כחו ויזדרז לקיים כל תרי"ג מצוות, כי בקיומם, יושלמו תרי"ג איברים וגידים של נפשו השכלית.

לגבי היחס בין לבושי הנפש האלוקית, לבין "תוכן" הלבושים, שהם התורה שלומדים והמצות שמקיימים, נעתיק את דבריו המחודשים והחשובים של המשפיע הרה"ח הרב שמואל גרונם אסתרמן ז"ל בפירושו על התניא[301], וז"ל: גם יש לדקדק מה שבכל ספר התניא, בכל מקום שמזכיר הלבושים של הנשמה, חוזר ומזכיר המחשבה דיבור ומעשה של תרי"ג מצות התורה (לבד איזה פעמים) ... אך אמיתית הענין הוא שבאמת התורה ומצות שמקיים ועושה *הנפש הבהמית* במחשבה דיבור ומעשה, *הם הם* שנעשו לבושים לנר"ן, שהלבושים עיקרם מהות התורה ומצות, ולא מהות המחשבה דיבור ומעשה, רק שהתורה ומצות נעשו ונתקיימו על ידי ג' לבושים של מחשבה דיבור ומעשה, שלכן

[300] בשערי קדושה, חלק א', תחילת השער השלישי.
[301] ספר ביאור על התניא עמ' נד-ה.

נקראים הלבושים של הנר"ן, מצד קיום התורה ומצות שבהם, שהם שייכים רק להנפש האלקית, אלא שנפלו וירדו ונתלבשו בהנפש הבהמית[302], וכשמקיים, נעשו לבושים להנר"ן, היינו שמתתקנים ומתבררים מהנפש הבהמית, ואז הם נקראים הלבושים והמחשבה דיבור ומעשה של הנפש האלקית, אך במהות אותיות מחשבה דיבור ומעשה, אין להנפש האלקית מחשבה דיבור ומעשה, מלבד הנפש הבהמית, רק הם הם המחשבה דיבור ומעשה של הנפש הבהמית המקיים ועושה התרי"ג מצות, זהו תוכן ואמיתית הענין בקצרה.

ולכן נמשלה התורה למים: מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך,

במסכת תענית[303]: אמר רבי חנינא בר אידי: למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב[304]: הֲוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם? לומר לך: מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה, אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה.

כך התורה ירדה ממקום כבודה, שהיא רצונו וחכמתו יתברך, ואורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד, ולית מחשבה תפיסא ביה כלל. ומשם נסעה וירדה בסתר המדרגות[305]

---

[302] נ"ל שכוונת הדברים: במקור, ללא חטא עץ הדעת, היו הלבושים: מחשבה דיבור ומעשה, משרתים רק את הנפש האלוקית, ללימוד תורה וקיום מצות.

[303] ז, א.

[304] ישעיה נה, א.

[305] מיוסד על שיר השירים ב, יד: יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעֵנִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאַיִךְ נָאוָה:, שם בהמשך ל"ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי כו'", מבקש הקב"ה מכנסת ישראל שתצא מסתר המדרגה, הם החורים שבמדרגות, שם מסתתרת.

הביטוי כאן בא לבטא את העובדה שהתורה היורדת מדרגה לדרגה אינה מאבדת מערכה כלל, וגם בתורה, איך שהיא למטה, נאמר שקב"ה ואורייתא חד הם[306]; אלא שענין זה מסתתר "בסתר המדרגה", כך שהנבראים אינם מרגישים זאת. והסיבה שאין מרגישים זאת מבוארת להלן[307], ז"ל אדמו"ר הזקן שם: ... גילוי רצונו ית' בעשרת הדברות, שהן כללות התורה, שהיא פנימית רצונו ית' וחכמתו, ואין שם הסתר פנים כלל, כמ"ש: כי באור פניך נתת לנו תורת חיים, ולכן היו בטלים במציאות ממש, כמאמר רבותנו ז"ל שעל כל דיבור פרחה נשמתם כו' אלא שהחזירה הקב"ה להן בטל שעתיד להחיות בו את המתים, והוא טל תורה שנקרא עוז, כמאמרז"ל: כל העוסק בתורה, טל תורה מחייהו כו'. רק שאחר כך, גרם החטא, ונתגשמו הם והעולם עד עת קץ הימין, שאז יזדכך גשמיות הגוף והעולם, ויוכלו לקבל גילוי אור ה' שיאיר לישראל על ידי התורה.

ממדרגה למדרגה בהשתלשלות העולמות, עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניניי עולם הזה, שהן רוב מצות התורה ככולם והלכותיהן

כאשר הגמרא ממשילה את התורה למים, הדגש הוא על לומד התורה, שצריך להיות שפל; אך כאן הדגש על התורה עצמה, שהצטמצמה[308] כדי להתלבש בעניני העולם הזה.

ובצרופי אותיות גשמיות בדיו על הספר עשרים וארבעה ספרים שבתורה נביאים וכתובים, כדי שתהא כל מחשבה תפיסא בהן היינו שהשכל תופס

---

306 וכבר ראינו לעיל, על פי ספר המאמרים תרנ"ז מאמר ד"ה והוא כחתן, שמושג הצמצום, בתורה, אינו דומה כלל למושג הצמצום שבבריאה.

307 פרק ל"ו, מו, א.

308 עי' לעיל בהערה מספר מהמאמרים תרנ"ז.

מושכל של תורה, ומקיפו בשכלו, כמבואר בהמשך[309], **ואפילו בחי' דבור ומעשה, שלמטה ממדרגת מחשבה, תפיסא בהן ומתלבשת בהן** כפי שמבאר אדמו"ר הזקן שם[310]: על ידי כל המצות שבדבור ומעשה, הקב"ה מלביש את הנפש ומקיפה אור ה' מראשה ועד רגלה.

ומאחר שהתורה ומצותיה מלבישים כל עשר בחינות הנפש

וכפי שכתב לעיל אדמו"ר הזקן: ועל ידי זה (שהנשמה תלמד את התורה ותקיים את המצות, היא) תתלבש בכל עשר בחינותיה (שכל ומידות) בשלשה לבושים אלו; והרי ביאר לפני כן אדמו"ר הזקן ששלושה לבושים אלו הם התורה ומצותיה עצמן!

וכל תרי"ג אבריה, מראשה ועד רגלה, הרי כולה צרורה בצרור החיים את ה' ממש

בספר שמואל[311], כאשר דוד המלך, שבדרך להרוג את נבל, פוגש את אביגיל, אומרת לו אביגיל: וַיָּקָם אָדָם לִרְדָפְךָ וּלְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ וְהָיְתָה֙ נֶ֣פֶשׁ אֲדֹנִ֔י צְרוּרָ֕ה בִּצְר֖וֹר הַחַיִּ֑ים אֵ֚ת ה' אֱלֹקיךְ וְאֵת֙ נֶ֣פֶשׁ אֹיְבֶ֔יךָ יְקַלְּעֶ֖נָּה בְּת֥וֹךְ כַּף הַקָּלַֽע: הביטוי נפש "צרורה בצרור החיים" מוכר לנו מתפילת יזכור, שחוברה בארצות אשכנז בתקופת רבותינו הראשונים, שם פשוט הרי שמדובר בנשמה כשהיא בגן עדן; וכך היא משמעות הביטוי בזהר הקדוש בכמה מקומות[312]. אך בפשט

309 פרק ה'.

310 לקוטי אמרים פרק ה'.

311 שמואל א, כה, כט.

312 עי' בין השאר במדרש הנעלם, זהר פרשת וירא קו, ב.

הפסוק, נראה יותר[313] שהברכה שנתנה אביגיל לדוד המלך, מכוונת דוקא לעולם הזה, וכך אכן פירש הרד"ק בפירושו הראשון, וזה לשונו: שלא יוכלו להמיתך מי שרודפים אותך, ותהיה בחיים את השם, כלומר שתלך בדרכיו כל ימיך. וכן בפירוש המלבי"ם: ר"ל שתהיה נפשך שמורה מן המוות האורב עליה, כדבר הצרור בצרור, ונטור ושמור מכל צד.

כאן בתניא, רואים שילוב של שני הפירושים: מחד מדובר בנשמה המלובשת בגוף, בעולם הזה; אך, כפי שהוא בגן עדן, "צרור החיים את ה'" מבטא מציאות של רוחניות העוטפת את הנשמה, ולא רק מצב של שמירה מן המוות.

ואור ה' ממש מקיפה ומלבישה מראשה ועד רגלה והרי כבר כתב אדמו"ר הזקן שכולה צרורה בצרור החיים את ה' ממש. אלא שכאן מתאר אדמו"ר הזקן את ההמשכה שנמשכת מלמעלה, בעקבות האתערותא דלתתא, וכפי שמסביר אדמו"ר הזקן להלן[314], וז"ל: שכח נפש החיונית המלובש בעשיית המצוה הוא נכלל ממש באור ה' ומיוחד בו ביחוד גמור, ועל ידי זה, ממשיך הארה לכללות נפש החיונית שבכל הגוף, וגם על הגוף הגשמי, בבחינת מקיף מלמעלה, מראשו ועד רגליו, וז"ש: ושכינתא שריא על רישיה.

כמו שכתוב[315]**: צְוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ, וכתיב**[316]**:** כִּי־אַתָּה תְּבָרֵךְ צַדִּיק ה', **כַּצִּנָּה**[317] **רָצ֗וֹן תַּעְטְרֶ֫נּוּ:** וכפי שפירשנו: צורי אחסה בו, בגוף ראשון, עבור פעולת

---

[313] עם כל זה, כמה מפרשים פירשו גם בפשט, שברכת אביגיל מיועדת לנשמת דוד כשתגיע לגן עדן, עי' רלב"ג, וכן רד"ק בפירושו השני.

[314] פרק ל"ה, מה, א למטה.

[315] שמואל ב, כב, ג; תהלים יח, ג.

[316] תהלים ה, יג.

[317] על פי המפרשים, הוא מגן המגין מג' רוחות.

האדם, אך לגבי כצנה כו', היא פעולת ה' (כי אתה תברך, תעטרנו), **שהוא** - "רצון": **רצונו וחכמתו יתברך, המלובשים בתורתו ומצותיה.**

ולכן אמרו[318]: **יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי עולם הבא**

ברובד הפשט, נעתיק את דבריו הנפלאים של הרמב"ם, על משנה זו[319]:

כבר בארנו בעשירי מסנהדרין, שאין אחר המוות שלימות ולא תוספת, ואמנם ישלם האדם ויוסיף מעלה בזה העולם. ואל זה רומז שלמה באומרו (קהלת ט, י): "כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה", אלא במצב אשר ילך האדם, בו ישאר לעולם. ולזה ראוי להשתדל בזה הזמן הקצר המועט, ולא לאבדו אלא בקניית המעלות בלבד, לפי שאבדתו גדולה, הואיל ואין לו תמורה ואין לו תקנה. ולידיעת החסידים זה, לא ראו לכלותו אלא בחכמה ובהוספה, והרויחו זמנם כולו על פי האמת, ולא בזבזו ממנו בעניינים הגשמיים אלא עת קצרה ביותר, ובדבר שאי אפשר בלעדיו. ואחרים, אזל מהם כולו בעניינים הגשמיים בלבד, ויצאו ממנו כמות שנכנסו, "כלעומת שבא כן הלך", והפסידוהו כולו הפסד נצחי. וההמון כולם יהפכו האמת בזאת השאלה, ויאמרו על הכת הראשונה שהם הפסידו העולם, ועל הכת האחרונה שהם הרויחו העולם, והענין בהפך, כמו שסיפרנו, "שמים חושך לאור ואור לחושך" (ישעיהו ה, כ) ואוי למפסידים באמת. וזה הענין הוא אשר לקחו שלמה לעיקר בקהלת, בשבחו רווח העולם ובגנותו הפסדו, ובבאור שאין רווח ולא יכולת אחר המוות

---

318 הם דברי רבי יעקב באבות פ"ד מי"ז.

319 פירוש המשניות לרמב"ם, אבות פ"ד מי"ז.

בדבר אשר החמצת כאן. וזה כולו אמת, ואם תתבונן בזה הספר זאת ההתבוננות, תתבאר האמת.

ואת עומק משמעות משנה זו, מבאר כאן אדמו"ר הזקן:

כי עולם הבא הוא שנהנין מזיו השכינה

כפי שמובא במסכת ברכות[320]: העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה

שהוא תענוג ההשגה, ואי אפשר לשום נברא, אפילו מהעליונים, להשיג כי אם איזו הארה מאור ה', ולכן נקרא בשם זיו השכינה, אבל הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, לית מחשבה תפיסא ביה כלל,

כי אם כאשר תפיסא ומתלבשת בתורה ומצותיה, אזי היא תפיסא בהן*)[321] **ומתלבשת בהקב"ה ממש, דאורייתא וקב"ה כולא חד** וזהו הטעם העמוק לדברי חז"ל הנ"ל: יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי העולם הבא.

חשוב לציין כי מונחת כאן אבן יסוד חשובה בתפיסת החסידות, שאינה רואה את חיי העולם הבא - היינו הגן עדן אחר המיתה, כדבר העיקרי; והעיקר: לעשות להקב"ה דירה בתחתונים, בעולם הזה הגשמי, על ידי לימוד תורה וקיום מצות. ואין זה סותר את המשך דברי רבי יעקב, באותה משנה: ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה, כי חלק זה השני של המשנה

---

[320] יז, א.

[321] כך מצוין בדפי התניא, ובשולי הגליון: *) בכ"י ליתא תיבת בהן.

מתאר את תענוגי האדם, ועינינו לומר: מאחר ואת התענוג שבהתאחדות עם ה' בתורה ובמצות, אין הנשמה מרגישה, בהיותה בעולם הזה, ואת התענוגים שהאדם מרגיש בעולם הזה, הרי הם התענוגים הגשמיים, שהם אין ואפס ליד תענוג זיו השכינה שבגן עדן; לכן: יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה.

אך חשוב לציין כי לעתיד לבוא, בזמן הגאולה, התענוג של הנשמות בגופים, בעולם הזה, יהיה לאין ערוך מכל תענוגי הגן עדן[322] (כי אז יורגש ענין ההתאחדות הנצחית בין הנשמה לבין הקב"ה, שפועלים בלימוד תורה ובקיום מצות), וכמפורש בלקוטי אמרים ריש פל"ז.

ואף שהתורה נתלבשה בדברים תחתונים גשמיים, הרי זה כמחבק את המלך דרך משל, שאין הפרש במעלת התקרבותו ודביקותו במלך, בין מחבקו כשהוא המלך **לבוש לבוש אחד, בין שהוא לבוש כמה לבושים, מאחר שגוף המלך בתוכם. וכן אם המלך מחבקו בזרועו** של האדם, **גם שהיא מלובשת תוך מלבושיו, כמו שכתוב**[323]: **שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי:, שהיא התורה שנתנה מימין, שהיא בחינת חסד ומים:**

---

[322] עי' דרך מצותיך שורש מצות ציצית, יד, ב, שכתב (בהתבסס על דברי הרמב"ן) דתחית המתים הוא התכלית האחרון, והוא הטובה הגדולה הנקראת עולם הבא, והגן עדן, שהוא תענוג הנפשות ושכליים נבדלים, אם אמנם אמת שמעלתו נכבת עד מאד, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל, וגם יותר ממה שכתוב גבוה מעל גבוה מאד נעלה, עם כל זה אינו רק מקום לפי שעה להנפש מעת פרידתה מהגוף, דעתה עד זמן התחיה, שהוא העולם הבא, שטובת העולם הבא שהוא התחיה עודפת עליו לאין קץ ותכלית בענין התענוג בגילוי אלקותו ית', וכן הוא האמת על פי הקבלה. וכן עי' מאמר כ"ק אדמו"ר, ד"ה כל ישראל יש להם חלק תשל"ג.

[323] שיר השירים ב, ו.

עי' במאמרים המלוקטים[324] לכ"ק אדמו"ר, שכתב: ויש להוסיף דזה מה שאומר בתניא ... דמה שכתוב: וימינו תחבקני קאי על התורה שהיא בחינת חסד ומים, שמדייק חסד ומים (אף שבכדי לבאר הטעם על זה שהתורה נקראת ימינו, היה לכאורה לומר שהיא בחינת חסד), הוא, כי ההמשכה מלמעלה למטה שבחסד היא באופן שהמעלה תופס מקום. וכמו ההשפעה של איש החסד, דבזה שהוא משפיע לזולתו (המשכה למטה) נרגש החסד דהמשפיע. מה שאין כן ההמשכה שמלמעלה למטה דמים היא באופן שהם מניחין מקום גבוה והולכין (דוקא) למקום נמוך. וזהו שמוסיף שהתורה היא בחינת (חסד ו)מים, דזהו שהתורה ירדה מלמעלה למטה הוא בדוגמת ירידת המים שמניחין מקום גבוה, שעיקר התורה הוא דוקא למטה. וכמבואר במקום אחר, דזהו שהתורה היא בכל מקום, למעלה ולמטה, היא התורה כמו שהיא בבחינת הגילויים, והתורה כמו שמושרשת בהעצמות ניתנה למטה דוקא[325].

[324] ח"ד עמ' ר"ז, מאמר ד"ה ויקרא אל משה גו', תשל"ב.
[325] ועי' שם בהערות על חלק זה האחרון, ואכמ"ל.